

Opština Danilovgrad

STRATEGIJA RAZVOJA TURIZMA U OPŠTINI DANILOVGRAD DO 2020. GODINE (Nacrt)

Danilovgrad, mart 2012. godine

NAZIV PROJEKTA :

**STRATEGIJA RAZVOJA TURIZMA
U OPŠTINI DANILOVGRAD DO 2020. GODINE**

*Na izradi strategije
učestvovali su:*

- 1. Dr Dragan Dragojević dipl.ing.*
- 2. Domazetović Svetozar dipl.ecc*
- 3. Jovanović Snežana, dipl. Spec.vaspitač*

Tehnički saradnici:

- 1. Pavićević Tamara*
- 2. Mrvaljević Darko*
- 3. Vukadinović Gordana*

Likovna obrada:

„Foto Lipa” - Danilovgrad

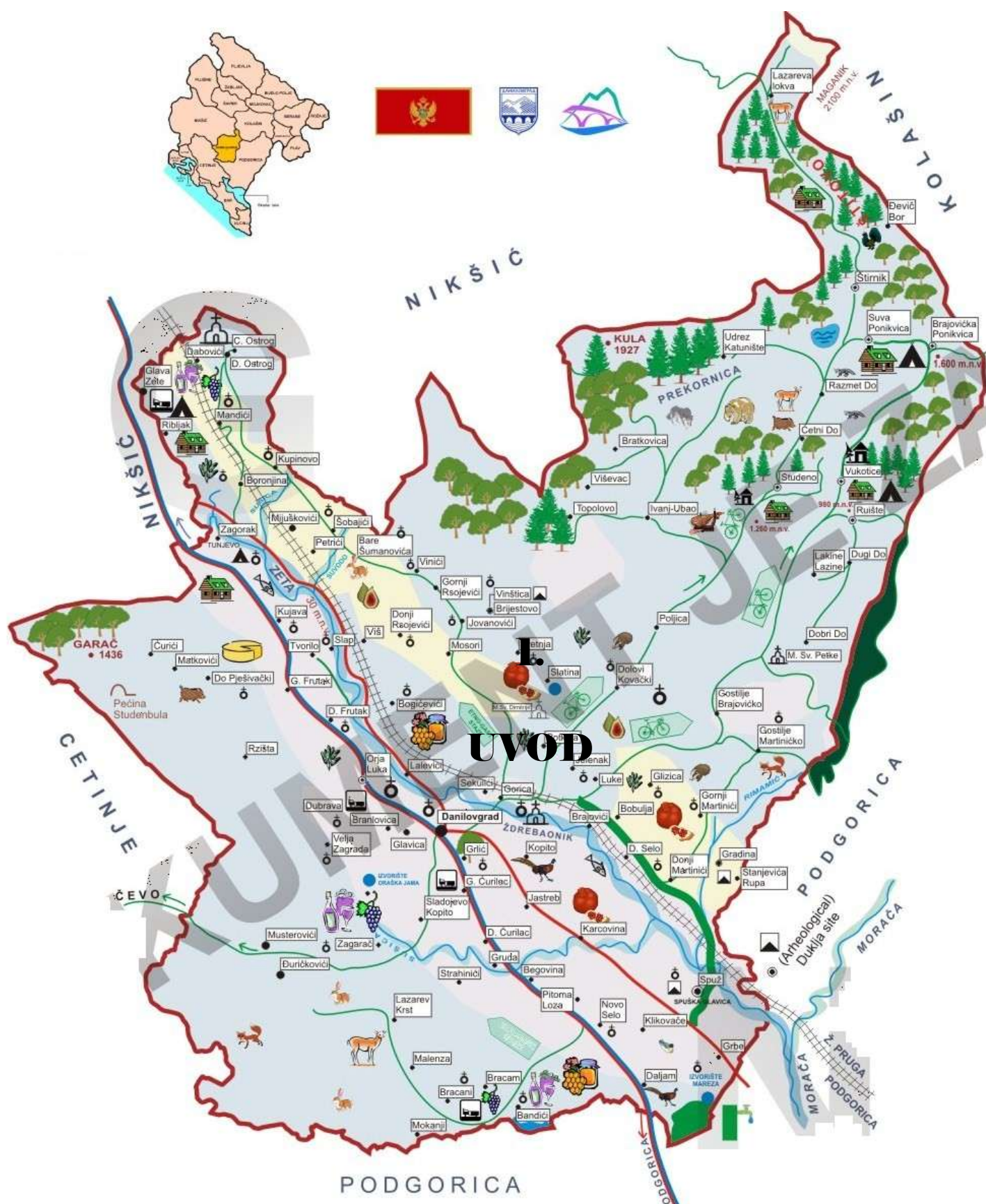
Danilovgrad, mart 2012 godine

S A D R Ž A J

Br	POGLAVLJE	Str.
1.	UVOD	5
2.	Metodologija izrade strategije	9
3.	Pregled postojećeg stanja	12
3.1.	Osnovne karakteristike područja Opštine	13
3.1.1.	Prirodne karakteristike	13
3.1.2.	Demografska kretanja	20
3.2.	Formirani kapaciteti i analiza turističke ponude	23
3.3.	Razvojne zone	49
3.4.	Organizacioni model LTO	50
4.	SWOT analiza	54
5.	Strateška orijentacija razvoja do 2020.godine	57
5.1.	Osnovna polazišta i uslovi za razvoj	58
5.2.	Ciljevi razvoja	65
5.2.1.	Strateški cilj	65
5.2.2.	Operativni ciljevi	66
5.2.3.	Mjere	67
6.	Ostvarivanje strategije razvoja turizma do 2020. godine	85
6.1.	Turizam i održivi razvoj	86
6.2.	Strategija ponude i razvoja	89
7.	Akcioni plan	92
8.	Preporuke i zaključci	115

ZNAČAJ SKRAĆENICA I POJMOVA

„Wild Beauty“	„Divlja ljepota“
LTO	Lokalna turistička organizacija
PUP	Prostorno urbanistički plan
UNWTD	Svjetska turistička organizacija Ujedinjenih nacija
„3E“	Zabava, uzbuđenje, iskustvo
MPRR	Ministarstvo poljoprivrede i ruralnog razvoja
MSPT	Ministarstvo saobraćaja, pomorstva i telekomunikacija
JZKP	Javno zanatsko i komunalno preduzeće
EBRD	Evropska banka za obnovu i razvoj
MORT	Ministarstvo održivog razvoja i turizma
NSORCG	Nacionalna strategija održivog razvoja Crne Gore
ME	Ministarstvo ekonomije
NTO	Nacionalna turistička organizacija
RTO	Regionalna turistička organizacija
MSP	Mala i srednja preduzeća
NSOR	Nacionalna strategija održivog razvoja
MZ	Mjesna zajednica
IRF	Investicioni razvojni fondovi
IPA	Instrumenti za pristupnu pomoć
MF	Ministarstvo finansija
JPP	Javno privatno partnerstvo
USP	Jedinstveni proizvodi (Unique Selling Point)
MSIP	Ministarstvo saobraćaja i pomorstva
TIES	Međunarodno udruženje za eko turizam

1. UVOD

Turizmu u danilovgradskoj opštini, kao jednom od osnovnih pravaca razvoja, nije posvećena dovoljna pažnja u dosadašnjem razvoju. To se odnosi na učinjene napore od strane države i lokalne samouprave, u dosadašnjem periodu, koji objektivno nijesu mogli biti veći, ali su bili nedovoljni za potpunije korišćenje i valorizaciju postojećih resursa.

Zbog toga je odlučeno da se na jedan sveobuhvatniji način i sa više aspekata, ova oblast kao dio privrede, u Opštini strateški planira i usmjeri. Razvojem ove djelatnosti realno je očekivati da se stvore uslovi za povećan nivo razvijenosti i konkurentnosti, bolji život građana u Opštini, poveća životni standard i podstakne otvaranje novih radnih mjesta.

Turistička ponuda u Danilovgradu nije ostvarila odgovarajuću atraktivnost turističke privrede u odnosu na ekološke, ekonomske, kulturne i prirodne potencijale. U cilju potpunije valorizacije raspoloživih pejzaža prirode i postepenog eliminisanja slabosti, uradili smo ovu strategiju sa akcentom na povezivanje i realizaciju glavnih ciljeva i mjera za što racionalnije i veće korišćenje turističkih potencijala u Opštini.

Za izradu strategije razvoja turizma u opštini Danilovgrad, korišćeni su: Strategija razvoja turizma u Crnoj Gori do 2020. godine, Prostorni plan opštine Danilovgrad do 2020 godine, Strategija održivog razvoja opštine Danilovgrad, Strateški plan opštine Danilovgrad za period 2012.-2018. godine, Višegodišnji investicioni plan opštine Danilovgrad 2010.-2014. godine, Strategija regionalnog razvoja Crne Gore 2010.-2014. godine i drugi slični dokumenti, koji obrađuju ovu djelatnost ili sa turizmom imaju zajedničkih razvojnih elemenata.

Pored uvodnih napomena Strategija razvoja turizma u opštini Danilovgrad obuhvata: Pregled postojećeg stanja, ukratko opisan po osnovnim karakteristikama područja, formiranim kapacitetima i analizom turističke ponude; Metodologiju izrade strategije; Stratešku orijentaciju razvoja, kroz SWOT analizu, ciljeve razvoja i mjere; Plan razvoja turizma do 2020. godine, kroz odnos, turizma i održivog razvoja; Strategiju ponude i razvoja; Akcioni plan i preporuke i zaključke.

Strategija ima za cilj da definiše kompletnu turističku ponudu u Opštini i ukaže na mogućnosti razvoja turizma u datim uslovima i datom vremenu. Uspješna primjena ove Strategije zahtijeva, konkretne godišnje planove rada i zajedničku spremnost svih subjekata i njihovu podršku u stvaranju neophodnih uslova za obogaćivanje turističke ponude na našem prostoru.

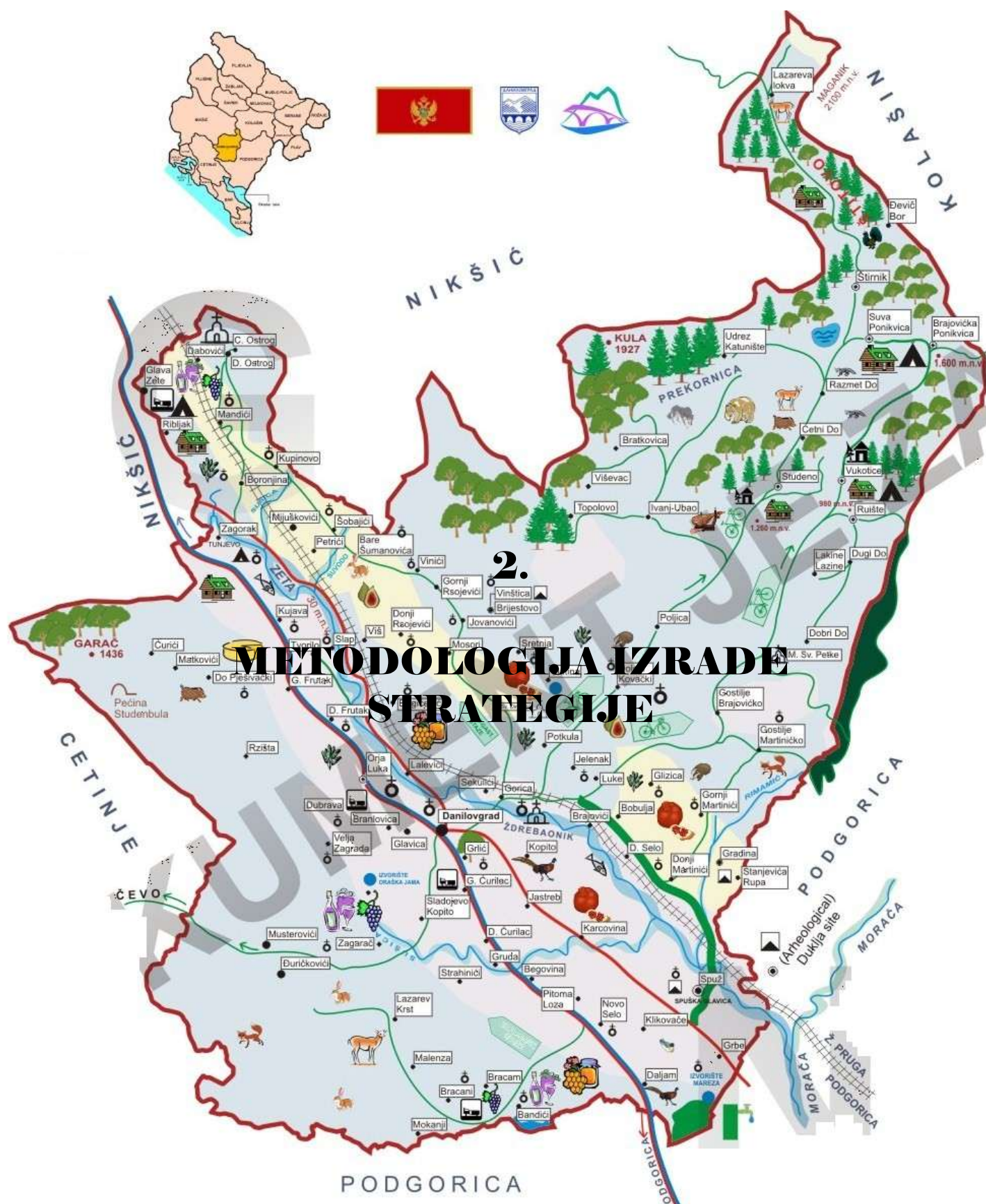
Nastojanja u razradi ovog dokumenta nijesu vezana za precijenjeni značaj turizma u Opštini, već su naši napori tokom rada na ovom dokumentu usmjereni na neophodnu podršku razvoju turističke privrede u Danilovgradu, sa ciljem da naše

destinacije, sa raznolikom ponudom, postanu privlačne za različite ciljne grupe u turističkoj ponudi.

Takvim pristupom nastojali smo da se stvore uslovi za privlačenje domaćih i stranih investitora za ulaganje u turističku privredu u opštini Danilovgrad, podstakne interaktivni uticaj na razvoj ostalih djelatnosti, a posebno na ruralnom i planinskom području.

Rijeka Zeta

2. METODOLOGIJA IZRADE STRATEGIJE

Strategija razvoja turizma u opštini Danilovgrad, rađena je prema opredjeljenjima Strateškoga plana razvoja Opštine 2012.– 2018. godina, koji je rađen u skladu sa Metodologijom za izradu strateških planova razvoja jedinica lokalne samouprave, u skladu sa Zakonom o lokalnoj samoupravi i drugim propisima koji regulišu ovu oblast.

Strategija razvoja podijeljena je u osam poglavlja od uvodnog dijela i analize postojećeg stanja, strateške orijentacije razvoja i plana razvoja do Akcionog plana, preporuka i zaključaka.

Pregled postojećeg stanja sadrži opis osnovnih karakteristika na području Opštine i kvalifikaciju postojeće situacije, analizom formiranih kapaciteta i turističke ponude (razvojne zone).

Analiza je urađena na bazi postojećeg stanja, usvojene planske dokumentacije i drugih izvora informacija, a odnosi se na relevantne podatke posmatrane sa aspekta mogućnosti razvoja turizma u opštini Danilovgrad.

Obrađeni su: turističko-ugostiteljski sadržaji, izletišta, duhovna baština, lovna privreda, seoska domaćinstva i katuni, organska poljoprivreda, oblici turizma, podrška razvoju turizma i slično.

Kao poseban dio strategije razvoja data je tzv. SWOT analiza kojom su opisane prednosti, mogućnosti i šanse razvoja turizma i evidentirane glavne slabosti i eventualne prijetnje.

Analiza ukazuje na realne mogućnosti razvoja turizma u Opštini, stepena razvoja i pravcima i oblicima u kojima se razvoj može kretati. **SWOT analiza je zasnovana na objektivnoj procjeni svih sadržaja, kao ključnih elemenata, kojima je definisana strateška orijentacija razvoja i ukazuje na ukupne mogućnosti i moguće rizike.**

SWOT analiza je urađena na osnovu definisanih polazišta i uslova za razvoj opisanih u poglavlju 4. ovog dokumenta.

Analizom svih prethodnih informacija definisani su:

- Starteški cilj razvoja turizma do 2020. godine,
- Operativni ciljevi i njihov komentar i
- Mjere, sa datim prioritetima u razvoju.

Analizom postojećeg stanja i osnovnih polazišta za razvoj, SWOT analizom, ciljevima razvoja i mjerama urađen je plan razvoja turizma u opštini Danilovgrad do 2020. godine. On sadrži odnos između razvoja turizma i održivog razvoja i strategiju ponude i razvoja za taj period.

Na kraju je urađen Akcioni plan za ostvarenje operativnih ciljeva (od 1 do 5), sa mjerama, prioritetima, okvirnim rokovima i nadležnim institucijama kao nosiocima razvoja.

Akcioni plan je sastavljen na osnovu definisanih razvojnih ciljeva, mjera i prioriteta koje treba sprovesti u okviru realizacije Strategije razvoja.

Uspješna realizacija Strategije podrazumijeva donošenje godišnjih programa rada koji su definisani u skladu sa usvojenom Strategijom razvoja i Strateškim planom razvoja Opštine.

Programi moraju biti usklađeni sa Strategijom razvoja, ekonomskom politikom u Opštini i na nacionalnom nivou, postojećim Strateškim planom razvoja i drugim razvojnim programima i projektima u opštini.

Strategija razvoja turizma u opštini Danilovgrad imaće specifičnu namjenu, jer treba da podstakne povećano i racionalno korišćenje svih raspoloživih resursa, koji do sada, takoreći, nijesu bili u funkciji razvoja opštine.

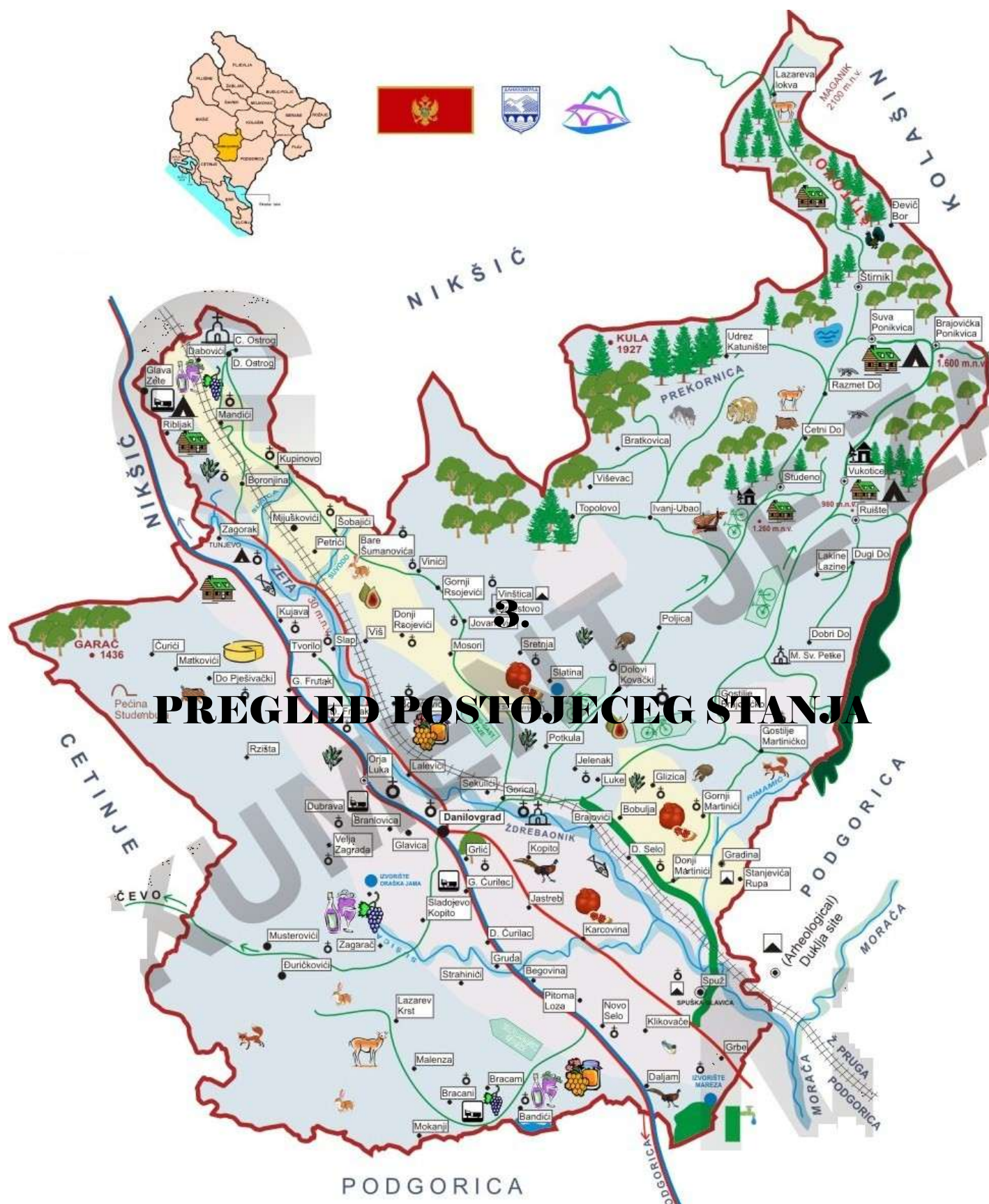
U tom smislu, Strategiju smatramo kao sastavni dio Strateškog plana razvoja Opštine, (ili kao dobru podlogu za implementaciju Strateškog plana razvoja opštine).

Na osnovu Strateške orijentacije razvoja turizma, u narednom periodu, moguće je identifikovati ulaganja u cilju realizacije programa razvoja i ostvarenja ciljeva.

Na kraju, smatramo da je, dugoročni cilj razvoja turizma u opštini Danilovgrad dosta ambiciozan, ali je opravdan, mjerljiv i ostvarljiv. Jasno je formulisan, održiv je, a tokom realizacije i samoodrživ.

Ivanj ubao

3. PREGLED POSTOJEĆEG STANJA

Prirodne karakteristike opštine Danilovgrad opisane su u mnogim (usvojenim) dokumentima kao što su: Prostorni plan, Generalni urbanistički plan, Strategija održivog razvoja i slično. Na ovom mjestu ćemo dati samo neke bitne karakteristike sa aspekta razvoja turizma i definisanja turističkih destinacija i turističke ponude.

Konoba Bandići

3.1. OSNOVNE KARAKTERISTIKE PODRUČJA OPŠTINE

3.1.1. Prirodne karakteristike

Opština zahvata prostor od 501km² površine i po tome u Crnoj Gori spada u opštine srednje veličine. Opština broji 18.472 stanovnika.

Geografski položaj Opštine se može ocijeniti kao vrlo povoljan, pripada središnjem regionu Crne Gore, a graniči se sa opštinama Podgorica, Nikšić, Cetinje i Kolašin.

Teritoriju opštine Danilovgrad čine Bjelopavlička ravnica, u dolini rijeke Zete i njenih pritoka, prostor ruralnog brdovitog područja i prostor visokih šumskih kompleksa i visokih planina.

Nadmorske visine u Opštini se kreću od 35m u dolini Mareze, 60m kod Glave Zete, 1436m na Veljem Garču (preko 880m visine Mali Garač), do 1927m na Prekornici (vrh Kula) i preko 2100m na južnim prostorima Maganika. Od Danilovgrada do Prekornice ima oko 30km (raznovrsnost na malom prostoru). Dio Opštine, prosječne visine 800-1000m čine pretplaninski prostori i prostori tzv. „ljutog krša” ili Holokausta sa razvijenim karstnim oblicima reljefa i hidrografije.

Pregled učešća pojedinih zona u prostoru Opštine, po visini (visinske zone) dat je u sledećoj tabeli:

Učešće zona po visini u prostoru opštine Danilovgrad su – visinske zone

I - ZONA	35 – 200m	28%= Teritorije u dolini rijeke Zete i Bjelopavličke ravnice,(urbano i poljoprivredno zemljište).Tu pripada uređenje Ćeranića glavice, brda Kurilo, Taraš, Visočica...
II - ZONA	200 – 600m	16%= Brdsko-planinsko zaleđe Bjelopavličke ravnice, (ruralno i poljoprivredno i slabo obraslo zemljište).
III - ZONA	600 – 1000m	21%= Predplaninski prostor-(manje poljoprivredne površine i nisko-produktivne šume).
IV - ZONA	1000 – 1400m	20%= Planinski prostor visokih šumskih kompleksa, bora i bukve, bukve i jele, sa manjim učešćem drugih vrsta četinara i lišćara (cer, javor, smrča, žbunasta i prizemna flora).
V - ZONA	Preko -1400m	15%= Prostor visokih planina visokih šumskih kompleksa, bukve i bora i planinskih pašnjaka.

Najveći dio teritorije Opštine zahvataju tereni, iznad 200 mnv sa oko 72%, dok prostori iznad 600mnv zauzimaju oko 56% teritorije Opštine. Tereni niži od 600mnv sa povoljnim klimatskim uslovima i dugim vegetacionim periodom su bogati florom i faunom, sa dosta plodnog zemljišta i bogatstvom vode (vodotoci, izvori, bunari). Takvi prostori zauzimaju oko 44% površine opštine Danilovgrad.

Čitavo područje karakterišu različiti reljefni oblici i nagibi, bogati vodotocima i izvorima u Bjelopavličkoj ravnici, do potpunog odsustva vodotoka-površinskih tokova (Garač, Prekornica, Maganik) kojih ili nema, ili poniru i podzemno otiču najviše prema Bjelopavličkoj ravnici.

Rijeka Zeta je glavni vodotok šireg područja u dužini od oko 51km, sa prosječnom širinom korita 45-50m (najveća širina je 90m). Vodotok Donje Zete počinje od mjesta Glava Zete, gdje nastaje od vodotoka Oboštice i Perućice. Površina sliva Zete u profilu Danilovgrada iznosi 1215,8 km², a ukupan sliv rijeke Zete ima površinu od 1670 km².

U rijeku Zetu se stalno ili povremeno ulivaju manji vodotoci ili vrela od kojih su najznačajniji: vode Dobruna, Svinjičkih i Milojevičkih vrela, povremenih vodotoka Smrdana, Gračanice i Sušice, vode Vidoštaka, vrela u Mandićima, Belanovića vir, izvori u

Dobrom Polju, Viških vrela, Tamnika, Bogićevićkih vrela, Morave, Buka, Ljutotuka, Rimanića potoka, Bresnice i Iverka.

Na rijeci Zeti su sagrađane dvije hidroelektrane, HE „Glava Zete“ i HE „Slap Zete“.

U uslovima geografske širine i nadmorske visine, blizine mora i Skadarskog jezera i nižeg planinskog zaleđa definisane su i *klimatske karakteristike u opštini Danilovgrad*.

U bjelopavličkoj ravnici je dominantan uticaj mediteranske klime (duga, vrela i suva ljeta i relativno blage i kišovite zime), sa rijetkim ekstremnim karakteristikama tokom godine.

U brdsko planinskim djelovima Opštine klimatske razlike su veoma izražene sa karakteristikama umjereno kontinentalne klime, dok u visokim planinskim predjelima prelazi u kontinentalnu i planinsku klimu (što se zapaža na terenima od preko 650mnv pa dalje).

Temperaturni režim se mijenja zavisno od blizine mora i jezera, nadmorske visine i reljefnih karakteristika terena.

Srednja godišnja temperatura vazduha kreće se od 4°C na planinskom području, do 15°C u dolini rijeke Zete. Najviše temperature su od juna do avgusta, a najniže od decembra do februara (januar 4,3°C, jul 24,2°C).

Apsolutno maksimalna temperatura vazduha zabilježena je u avgustu 41,4°C, a najniža (apsolutni min.) -12,2°C u januaru, tako da, apsolutna kolebanja iznose 53,6°C.

Temperaturni uslovi tokom godine obezbjeđuju povoljne uslove za razvoj poljoprivrede i turizma, a naročito na terenima do 650mnv i brdsko-planinskim i planinskim terenima.

Sniježni pokrivač se kreće od 1,0cm u dolini rijeke Zete, do 1,0m u planinskom dijelu Opštine (Prekornica, Maganik). U zavisnosti od nadmorske visine snijeg se zadržava od 5-10 dana godišnje u nižim, odnosno 60-180 dana u planinskim predjelima.

Biljni i životinjski svijet, na području opštine Danilovgrad, u opisanim uslovima reljefa, klime, vrsti zemljišta i drugim činiocima, zastupljen je sa relativno brojnom i raznovrsnom florom i faunom.

Biljni svijet u Bjelopavličkoj ravnici i na njenim obodima, karakteriše flora nastala pod antropogenim uticajem, gdje je najveći dio prostora kultivisan, autohtonom vegetacijom, uz prisustvo samoniklog bilja različitih vrsta i oblika.

Vegetaciju brdskog dijela (na brdskim padinama i obodom ravnice) karakteriše veoma različit floristički sastav, ali je vegetacija po obimu i vrstama nešto manje zastupljena (nisko-produktivne šume i makija).

U oblasti viših brdskih djelova i planinskom području Opštine zastupljena je planinska vegetacija lišćara i četinaru u čistim ili mješovitim sastojinama bukve i bora. Iznad ovih ili unutar istih nalaze se planinski pašnjaci i livade, dolovi, vrtače i proplanci, pokriveni niskim rastinjem i travnatom vegetacijom.

Biljni svijet na čitavom prostoru Opštine (uz ostale specifičnosti) doprinosi kvalitetu predjela, pejzaža i njihovim vizuelnim, ekološkim i ekonomskim karakteristikama.

Prirodni predjeli Opštine (bez obzira na negativne uticaje), kao ekosistem, zadržali su osnovne prirodne karakteristike i ljepote („Divlja ljepota“).

Na raznovrsnim staništima, u oblastima biljne i raznovrsne vegetacije stvoreni su uslovi za egzistenciju raznovrsne faune u danilovgradskoj opštini. Od svih životinjskih vrsta najveći značaj ima divljač, zbog mogućnosti njene ekonomske valorizacije kroz lov i lovni turizam. **Aktuelno stanje u ovoj oblasti je nezadovoljavajuće, kako sa aspekta inventarizacije, tako i sa aspekta izgrađenosti lovno-uzgojnih i lovno-tehničkih objekata.**

U području rijeke Zete, kao jednog od najznačajnijih ekosistema, poseban značaj imaju brojne vrste riba, od kojih poseban značaj ima autohtona mekousna pastrmka. To pored ekološkog značaja ima veliki značaj za razvoj sportskog turizma–sportski ribolov–turistička atraktivnost. **Nepovoljnost je što je Zeta sve više ugrožena, kako otpadnim vodama, tako i ljudskim nemarom i lošim odnosom.**

Neophodno je permanentno dograđivati svijest o značaju flore i faune, bez čega nema ekološkog napretka. **Novim PUP (Prostorno-urbanističkim planom) treba definisati ekološki koridor područja Opštine, kao dijela nacionalnog ekološkog koridora, precizirati mu granice i stepen zaštite pojedinih djelova koridora i uskladiti ga sa ukupnim razvojem Opštine.**

Postojeće stanje biodiverziteta u Opštini karakteriše nedovoljna istraženost na osnovu koje bi se dobila dobra i neophodna osnova za sprovođenje, korišćenje i zaštite bioloških resursa i prepoznavanje uzroka za smanjenje biodiverziteta.

U eko-sisteme Opštine spadaju: barsko-močvarni ekosistemi, planinski i visokoplaninski ekosistemi na gornjoj granici šuma, Subalpska zona sa ekosistemom kleke, bora munike, bora krivulja, do visoko planinskih ekosistema iznad gornje granice šuma (na granici vegetacije gdje su planinske livade, rudine, pašnjaci i dr.).

Da bi se sačuvala izvorna biološka raznovrsnost, koja ih karakteriše treba planirati korišćenje i zaštitu čitavih područja koja predstavljaju skup ekosistema od posebnog

značaja za razvoj i očuvanje flore i faune, odnosno centralnog ekosistemskog biodiverziteta.

To znači da je neophodno sačuvati osnovne vrijednosti svih komponenti biodiverziteta, kako bi se sačuvale i razvile društvene, kulturne, obrazovne, rekreativne, naučne, estetske i druge vrijednosti. **Prostorno urbanističkim planom, pojedine prostore treba proglasiti kao površine sa posebnom namjerom, (komplekse Studeno, Vukotica, Ponikvica...).**

Opšta ocjena stanja prirodnih karakteristika danilovgradske Opštine, može se prihvatiti kao povoljna za razvoj poljoprivrede, jer se raspolaže sa znatnim površinama, relativno plodnog zemljišta i relativnim bogatstvom voda. Ostali najvažniji resursi su: mineralne sirovine, povoljan geografski položaj, bogatstvo reljefa, raznovrsni ili jedinstveni pejzaži, bogatstvo biodiverziteta, šumsko bogatstvo, bogato lovno područje i očuvana životna sredina. Sve to predstavlja povoljnu okolnost za razvoj određenih oblika turizma, uz obezbijeđenu infrastrukturnu saobraćajnu, komunalnu i drugu izgrađenost.

Ograničavajuću okolnost za razvoj turizma predstavlja loša saobraćajna povezanost i komunalna neopremljenost, izletničkih, brdskih, katunskih i planinskih djelova Opštine.

Prema osnovnim karakteristikama naselja Danilovgradske opštine se mogu podijeliti na:

1. Naselja u pojasu Bjelopavličke ravnice do 200mnv ukupno 51 naselje (gradska, prigradska i urbano ruralna naselja).
2. Niži brdsko-planinski pojas 200-650mnv ukupno 25 naselja (ruralno urbana i ruralna naselja).
3. Viši brdsko-planinski pojas iznad 650mnv ukupno 4 naselja (Gostilje Brajovičko, Gostilje Martiničko, Dolovi i Poljica).

Iznad ovih naselja su Izletnička mjesta (vikend naselja) Studeno, Borov Do, Bzo, Ivanj ubao, Topolovo, Vukotica... i planinski katuni Ponikvica, Štirnik, Štitovo...

Na teritoriji opštine Danilovgrad postoji 15 mjesnih zajednica od kojih su 4 gradske i 11 seoske.

Nosioci kulture i fizičke kulture u području Opštine su „Centar za kulturu“, Danilovgradska sportska hala i sportski centar „Kalezić“, stadion „Braće Velašević“ u Danilovgradu i stadion „Zore“ u Spuzu.

Osim toga, postoje sportsko-rekreativni centri u okviru kasarne „Milovan Šaranović“ i Policijske akademije u Danilovgradu. Uz to postoji i nekoliko manjih školskih sala, manjih poligona za male sportove, tenis tereni i slično. Veliki broj vrhunskih sportista potekao je iz Danilovgradskog kraja. U Opštini je aktivno preko 14 sportskih društava.

Posebne prostorne cjeline na području opštine Danilovgrad su:

- **Manastir Ostrog** (zaštićeni spomenik kulture);
- **Manastir Ždrebaonik** (zaštićeni spomenik kulture);
- **„Glava Zete“ izletničko-turistički kompleks;**
- **Prostor Viškog polja, Frutka, Kujave i Tvorila,** potencijal za rekreativno-sportske aktivnosti (golf tereni, ergele, sportovi na vodi, tenis i dr.);
- **Orja Luka** (autohtona urbana cjelina);
- **Arheološki lokaliteti:**
 1. *Sige* (rimski period), *Zidanice* (iz rimskog perioda), *Koljat* (rimski period), *martinička Gradina*(rani srednji vijek IX-XIIv.)
 2. *Ostaci crkve u Podvorh-Martinići* (VI v., Justinijanov period);
 3. *Spuška Tvrđava sa tabljom* (Hodaverdi paša-iz XVIII vijeka);
 4. *Adžijin most* (u Mijokusovićima iz turskog perioda);
 5. *Crkva Sv.Čekle* u Danilovgradu (druga polovina XVIII vijeka);
 6. *Crkva Sv. Đorđija* (G. Martinići, pohod Omer paše Latasa 1862g.);
 7. *Pećina Nezbroy* u Podvraču (kamena sjekira iz neolita);
 8. *Tumulska nekropola* u Frutku - Kujavi (tumul = gomile, humke, grude, kao dominantna obilježja nadgrobni spomenika);
 9. *Crkva Sv. Vračevi* u Slatini;
 10. *Most Jelene Ažuske;*
 11. *Zorska crkva* u Zurima;
 12. *Vinštica Ivan bega Crnojevića;*
 13. *Mnogobrojni spomenici* (koji afirmišu život i nude ga);

14. *Stara košćela na Orjoj Luci;*
15. *Dub na Voštaru i*
16. *Mnoge crkve, pećine, iskopine, gradine, utvrde, bunari, ostaci hramova i crkvi, predmeti, putevi iz Prevalisa, Duklje, Zete, Stare Crne Gore...*

Viništica Ivan bega Crnojevića

Arheološko rekognosciranje teritorije Danilovgrada 1984. godine pruža niz dragocjenih podataka o tome. To ne znači da su završena neophodna istraživanja arheoloških nalazišta na teritoriji Opštine. Naprotiv, istraživanja treba nastaviti i posebno preduzeti mjere za sprečavanje devastacije i zaštitu od uništenja.

Da bi se postojeći potencijali valorizovali na pravi način, neophodni su: realno planiranje i odgovarajuća podrška za razvoj ovog oblika turizma u našoj Opštini. Jedan od načina zaštite lokaliteta je nastavak arheoloških istraživanja i to u saradnji sa našim Muzejom, Centrom za arheološka istraživanja Crne Gore i resornim Ministarstvom.

Adžijin most

3.1.2. Demografska kretanja

Na osnovu objavljenih podataka popisa stanovništva od aprila mjeseca 2011.godine, ukupni broj stanovnika u opštini Danilovgrad iznosi 18.472, odnosno, povećan je za 1949 stanovnika ili 12% u odnosu na popis iz 2003. godine. To je rezultat doseljavanja i prirodnog priraštaja.

Ukupan broj domaćinstava iznosi 5.497, a stanova 8.208. Urbano područje Opštine ima 6.852 stanovnika, odnosno 2.069 domaćinstava i 2.593 stanova. **Ostali dio stanovništva od 11.620 stanovnika živi na seosko-ruralnom području.** Gustina naseljenosti je povećana sa 33 na 37, a broj stanovnika u domaćinstavima sa 3,3 na 3,36 stanovnika po domaćinstvu.

Stanovništvo, domaćinstva i stanovi po naseljima :

Tabela br. 1

R/Br	Naziv subjekta	Stanovništvo				Domaćinstva				Stanovi 2011
		2003	2011	%	+ / -	2003	2011	%	+ / -	
1.	Danilovgrad	16.523	18.472	+11,8%		4.971	5.497	+11%		8.208
2.	Urbana naselja	6.737	6.892	+2,3%		1.907	2.069	+11%		2.593
3.	Ostala sela i naselja	9.786	11.580	+18,3%		3.064	3.428	+12%		5.615
4.	Ukupno:	16.523	18.472	+11,8%		4.971	5.497	+11%		8.208

Na području Opštine ima 80 naselja, od kojih su 51 u ravničarskom području, 25 naselja u brdsko planinskom području od 200-600mnnv i 4 planinska naselja na nadmorskoj visini od preko 650m, po Statističkoj metodologiji. Po Zakonu o teritorijalnom uređenju Crne Gore u opštini Danilovgrad je evidentirano 92 naselja.

Danilovgradsku Opštinu karakterišu izražena migraciona kretanja, kako unutar Opštine tako i u okruženju. Između dva popisa, izražena su znatna doseljavanja u odnosu na raniji period, kada su bila primjetna odseljavanja domicilnog stanovništva.

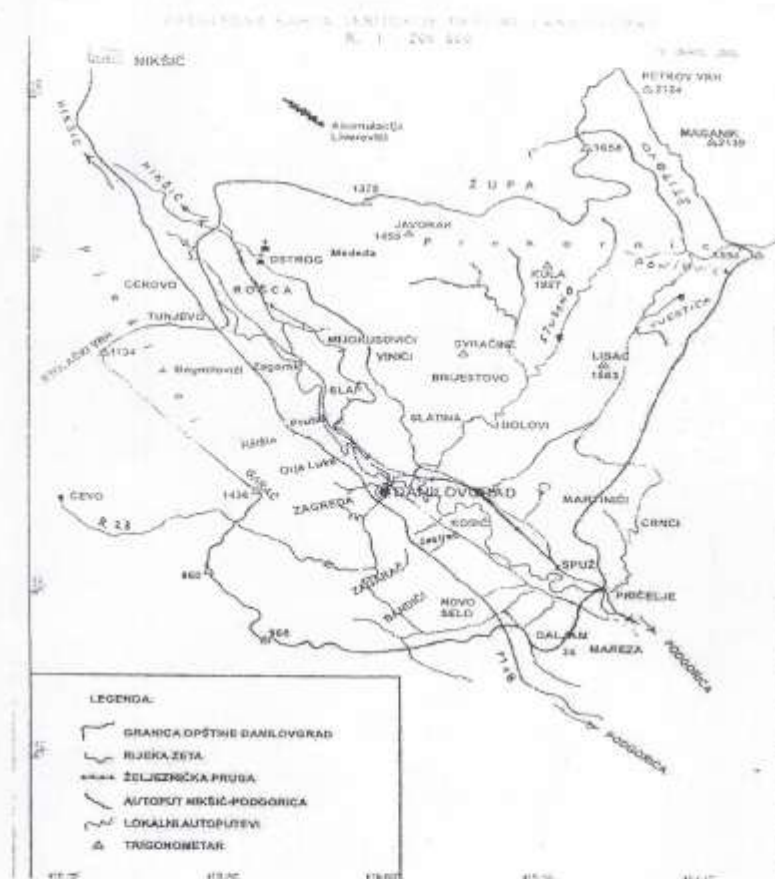
Pozitivna demografska kretanja grad-selo između dva popisa su u sledećim naseljima (van urbanog područja): Begovina, Bobulja, Boronjina, Braćani, Ćurilac, Daljam,

Donje Selo, Donji Martinići, Gradina, Grbe, Jastreb, Klikovače, Kopito, Kosić, Livade, Lubovo, Mandići, Mijukosovići, Mokanje, Mosori, Novo Selo, Orja Luka, Pitoma Loza, Podkula, Potočilo, Sladojevo Kopito, Slap, Spuž, Šume, Vrela, Zagreda i Župa. Ostalih 48 naselja imaju trend opadanja broja stanovnika u procentu do -18% pa naniže.

Kajakaši na rijeci Zeti

Pregledna karta teritorije (saobraćajna povezanost)

3.2. Formirani kapaciteti i analiza turističke ponude

Analizu turističke ponude na području opštine Danilovgrad obradili smo putem evidencije i opisa subjekata po broju, strukturi i kategoriji turističko-ugostiteljskih sadržaja, njihovom prostornom rasporedu, ali i putem opisa turističkih potencijala prepoznatih kao značajne lokacije za razvoj turizma, a trenutno nijesu aktivirani ili nijesu dovoljno aktivirani. Područje Opštine, danas, predstavlja izletničku destinaciju, koja se predstavlja obilaskom manastira Ostrog i Ždrebaonik i nekoliko lokalnih manifestacija i aktivnosti.

Na području opštine Danilovgrad izgrađeno je nekoliko turističko-ugostiteljskih sadržaja, to su: hotel „Zeta“, koji je privatizovan i već duže vrijeme je zatvoren, restoran i kafana „Gostilje“, motel „Glava Zete“, hotel „Pejović“ u Ćuriocu, hotel „Perjanik“ na magistralnom putu (novijeg datuma) i preko 23 samostalne ugostiteljske radnje na raznim lokalitetima i različitim tipovima ponuda pića ili hrane. Prostornim planom Opštine su definisani – planirani broj i struktura ležaja prema vrsti smještaja i razvojno-turističkim zonama.

Hotel Zeta

Tabela br. 2

R/Br.	Zona	Ukupno u zoni	Hoteli,moteli, apartmani,vile , pansioni	Privatni smjestaj (kuće, apartmani ,sobe)	Planinarski domovi, lovačke kuće,odmarališta -eko-katuni	Kampovi
1.	Glava Zete-M. Ostrog	760	300	400	/	60
2.	Danilovgrad	400	300	100	/	/
3.	Bandići	650	500	150	/	/
4.	Martinići	300	200	100	/	/
5.	Studeno	260	30	120	80	30
6.	Gostilje	110	/	50	30	30
7.	Vukotica	50	/	/	50	/
8.	Ponikvica	120	/	/	90	30
9.	UKUPNO:	2650	1330	920	250	150

Most na Slapu

a) Turističko-ugostiteljski sadržaji

U najznačajnije objekte za smještaj i ishranu turista spadaju: Hotel „Perjanik“, Hotel „Pejović“, Motel „Glava Zete“ i neki manji sadržaji, koji nude hranu i piće posjetiocima i turistima u različitim objektima ponude.

Hotel „Perjanik“

Privatni hotel koji se nalazi uz magistralni put Podgorica-Nikšić na 800m od raskrsnice u Danilovgradu u pravcu Nikšića. Hotel je novijeg datuma, podignut u kategoriji sa 4 zvjezdice.

staroj Crnoj Gori, bili birani ljudi koji su sačinjavali

Hotel ima 14 soba sa 30 ležajeva i 2 apartmana. Za goste je na raspolaganju sauna, teretana, aperativ bar, restoran sa 100 mjesta i tri terase sa 100 mjesta, prostor za djecu i parking za 40 vozila. (Perjanici su u Kraljevu gardu).

Hotel „Pejović“

Privatni hotel u Ćuriocu na magistralnom putu Podgorica-Nikšić, udaljen od centra Danilovgrada 4km. Hotel ima 10 soba sa 20 ležajeva, restoran i parking. Hotel je kategorisan u smještajno-ugostiteljski objekat sa 3 zvjezdice.

Motel „Glava Zete“

Privatizovani motel na Glavi Zete (starim putem za Nikšić) udaljen od Danilovgrada 18km. Motel ima 15 soba sa 30 ležajeva, restoran sa 90 mjesta, ljetnju baštu sa 300 mjesta, veliki bazen na otvorenom (25x12m), rekreacioni bazen, fudbalski teren i 3 terena za tenis. Ovaj prostor treba valorizovati na međuopštinskom nivou sa opštinom Nikšić. Za to već postoji razvojni program revitalizacije i izgradnje žičare „Ostrog“, golf tereni Viška polja i sl.

Most na izletištu Tunjevo

Posebnu ponudu u opštini Danilovgrad čine: izletišta na rijeci Zeti, planinska izletišta, na udaljenosti od 22-30km od centra grada, ruralna seoska područja i planinski katuni.

Most Jelene Anžuske

b) Izletišta na rijeci Zeti:

Sama dolina rijeke Zete predstavlja posebnu kulturno-turističku baštinu na malom prostoru. Zapravo ona je velika prirodna baština ljepote, boja, zvukova, bogata florom i faunom, a sve to predstavlja poseban oblik uživanja pod otvorenim nebom.

Na obalama Zete borave ribari, lovci, izletnici, mještani, mladež na kupanju, mlinari... Zeta je posebna misterija koja je inspirisala mnoge pisce, slikare i reportere. Na njenim obalama, ili nešto dalje, postoji mnogo vidikovaca sa kojih turisti mogu posmatrati rijeku, njene mostove i okolinu.

Mostovi na rijeci Zeti su, u stvari, kapije danilovgradske opštine. Teritorija Opštine, zapravo, počinje i završava se mostovima. Na Zeti je 6 mostova: na Glavi Zete, Tunjevu, Dobrom Polju, Slapu, Danilovgradu i Spužu. Osim ovih postoje i mostovi na Sušici koji spajaju djelove Bjelopavličke ravnice sa Katunskom nahijom.

Plaža u Danilovgradu

U najznačajnija izletišta i kupališta na Zeti ubrajamo: Glavu Zete, Tunjevo, kupalište ispod mosta u Danilovgradu i kupalište u Spužu. **Sva kupališta - plaže treba zaštititi, urediti i izgraditi nova, sa pratećim uslužnim objektima i prostorima na kojima se može organizovati zabava i koncerti za mlade. Posebnu zaštitu treba obezbijediti od zagađivanja nesavjesnim odlaganjem otpada i otpadnih voda.**

Mekousna pastrmka

U planinskom masivu "Prekornica - Ponikvica" nalaze se: Izletnička mjesta Studeno, Vukotica i planinski katuni na Ponikvici.

c) Izletničko mjesto STUDENO;

Studeno je udaljeno 24km od Danilovgrada do kojega vodi asfaltni put, a dalje makadamskim drumom (šumskim putem) kroz planinu preko Četnog dola i Razmet dola stiže se na Ponikvicu koja je udaljena od Danilovgrada oko 30km.

Izletište Studeno

Na Studenom se nalazi planinarsko-šumarski dom (kojeg treba rekonstruisati) i preko 400 vikendica.

Ovo izletište je obraslo borovom šumom na površini više od 100ha, na preko 1200mnv i ima sve karakteristike ljetnje vazdušne banje. **Ovi prostori obezbjeđuju povoljne mikro-klimatske uslove koji pogoduju za oporavak imunološkog sistema. O tome postoje iskustva da je boravak u njima pomogao u liječenju plućnih bolesti i tuberkuloze. Ovo potvrđuju ljekarski nalazi i savjeti, nakon izvjesnog boravka u borovoj šumi na ovom području.**

Po mišljenju obradivača ovog dokumenta sve povoljnosti koje ova destinacija pruža za razvoj turizma, ni iz bliza nijesu iskorišćene. **Ovom šumsko-rekreativnom centru gravitiraju planinski katuni - izletišta, Bzo, Borov Do, Poljica, Ivanj ubao, Stružnica - Topolovo, Piskavice...**Sva mjesta predstavljaju raj za ljubitelje prirodnih

pejsaža, šume, proplanaka, planinskih staza i čistih izvora, pitke bunarske vode i eko hrane. Tu rastu Munika (*Pinus leucodermis*) endemit Balkanskog poluostrva, u čistim sastojinama ili u zajednici sa bukvom (*Fagus silvatika*). Ovim terenima prolaze obelježene nacionalne planinske staze za pješacenje i planinski biciklizam (staza 454 Danilovgrad, Gorica, Slatina, Borov do, Studeno,, Cetni do, Razmet do, Mokra Ponikvica, Suva Ponikvica, Brajovička Ponikvica... i staza br. 486 Brajovička Ponikvica, Vukotica, Gostilje, Danilovgrad).

Na ovim prostorima pronadjeno je preko 476 vrsta ljekovitog i aromatičnog bilja i šumskih plodova, koje se na neki način mogu upotrijebiti za pravljanje ljekovitih i osvježavajućih napitaka, jestive su ili predstavljaju važnu sirovinu u farmaceutskoj i drugoj industriji. Preko 70 nadjenih vrsta, ovih biljaka, spadaju u farmakoekonomski važnije vrste i veoma su tražene na domaćem i inostranom tržištu. **Ovo izletišće-vikend naselje sa gravitacionim naseljima (izletničko-katunskog karaktera) neophodno je proglasiti kao prostor sa posebnom namjenom.**

Otežavajuća okolnost je (možda) značajno učešće privatnog vlasništva, ali to ne znači da se, ukupan prostor, ne može plansko-urbanistički definisati i urediti.

Osim prirodnih ljepota, bogastvom različitih vrsta flore i faune i šumskih kompleksa (pogotovo munike), ovaj prostor, (njegov dobar dio), predstavlja izuzetno povoljnu površinu za proizvodnju eko-hrane, jer se radi o čistom nezagadjenom prostoru za proizvodnju naših brendova hrane (žitarica, povrća, jagodastog voća, mlijeka mliječnih proizvoda, meda i mesa). Sa obezbijeđenim certifikatima, ovi proizvodi, mogu se prodavati po povećanim cijenama, najmanje za 30%. **To predstavlja izvanredan spoj razvoja turizma i poljoprivrede ("takozvani izvoz na pragu") - usluga turistima.** Ovakva hrana se danas sve više traži, naročito u razvijenim zemljama, gdje postoje posebne prodavnice ili njihovi djelovi sa ekološkom hranom. Ti proizvodi imaju deklaraciju i certifikat izdat od ovlaštenih ekoloških organizacija ili ustanova, u skladu sa Zakonom o organskoj poljoprivredi. **U takvim uslovima može se veoma uspješno organizovati ljetni i zimski boravak školske djece (jedan od načina planinsko-seoskog turizma), boravak i oporavak starijih lica, sportista i slično.**

Iz pregleda datog tabelarno na stranici 24. ovog dokumenta (tabela br.2) se vidi da je za Studeno, u ukupan broj ležaja, po svim strukturama, planirano 260 ležaja, od čega je: 80 ležaja u planinarskom domu, lovačkim i šumskim kućama; 30 ležaja u kampovima, u kućama i apartmanima u privatnom smještaju 120 ležaja i 30 ležaja u hotele, motele, vile i vikend kuće. Sadašnju ponudu na ovom prostoru čine nerekonstruisani šumsko-planinarski dom površine ($220 \text{ m}^2 \times 2$) = 440 m^2 , (P + 1) i preko 400 vikend kuća, koje se ne nude turistima.

Pored sanacije doma, na ovom području je neophodno izgraditi lovačke i šumarske kuće sa planiranim brojem ležaja i urediti kampove do 30 ležaja. Uz to treba

riješiti pitanje vodosnadbijevanja i urediti sportsko-rekreacione terene, koji na prostoru Studenog postoje. Asfaltni put do Studenog treba rekonstruisati. Konceptiju razvoja turističkih smještajnih kapaciteta na ovom području treba usmjeriti na ruralnom (seosko-katunskom) i planinskom području, kroz obezbjedjenje smještaja u Planinarskim domovima, lovačkim i šumarskim kućama, vikend kućama i domaćoj radinosti (smještaj u privatnim kućama-domaćinstava). Na ovaj način se usmjerava lokalno stanovništvo i potencijalni investitori da se uključe u razvoj turizma i da svoja sredstva ulažu u turizam i kompatibilnim programima stvore povoljne uslove za dobar biznis i samozapošljavanje.

Na taj način se omogućava porodični angažman prema sopstvenim mogućnostima i zahtjevima, što bi dovelo do značajnog uključivanja lokalnog stanovništva (posebno mladih) u korišćenju ovih prirodno povoljnih resursa. Ovakav koncept je izvodljiv i omogućava prostorno i vremensko angažovanje, ne predstavlja velike kapacitete i prevelike investicije, ali zato je program održiv, odnosno samoodrživ.

Planina Studeno

Panorama Vukotice

d) Izletničko - planinsko mjesto VUKOTICA

Drugo izletničko-planinsko mjesto u planinskom masivu "Prekornica - Ponikvica" je kompleks Vukotica, udaljeno od Danilovgrada 22km. Ovom lokalitetu pripadaju: Vukotički do, Rujišta, Dugi do, Lakine Lazine, Dobri do i dr.

Do Vukotice se dolazi iz dva pravca: putem iz Podgorice preko Vranjskih njiva, Pipera, Kopilja, Radovča ili Gostilja i putem od Danilovgrada preko Gorice, Jlenka, Luka i Gostilja. Putni pravac iz Podgorice je asfaltiran sve do Vukotice (putnim pravcem preko Gostilja), dok je putni pravac iz D-grada u dužini od 9,5 km (od Luka preko Gostilja) makadamski put pripremljen za asfaltiranje. Od Vukotice se makadamskim putem stiže do Ponikvice, koja je udaljena od Vukotice 8km.

Vukotica se nalazi na 950mnnv, obrasla visokim borovim (munika) i bukovim šumama. U širem reonu je značajno zastupljen cer i druge vrste lišćarskih stabala, žbunova i prizemne flore.

U području Vukotičkog dola i Rujišta postoje dva izuzetno izdašna bunara sa visoko kvalitetnom pitkom vodom (postoji mogućnost razvoda vodovoda za potrebe izletnika i razvoj turizma). Na ovom prostoru ima preko 50 izgrađenih vikend kuća i kuća za život na katunu u toku ljetnje sezone. Područje je bogato pašnjacima, njivama za proizvodnju eko-hrane u oblasti povrtarsko-ratarske i voćarske proizvodnje (jagodasto voće) i proizvodnju mlijeka, mliječnih proizvoda, meda i mesa. Područje je bogato ljekovitim i aromatičnim biljem, šumskim plodovima i pečurkama. **Sve ovo upućuje na konstataciju da ovaj prirodni ambijent predstavlja veoma povoljnu destinaciju za razvoj Eko-turizma po sistemu Eko- katuna.** Njega bi sačinjavali objekti izgrađeni i uklopljeni u lokalni ambijent. To su centralni objekat sa restoranom i okolne kućice-brvnare (10-15) manjih površina, jednostavno opremljene za smještaj porodica, ali udobne i izolovane u prirodi. Kućice su opremljene ležajima za spavanje, čajnom kuhinjom i sanitarnom opremom. U zajedničkom-centralnom objektu bi se pripremala domaća hrana (kao lokalni brend - eko - hrana).

Osim toga na ovom prostoru se može uspješno organizovati kampovanje (kao sve traženiji vid turizma), turistima bi se takodje nudila domaća eko-hrana. **Pogrešno je shvatanje da su kamperi siromašni turisti, upravo je obrnuto, oni traže prirodu sa neophodnim kvalitetima u prirodno-urbanoj sredini i pejzažu izuzetne ljepote.** To su zahtjevi kampera sa visoko kvalitetnim kriterijumima i visokom platežnom moći za ovakve vrste destinacija. Ovu vrstu turista čine porodice iz velikih gradova sa djecom - turisti koji su okrenuti prirodi (zdrav život na selu, u planini i slično), uz okolinu punu zanimljivosti i događaja (posmatranju životinja) i uz konzumiranje lokalnih jela i pića i integrisanje u porodicu domaćina. Na ovom pravcu nalazi se S. Gostilje gdje žive domaćinstva, koja se bave poljoprivredom (naročito stočarstvom) i predstavljaju osnovu za razvoj seoskog turizma-kombinacija smještaja, snadbijevanja i ishrane sa mogućnostima za učešće u takozvanom aktivnom odmoru (adekvatan komfor, ali bez hotelske usluge). Ovaj prostor nudi razvoj kampovanja („kampovanje u divljini“ na Ponikvici) u prirodi uz ponudu tradicionalne ishrane.

Prostornim planom Opštine planirano je da Vukotica i Gostilje mogu do 2020.godine izgraditi oko 160 ležaja u različitoj vrsti ponude od toga su: 50 ležaja u privatnom smještaju na selu, 80 ležaja eko-katuni i 30 ležaja kampovi.

e) Izletničko planinsko područje PONIKVICA

Ovaj kompleks čine: Mokra Ponikvica, Suva Ponikvica i Brajovička Ponikvica. One obrazuju planinski kompleks obrastao bukovom i borovom šumom, prostor širokih planinskih pašnjaka, bogatstvo izvora i prirodne atrakcije na katunima. Ponikvice su od Vukotice udaljene 8km, do kojih vodi makadamski drum. Prostor predstavljaju prelijepo slike planinskih pejzaža - ljepotu prirode koja čini srž turističke ponude uz okolinu punu prirodnih zanimljivosti i doživljaja na nadmorskoj visini od 1400-1600mnv. Najveći dio uzgajivača stoke u katunima izdiže na Brajovičku Ponikvicu (oko 20-tak koliba) i nekoliko vikend kuća, dok je znatno manji broj onih koji izdiže na Suvu Ponikvicu. **Posebnu turističku atrakciju za odmor i „kampovanje u divljini“ predstavlja Mokra Ponikvica, gdje se nalazi jezero (koje je u nestajanju) i neophodno ga je revitavizovati obnoviti i privesti namjeni.** Za taj posao je neophodno uključiti specijalistička znanja i programski definisati način revitalizacije i vrijednost ulaganja. U realizaciju toga zadatka se upravo, sada, kreće.

Jezero na Ponikvici

Smještajnu ponudu na ovoj destinaciji (Brajićka Ponikvica), osim kampova, treba ponuditi u katunskim kućama- kolibama, koje treba rekonstruisati ili izgraditi nove (prema lokalnoj tradicionalnoj arhitekturi) - novo u starom stilu.

Već smo ranije rekli, to treba da bude, jednostavnija izvedba sa neophodnim komforom, izgradjeni objekti u prirodnom pejzažu, gdje su ambijent i ljepota prirode glavne karakteristike visokokvalitetne destinacije.

Na ovoj destinaciji se može razvijati planinski, sportski i zdravstveni turizam (nekad je na Ponikvici bilo odmaralište za djecu). Ovdje se mogu uspješno organizovati i izraditi planinske-biciklističke staze, golf tereni, obezbijediti posmatranje životinja, izgraditi staze za jahače- ture na konjima, organizovati reli trke džipovima i sl. O terenima za skijanje se za sada ne razmišlja (mada i to treba u dogledno vrijeme uključiti kao razvojni pravac na našim planinskim destinacijama).

Posebnu ponudu čini domaća eko-hrana proizvedena na katunu (turisti mogu da učestvuju u pripremanju hrane kod domaćina) i sakupljanju ljetine i ljekovitog i aromatičnog bilja, šumskog voća i pečurki, kojih na prostorima Ponikvice ima u velikoj količini i brojnom asortimanu.

Na Ponikvici se može za sada, koristiti, samo - obnovljiva energija (solarna i energija vjetra), to može takodje biti doživljaj u prirodi. Sve ovo mora da se odvija, naravno, uz poštovanje zaštite ponude i resursa uz korišćenje na održiv način.

Stara koliba na Ponikvici

Planina Ponikvica

f) Bjelopavlička SINJAVINA

Bjelopavlići su Sinjavinu dobili kao dar za ratne zasluge nakon Veljih ratova sa Turcima. Sva prava i obaveze za korišćenje definisana su poznatom Setencijom iz 1881.godine, čija prava i danas važe.

Sinjavina je kompleks kojeg čine bogati pašnjaci, izvori i bunari pitke planinske vode, pogodna za eko turizam, razvoj stočarstva, proizvodnju eko-hrane, sakupljanje i uzgoj ljekovitog i aromatičnog bilja i šumskih plodova, prirodne ljepote (sniježnih vrhova i staza za planinsko pješaćenje, biciklizam, skijanje i druge aktivnosti u prirodi), bogatstvo lovnih područja i raznovrsnih vrsta divljači, umjereno bogatstvo šumama i drugo.

Sinjavina predstavlja pravi prirodni potencijal za razvoj eko-privrede (eko-poljoprivrede i eko-turizam).

Posebnu duhovnu baštinu čini Crkva „Ružica“ posvećena Sv.Vasiliji Ostroškom, gdje se svake godine održava tradicionalni sabor građana iz 6 opština (Danilovgrad, Kolašin, Mojkovac, Bijelo Polje, Šavnik i Žabljak). Crkvu su sagradili Bjelopavlići iz svojih priloga. Crkva je nekoliko puta rušena i obnavljana. Zadnja sanacija je obavljena 1992.godine.

Posebnu pejzažnu ljepotu odaju sniježni vrhovi od kojih su najveći Jablanov vrh do 2203mnnv, Starac 2021mnnv, M. Starac 1921mnnv, Borova Glava 1850mnnv i drugi. Kupovinom 30,43ha površine Sinjavine, opština Danilovgrad je 1962.godine, Bjelopavlički dio Sinjavine proširila na znatno veću površinu koja se u pomenute svrhe može koristiti. U vremenu od 1930.-1940. godine, Bjelopavlići su na Sinjavini držali veliki broj krupne i sitne stoke, koji je, prema, zabilješci pametara B. Rubežića, iznosio preko 35.000 grla.

U to vrijeme na Bjelopavličku Sinjavinu je izdizalo preko 400 domaćinstava. Danas Bjelopavlići izdižu jedva sa 3.000 grla krupne i sitne stoke, sa oko 17 domaćinstava – stočara.

Tradicionalni sabor građana na Sinjavini

Ukupna površina Sinjavine, prema informacijama iz mape resursa Ministarstva ekonomije, iznosi 120 000 hektara. Možemo slobodno reći da se ovaj prirodni potencijal nedovoljno koristi kako od strane Bjelopavlića, tako i od strane ostalih Opština.

Zbog toga je neophodna izrada Strategije revitalizacije i mogućnosti korišćenja Sinjavine na međuopštinskom nivou između 6 Opština, koje su zainteresovane za razvoj ovog prirodnog potencijala. Nesumnjivo se može konstatovati da je Sinjavina – izuzetan prirodni potencijal za razvoj turizma i proizvodnju eko-hrane kao što su:

- Razvoj stočarstva kao posebne oblasti (eko-hrana);
- Razvoj poljoprivredne proizvodnje iz drugih oblasti eko-poljoprivrede (b. luk, krompir, šargarepa, kupusnjače, cvekla...);
- Razvoj turizma na katunima („Wild Beauty“);
- Sakupljanje, otkup i plantažno uzgajanje ljekovitog i aromatičnog bilja i šumskih plodova i pečurki (plantažni uzgoj lincure);
- Razvoj lova i lovne prirode kao dobrog partnera turizmu;
- Izgradnja sportsko-rekreativnih kompleksa i terena, i slično.

Da bi se stvorili uslovi za potpunije korišćenje ovih prirodnih resursa, osim strategije na međuopštinskom nivou, neophodna je snažnija podrška države i donatora, a ona se naročito odnosi na:

- Rješavanje saobraćajne, vodovodne i komunalne infrastrukture;
- Izgradnji elektro-energetskih sadržaja (obnovljivi izvori energije);
- Izgradnji i rehabilitaciji smještajnih kapaciteta na katunima;
- Izgradnji lovačkih i planinsko-turističkih domova, šumskih i lovačkih kućica;

- Izgradnja otkupnih stanica za otkup mesa, mlijeka i mlječnih proizvoda, ljekovitog i aromatičnog bilja i plodova, poljoprivrednih proizvoda, (certifikovana organska hrana eko - hrana).
- Izgradnja lovno – uzgojnih i lovno – tehničkih objekata;
- Uređenje katuna i izgradnju vodopoila i sl;
- Izgradnja planinskih i biciklističkih staza i njihovo obelježavanje;
- Izgradnja ski-staza i ostalih sportsko-turističkih kompleksa kao specifične ponude turistima, zavisno od ciljne grupe;
- Obezbeđenje povoljnih kredita i stimulacija za stvaranje povoljnih uslova za povratak mladih privrednika na programu eko-privrede (eko-poljoprivrede i eko-turizma) kao posebnog privredno-razvojnog projekta na ovom području.

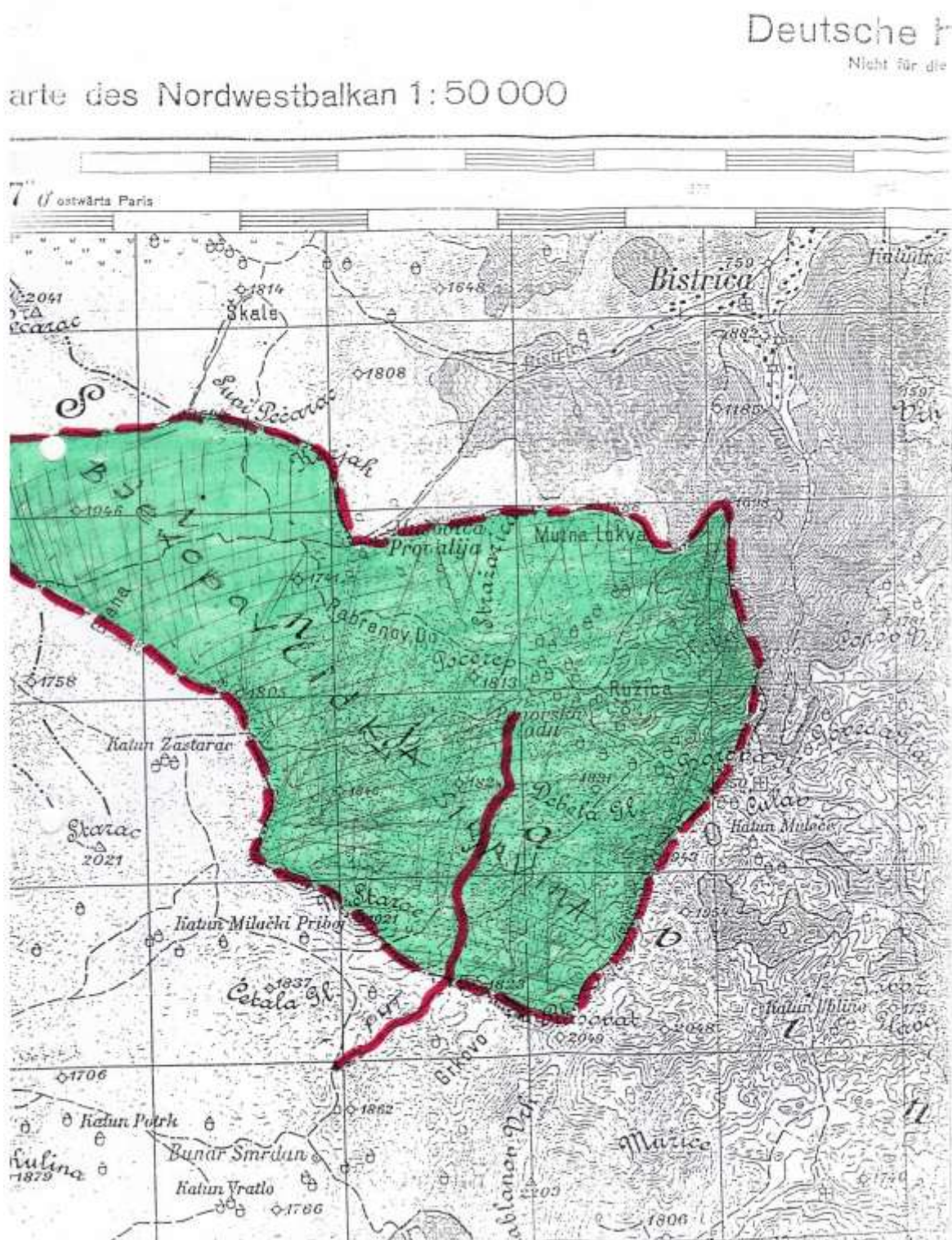
Principi trajnosti i održivosti, na bazi kvalitetnog i potpunijeg korišćenja brenda „Wild Beauty“, može zauzeti trajnu poziciju na uspješnom razvoju eko-privrede na opštinskom i regionalnom nivou, a time i na nacionalnom nivou, korišćenjem raspoloživih prirodnih potencijala ovog područja.

Za dalju uspješnu valorizaciju ovog prostora neophodno je izvršiti potpuniyu analizu postojećeg stanja i mogućnosti razvoja eko-privrede na međuopštinskom ili nacionalnom nivou.

Kao poseban kompleks bogat pašnjacima, izvorima, jezerima i katunima (Piperski katun, Zagarački katun) na nadmorskoj visini od 1521m do 2035m (Vrh Žurim) nalazi se planinski prostor katuna Lukavica na teritoriji opštine Nikšić. Ovaj prostor, takođe zaslužuje posebnu pažnju, koja se odnosi na rehabilitaciju katuna na međuopštinskom nivou između opština Danilovgrad, Podgorica i Nikšić.

Biciklizam i planinarenje

g) Duhovna baština

Duhovnu baštinu u Opštini, sada, praktično predstavljaju **manastiri Ostrog i Ždrebaonik**, kao vjerske izletničke destinacije, koje posjećuju turisti sa ciljem obilaska manastira i vjerskih pobuda. Obim turista, uzevši ukupno, dosta je veliki, a karakterišu ga jednodnevni (redje višednevni) izleti. Smještajni kapaciteti za turiste nijesu izgrađeni (možda su neopravdano zapostavljeni), kako sa nivoa države tako i sa nivoa danilovgradske opštine, što ovim strateškim dokumentom, svakako treba pokrenuti i u lokalnoj zajednici pronaći mjesto za razvoj ove turističke ponude, odnosno za potpunije korišćenje postojećih turističkih potencijala.

Izgradnjom (dovršetkom izgradnje) putnog pravca Danilovgrad-Ždrebaonik-Manastir Ostrog stvaraju se mogućnosti za potpuniju valorizaciju turističke ponude koju ove destinacije obezbjeđuju.

Vjerski (poklonički) programi su dakle prisutni, ali oni nijesu valorizovani na pravi način (da Opština ima adekvatnu korist od toga). **Kvalitet ponude treba povećati putem integrisanja turističke ponude sa kombinovanjem što većeg broja turističkih programa, proizvoda i aktivnosti vezanih za ovu vrstu turizma.** Na taj način se obezbjeđuju preduslovi za širi krug korisnika turističkih usluga. Prepoznatljivost ovog prostora kao poželjne i zanimljive turističke destinacije sa krajnjim ciljem, obezbjeđenjem što većeg broja posjetilaca i turista, a time i poboljšanje uslova za egzistenciju LTO i čitave lokalne zajednice. Na taj način se može obezbijediti planirano ostvarenje profita i neophodnih sredstava za dalji razvoj ovog područja, turizma i čitave Opštine.

Prilikom promocije turizma na ovom području bitno je potencirati čudotvorne moći moštiju Svetog Vasilija, („brend kao robna marka”), jer uz sebe vezuje povećanje broja vjernika, (koji se uvećava prilikom manastirskih slava i sabora, kod jubileja značajnih za manastire i crkve), povećanje opštih vrijednosti kao sto su: multikulturalnost, civilizacijski kontinuitet, multinacionalnost i slično.

Za boravak turista, osim duhovne baštine, na ovom prostoru treba izgraditi smještajne kapacitete za boravak turista u domaćoj radinosti u seoskim domaćinstvima, (postojeći stambeni objekti, stalno ili privremeno nastanjeni, napušteni objekti, vikendice, objekti građeni za iznajmljivanje i slično), boravak turista u kampovima, i obližnjim hotelima, sve to uz ponudu domaće eko-hrane i pića kao lokalnog brenda.

Sve karakteristične ponude za turiste je neophodno objediniti na tzv. Info-centrima uz neophodnu turističku informaciju i signalizaciju, koja informiše o svim turističkim destinacijama u Opštini. Pored toga, neophodno je osnovati turističke agencije i za tu namjeru obezbijediti potreban kadar.

Manastir Ostrog

Jedan je od najvećih vjerskih centara na Balkanu, smješten je na istoimenom brdu, (gotovo urezan u vertikalne stijene), sjeverozapadno od centra Grada. Do njega se stiže iz dva pravca: Magistralnim putem Danilovgrad-Nikšić, preko Bogetića i putem Danilovgrad-Manastir Ždrebaonik-preko naselja Gorica, Vučica, Mosori, Jovanovići, Gornji i Donji

Rsojevići, Vinići, Bare Šumanovića, Šobajići, Mijokusovići, Kupinovo, Mandići, Donji manastir Ostrog i Gornji manastir Ostrog. Osim ovih naselja, i mnoga druga gravitiraju ovom putnom pravcu ili su sa njim (lokalnim putevima) povezani.

Duhovni kompleks Ostroga sačinjavaju *Gornji manastir*, gdje se nalaze mošti Sv.Vasilija, izgrađen u skoro vertikalnoj litici i *Donji manastir* središte kompleksa na zaravni, nedaleko, ispod njega, gdje se nalaze *Konak i crkva Sv. Troice* iz 1824.godine.

U Gornjem manastirskom dijelu je hercegovački mitropolit Vasilije Jovanović, posle smrti, proglašen za svetitelja. On je osnovao crkvu isposnicu 1655.godine posvećenu Sv. Krstu. U isposničkoj crkvi, ova znamenita ličnost, (u ostroške grede), proveo je 15 godina u postu i molitvi. Poslije smrti 1671.godine, na mjestu gdje je preminuo, iznikla je vinova loza na kamenu, bez obzira na to što ova vrsta bilja, do tada nije rasla, u ovim stjenovitim predjelima. Nakon 7 godina po otvaranju groba tijelo mu je bilo neoštećeno i mirotičivo. To je podstaklo narod i crkvene vlasti da mitropolita Vasilija proglase za Svetitelja.

Time je njihov kult duboko utemeljen u narodnom biću sa čudnim iscjeliteljskim moćima sveca i iscjelitelja (slijepi progledali, nijemi progovorili, nepokretni prohodali, nerotkinje radjaju,...). To je manastir Ostrog učinjelo jednim od najposjećenijih vjerskih centara na Balkanu, možda i šire. **Ovdje se molitvenim vjerskim zahtjevima molitve ispunjavaju.** Najveće posjete su na dan Svetog Vasilija Ostroškog 12. maja, na Trojčin dan, Petrovdan i dan Velike Gospoine, kada u manastire dolaze poklonoci sa svih strana i svih vjera (pravoslavne, katoličke i muslimanske), jer se vjeruje da Sveti Vasilije Ostroški ne odbija bilo čiju molitvu za pomoć.

Manastir Ždrebaonik

Nalazi se 3km od centra grada, na samoj obali rijeke Zete. U manastirskoj crkvi su pohranjeni mošti Sv. Arsenija - Sremca nasljednika Sv. Save i dio moštiju Sv. Fevronije.

Tu se dakle čuvaju mošti Sv. Arsenija prenešene iz Pečke Patrijaršije 1737. godine. Od 1991. godine manastir je postao „ženski“ i u njemu služi nekoliko monahinja sa igumanijom. Posljednjih godina, u krugu manastira sagrađen je manastirski konak sa bibliotekom i radionicom, gdje monahinje „pišu“ ikone.

Manastir Ždrebaonik

Izgradnjom putnog pravca manastir Ždrebaonik - manastir Ostrog otvara se veliki prostor i brojna naselja koja ovom putnom pravcu gravitiraju. To će znatno uticati na povećanje turističke usluge kako po obimu, tako i po asortimanu ponude. Stvaraju se uslovi za proizvodnju i ponudu eko-hrane i pića, razvoj seoskog turizma u domaćoj radinosti, obezbjeđuje se posjeta arheološkim nalazištima, uživanje u posmatranju prirodnih ljepota Bjelopavličke ravnice i rijeke Zete i uživanje u prirodnom ambijentu.

Pored navedenog Ždrebaonik (kao mjesto) ima poseban istorijski značaj. Tu je osnovana prva Poljoprivredna škola. Tu postoji tradicionalno „guvno“, gdje su se organizovala različita okupljanja građana. Ovdje se tradicionalno održavaju razne sportske aktivnosti i manifestacije povodom Prvomajskih praznika i sl.

g) Lov i ribolov kao kompatibilna djelatnost sa turizmom,

To je oblast koja predstavlja značajan faktor u razvoju turizma i razvoju Opštine uopšte.

Na osnovu raspoloživih podataka, (koje treba uzeti sa rezervom), aktuelno stanje divljači i riba, njihove zastupljenosti i brojnosti (prema podacima iz lovno privredne osnove iz 1990. godine), fond divljači je, u uređajnom razdoblju veoma dobar. Može se konstatovati da na našim lovištima egzistira značajan broj vrsta divljači od kojih su najznačajnije:

- 1. Krupna dlakava divljač:** Mrki medvjed, Srneća divljač, Divokoza, Divlja svinja, Vuk...
- 2. Sitna dlakava divljač:** Zec, Vidra, Vjeverica, Lisica, Jazavac, D. Mačka, Puh, Kune...
- 3. Pernata divljač:** Fazan, Tetrijeb, Kamenjarka, P. Jarebica, Ljestarka, Divlje patke, Prepelica, Šljuka, Divlji Golub, Grlica...

DIVOKOZA (*Rupicapra rupicapra*)

Pouzdanе podatke o vrstama, zastupljenosti i stanju divljači uopšte, na našem lovnom području, treba da saopšti nova lovna osnova, koju će korisnik lovišta, u skladu sa Zakonom o lovu, izraditi i usvojiti u zakonskom roku.

Osnovne smjernice razvoja i ciljevi gazdovanja dati su Programom razvoja lovstva (2011.- 2020. godine). Na osnovu plana i lovne osnove definišu se Godišnji planovi gazdovanja lovištem za takozvanu lovnu godinu (01.04. tekuće do 31.03. naredne godine).

Lovno područje Danilovgrad, po svojim prirodnim karakteristikama, zastupljenosti i sastavu vrsta, po broju, i po površini koju obuhvata, čini značajan privredni potencijal, koji u dosadašnjem periodu nije adekvatno valorizovan. Površina lovišta iznosi 48500ha.

Neophodno je:

- Izvršiti novu inventarizaciju broja i vrsta divljači (po jednoj od poznatih metoda) i na osnovu toga utvrditi pouzdane podatke o formiranoj populaciji divljači u lovištu;
- Odmah treba izraditi lovnu osnovu, kao dugoročni plan gazdovanja sa rokom važenja od 10 godina.
- Urediti katastar lovišta, koji obuhvata prikaz i strukturu površina, brojno stanje divljači po vrstama i bonitetu, utvrditi prirast i plan odstrela, utvrditi odnos polova, ocijeniti zdravstveno stanje, obilježiti ili obnoviti granice lovišta, odrediti površine sa posebnom namjenom i površine ustanovljene kao zabrani, rezervati i slično.
- Povećati stepen izgradjenosti lovno-uzgojnih i lovno-tehničkih objekata, obezbijediti njihovu rekonstrukciju ili izgraditi nove.

Na kraju budući korisnik lovišta za period od 10 godina, mora preuzeti obavezu da realizuje zacrtane mjere za unapredjenje i razvoj lovstva i time obezbijediti ostvarenje definisanih i prihvaćenih ciljeva gazdovanja na održiv način što predstavlja važan javni interes.

Lovačka kuća u ograđenom lovištu "Zabran kralja Nikole" na Rijeci Crnojevića

Lovstvo, kao takav subjekat, predstavlja neodvojivu vezu za podsticaj razvoja turizma.

Zajednički interesi lovstvo - turizam su:

- **Zajednička akcija na razvoju lovnog turizma na održiv način;**
- **Izgradnja lovno-uzgojnih i lovno-tehničkih objekata u lovištima i koristiti ih za potrebe lova i lovnog turizma (privući inostrane turiste za lov u lovnoj sezoni);**
- **Lovstvo-lovni turizam i eko-hrana treba da budu brend našeg područja, a kao dobar partner tu treba da se nađu i šumarstvo, planinari i ostala udruženja i klubovi iz opštine i okruženja;**
- **Program lovstva i lovnog turizma moraju da obezbijede trajnost u gazdovanju lovištima i omoguće da ova djelatnost postane samoodrživa i dobar partner razvoju turizma i drugih kompatibilnih privrednih i uslužnih aktivnosti.**

h) Eko hrana i seoski turizam

Eko-hrana i seoska domaćinstva i katuni kao lokacije za razvoj turizma, predstavljaju privrednu djelatnost koja upotpunjava turističku ponudu, (smještaj i ishrana i uživanje u prirodi), eko-poljoprivreda i eko-turizam.

Sadašnji kapaciteti, formirani za razvoj seoskog i planinskog turizma i proizvodnju eko-hrane svedeni su na minimum, čak nema ni najjednostavnijih ugostiteljsko-turističkih ponuda koje se mogu uklopiti u ukupan razvoj našeg područja.

Za uspješan razvoj navedenih oblika turizma (planinski, vjerski, lovni, izletnički, zdravstveni i sl.), kao novi oblik turističke ponude javlja se proizvodnja eko-hrane i razvoj tzv. seoskog turizma.

Naši proizvođači povrća u zaštićenom prostoru

U našoj Opštini nema dovoljno iskustva za ovu oblast razvoja, nasuprot tome, uvažavajući sve specifičnosti našeg područja (mentalitet, tradicija, prirodni uslovi, klima), ovaj oblik razvoja, kao podrška turizmu, može imati velike rezultate. Za to je, pored ostalog, neophodno obezbijediti potreban kadar.

Ovaj razvojni oblik podrazumijeva pružanje smještajnih usluga i ishrane turistima, uz organizovanje tradicionalne kuhinje i tradicionalnog načina života na selu ili na katunima.

Pored organizacionih sposobnosti, potencijalni investitori ili nosioci, ovog oblika, razvoja, moraju imati i finansijsku podršku i povoljnosti, radi privođenja postojećih objekata namjeni ili izgradnji novih.

Ovaj oblik razvoja, mora se osmisлити prema određenim ciljnim grupama (za lokalne i inostrane turiste) kao na primjer: aktivnosti na uređenju kulturno- religioznih staza, staze iz oblasti vinogorja, staze lozovače i vina, lov na visoko trofejnu divljač, lov na pastrmku, eko-hrani u pohode, sakupljanje ljetine, sakupljanje ljekobilja i šumskog voća, prirodna hrana u selu i u planini, dani planinskog bilja, dani voća i cvijeća, pomoć i učestvovanja u radu domaćina, dani meda, razni sajmovi i slično.

Neophodno je razvijati domen proizvodnje i prometa eko-hrane (zdrave nezagadjene hrane) i prezentaciju autentičnih brendova proizvoda sa ekološkim i kulturnim vrijednostima, („zelene pijace“).

Aronija (*Aronia melenocarpa*), lijek i hrana

Da bi se iskoristili svi potencijali i obezbijedio uspješan dalji razvoj neophodno je uraditi sledeće:

1. Utvrditi lokacije i postojeće potencijale za proizvodnju eko-hrane i razvoj seoskog turizma;
2. Izgraditi i modernizovati infrastrukturu;
3. Primijeniti odredbe PUP;
4. Rekonstruisati postojeće i izgraditi nove smještajne kapacitete;
5. Obaviti ekološku edukaciju i primijeniti definisane standarde iz oblasti turizma;

6. Obezbijediti potreban kadar za rad i razvoj turizma.

Prednosti razvoja ove naše zone, kao Eko- aduti su:

- Prirodni potencijali i nezagađenost životne sredine;
- Blizina svih lokaliteta i pogodni položaji prostora na maloj površini;
- Bogastvo flore i faune, povoljna klima i sl.

i) Močvarno područje Moromiš

Močvarno područje – vlažno stanište Moromiš nalazi se u naselju D.Martinići. Površina staništa iznosi oko 3km², koje je djelimično nastalo eksploatacijom gline na ovom području.

U prostoru ove močvare (vlažnog staništa) egzistira nekoliko vrsta vodozemaca, gmizavaca i ptica, koje se nalaze na crnoj listi ugroženih vrsta.

Floru ovog staništa karakterišu pojedine biljne vrste, koje formiraju karakterističnu biljnu zajednicu prisutnu samo na širem području Moromiša. Prema dosadašnjim (nepublikovanim) istraživanjima na ovom staništu živi 9 vrsta riba i 26 vrsta raznih vodozemaca i gmizavaca, podatak koji čini značajan procenat raznolikih vrsta u odnosu na ukupnu zastupljenost u Crnoj Gori.

Endemična vrsta beskičmenjaka koja živi na staništima Moromiša i D.Martinića predstavljena je (novom) vrstom iz reda *Eutrombidium* (prof. Sabori, Univerzitet u Teheranu i prof. Pešić, univerzitet u Podgorici 2009.godine). Larve ove vrste žive kao paraziti na biljnim vašima i predstavljaju značajan regulator brojnosti ovih štetnih insekata (kao sredstvo za biološku zaštitu).

Nedavno je ovo močvarno područje uključeno u IAPs (The Important Areas for Pond) područje od značaja za bare. U ova močvarna područja iz regiona IAPs uključeno je još svega 6 staništa (4 iz Grčke i 2 iz Albanije).

Moromiš se puni i prazni vodom preko kanala, koji je povezan sa rijekom Zetom, što ovom ekosistemu omogućava opstanak. Za uspješno gazdovanje ovim prostorom, ovaj kanal treba posebno održavati kako bi bio stalno prohodan, a stanište sačuvalo svoju biološku vrijednost.

Sa turističkog aspekta, ovo stanište se može razviti u posebnu turističku ponudu posmatranja ptica (bird watching), posmatranje i istraživanje vodozemaca, gmizavaca i riba. Uz to turistima se može nuditi tradicionalna eko hrana, vina i drugi proizvodi. Na ovom prostoru se može, takođe, obezbijediti razvoj etno i eko turizma, posebno ako se

poveže sa arheološkim nalazištem Martinička gradina (LONTODOKLA), koje takođe nije dovoljno istraženo. Lontodokla se uzdiže, odmah iznad Moromiša, odakle se pruža lijep pogled na Bjelopavličku ravnicu (vizuelni pogled sa vidikovca kojeg treba urediti).

Da bi se stanište i okolno područje, turistički valorizovalo neophodno je: prostor detaljnije istražiti, zaštititi ga, izgraditi neophodnu infrastrukturu i sadržaje i uspostaviti neophodnu saradnju sa lokalnim stanovništvom (proizvođačima hrane).

Posebne mjere koje treba sprovesti je zaštita od požara i zaštita od krivolova (na divlje patke, poljsku jarebicu i kamenjarku).

U daljem razvojnom periodu, ova močvarna staništa treba tretirati kao staništa sa najrazličitijom biološkom raznolikošću. Za takva staništa, kao ekosisteme, vezano je oko 40% biljnih i životinjskih vrsta. Zbog toga, ovo stanište treba u potpunosti valorizovati, očuvati i unaprijediti, stavljanjem akcenta na dopunska istraživanja i zaštitu populacije koja žive u ovom močvarnom području. Ove aktivnosti su definisane međunarodnim sporazumom o zaštiti močvarnih područja (Ramsarska konvencija, čiji je potpisnik i Crna Gora).

Kao poseban važan datum uveden je i dan vlažnih područja (februar 2012. godine).

Poljska jarebica

Jarebica kamenjarka

j) Spelološka istraživanja i nalazišta

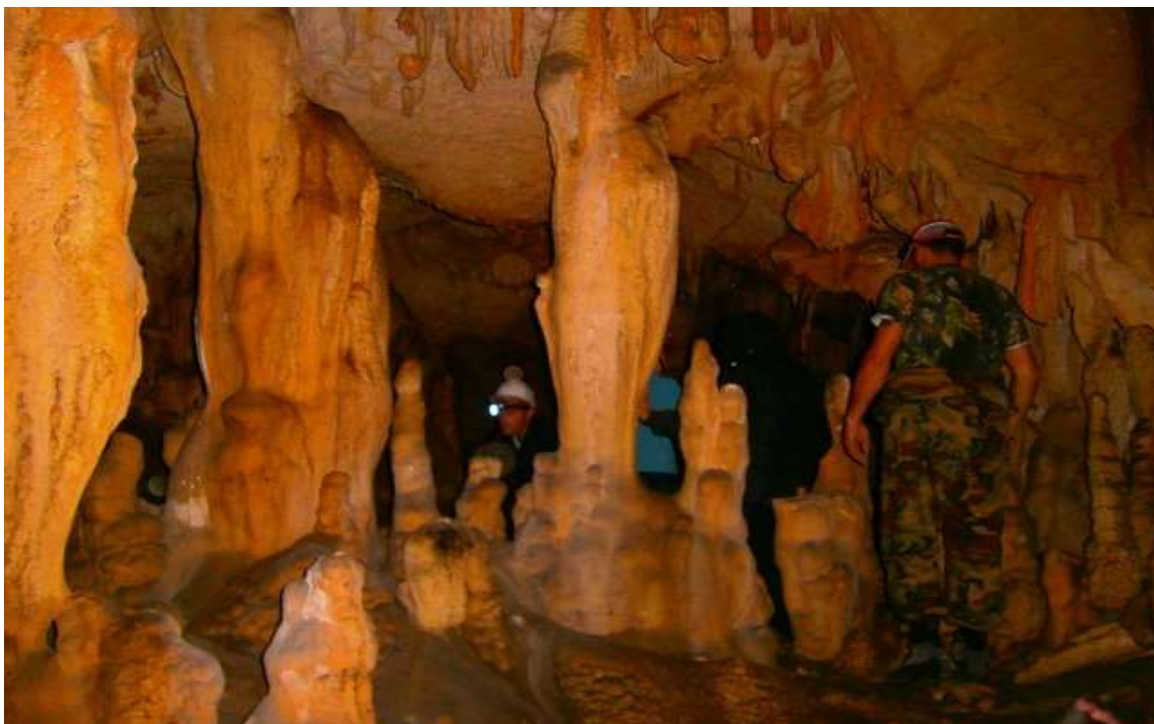

Pećina Studendula-Zagreda-Velji Garač-1436mnv

Rekognosticiranje arheoloških nalazišta u Opštini (objavljenim 1984.godine), izvršena su djelimična evidentiranja I sistematska istraživanja lokaliteta. Međutim, to nijesu bila dovoljna i detaljna istraživanja arheoloških lokaliteta. Time, nijesu u potpunosti definisane mjere i aktivnosti za njihovu valorizaciju i zaštitu od svakodnevne devastacije.

Imajući u vidu to, da na području Opštine Danilovgrad, postoji veliki broj speleoloških lokaliteta (pećina), a na drugoj strani veoma nizak stepen njihove istraženosti, smatramo da se i ovom vidu istraživanja u daljem razvojnem periodu treba posvetiti mnogo veća pažnja.

Naime, (prema neobjavljenim podacima), na teritoriji Opštine postoji preko 30 pećina, koje nijesu ili nijesu dovoljno istražene, kako bi njihov značaj sa raznih aspekata bio definisan.

Pećina Patalina u Pješivcima

Najpoznatije pećine, odnosno pećine o kojima imamo (zasad) najviše informacija su: Studendula i Bojanova pećina na Garču, Vilina pećina na Liscu, Pišina pećina u Brijestovu, Babljača u Martinićima, Bačarica i Tisovača u Vinićima, Dimiguza kod Međeđe, Kljunača, Javorača i Hajdučka pećina na prostoru Pavkovića i Vražegrmaca, Vilina pećina u Bandićima, Patalina u Pješivcima i mnoge druge.

Sprovedenim speleološkim istraživanjima definisao bi se značaj i mjere za valorizaciju ovih nalazišta, koje se odnose na usmjeravanje građana, posjetilaca i turista na korišćenje pećina, odnosno na stepen i vrstu njihove valorizacije. Za partnere na istraživanjima treba tražiti naučne institucije, specijalistička znanja udruženja i pojedinaca, Centar za arheološka istraživanja, nadležna Ministarstva i slično.

3.3. Razvojne zone

Prema sadašnjem stanju prioritetne zone u prostoru za razvoj turizma u Opštini Danilovgrad su:

- Zona oko Ostroških manastira u naseljima i na prostorima koji gravitiraju putnom pravcu M. Ždrebaonik–M.Ostrog (nova privredna zona);
- Prostor oko manastira Ždrebaonik (uz pažljiv, precizan i specifičan izbor sadržaja);

- Komplex objekata na Glavi Zete (turistički, rekreativni, proizvodni);
- Prostor Viškog polja, Frutka, Kujave i Tvorila (desna i lijeva obala rijeke Zete, prostor za različite turističke, sportsko-rekreativne i proizvodne programe);
- Naselje Orja luka (prostor za različite turističke i proizvodne programe, kampovanje i eko-selo);
- Ruralna naselja, niži brdsko-planinski pojas (razvoj poljoprivrede i agro-industrije, seoskog i eko-turizma-agroturizam, eko-poljoprivreda i eko-turizam);
- Naselja u pojasu Bjelopavličke ravnice (poljoprivreda i agroindustrija, visoko – standardni smještajni kapaciteti, brendovi i sl.);
- Viši brdsko-planinski pojas Vukotica, Studeno (turizam u vikend naseljima, planinskim kućicama i katunima, domovima, šumarskim kućama, lovačkim kućama, kampovima...);
- Pojas visokih planina kojeg čine: Ponikvica, Prekornica, Sinjavina, Lukavica, Štitovo... (turizam na katunima, eko-turizam i eko-poljoprivreda).

Koliba na Ponikvici

Koliba na Studenom

3.4. Organizacioni model

Na osnovu člana 19. stav 2. Zakona o turističkim organizacijama („Sl. List RCG” br. 11/04) i člana 35. Statuta opštine Danilovgrad („Sl. List RCG” br. 30/04 – Opštinski propisi) donešena je Odluka o osnivanju Turističke organizacije opštine Danilovgrad („Sl. List RCG” br. 22/05 – Opštinski propisi). Tada je usvojen Statut Turističke organizacije

opštine Danilovgrad i ostala normativna akta neophodna za rad i funkcionisanje ove organizacije i obavljanje utvrđene djelatnosti rada.

U ostala osnovna akta za obavljanje djelatnosti ove organizacije ubrajamo:

- Odluku o visini i načinu obračuna i plaćanja članskog doprinosa;
- Odluku o boravišnoj taksi;
- Odluku o visini i načinu naplate izletničke takse i
- druge Odluke neophodne za rad LTO.

Turistička organizacija opštine Danilovgrad zapošljava tri radnika sa sledećom kvalifikacionom strukturom:

1. Direktor VSS
2. Saradnik za opšte poslove i marketing VSS
3. Saradnik u stručnoj službi SSS.

Ostale usluge vrše se sa nivoa službi iz lokalne samouprave.

Formirani kapaciteti u Turističkoj organizaciji su:

1. Kancelarijski prostor (dvije kancelarije)
2. Kompjuter (jedan komad)
3. Sitni inventar i
4. Info-centar kod donjeg manastira Ostrog (brvnara 12,5m²).

Svake godine se sastavlja i usvaja Program rada, LTO za tekuću godinu i dostavlja Izveštaj o radu za prethodnu godinu. Osim organa upravljanja LTO, Program i Izveštaj o radu LTO usvaja Skupština Opštine na svojim sjednicama.

Finansijski plan prihoda LTO sačinjavaju:

- Prihodi od članskog doprinosa;
- Prihodi od izletničke takse;
- Prihodi od boravišne takse;
- Sredstva Budžeta Opštine;

- Donacije;
- Drugi izvori u skladu sa Zakonom.

Boravišna taksa iznosi 0,60 eura po osobi i noćenju.

Izletnička taksa iznosi 0,50 eura po osobi za organizacione izletničke grupe (u skladu sa Zakonom).

Nivo ukupnih prihoda u LTO u zadnjih nekoliko godina kreće se od 30-50.000 eura, pri čemu najveće učešće imaju sredstva iz Budžeta Opštine (oko 40-50%).

Grupu ukupnih rashoda čine: - Funkcionalni rashodi (oko 42%)

- Sredstva za zarade zaposlenih i ostala primanja (oko 23%)
- Materijalni troškovi (oko 3%)
- Programske aktivnosti (oko 32%).

Osnovne redovne aktivnosti LTO odnose se na:

- Pružanje informacija turistima, organizaciji promocija i manifestacija tokom godine;
- Praćenje i realizacija programa razvoja turizma u Opštini;
- Promovisanju LTO, formiranju baze podataka, praćenju i evidentiranju broja turista, obezbjeđivanje bolje i efikasnije naplate boravišne i izletničke takse i članskog doprinosa, i sl.;
- Upotpunjavanju Programa rada novim sadržajima i idejama na lokalnom, regionalnom i nacionalnom nivou;
- Prihvatanju strateških opredjeljenja, ciljeva, mjera i prioriteta definisanih u Strategiji razvoja turizma u Opštini Danilovgrad do 2020. godine.

Sadašnje aktivnosti, broj turista, njihovo evidentiranje i praćenje, na Opštinskom nivou, nijesu dovoljni, za prikupljanje dovoljnih prihoda potrebnih za uspješniji razvoj i izgradnju objekata poželjnih za diverzifikovanu ponudu turistima i posjetiocima. Prihodi LTO su čak mali i za jednu efikasnu reklamu.

U narednom periodu treba ispoštovati sledeća načela:

1. Istražiti, planirati i poštovati prirodne i ostale karakteristike lokaliteta na našim destinacijama;
2. Objediniti turističku ponudu i deverzifikovati je za određenu sezonu i odabranu ciljnu grupu;
3. Poštovati princip održivosti i zaštite životne sredine;
4. Uticati na izgrađenost infrastrukture i smještajnih kapaciteta na turističkim destinacijama;
5. Obezbijediti kvalifikovani stručni kadar;
6. Jačati marketing, informisanost, praćenje i evaluaciju;
7. Obezbijediti povoljan ambijent za ulaganja u razvoj turizma.

Detalj iz grada

4. SWOT analiza (prednosti, slabosti, mogućnosti, rizici)

Prednosti, mogućnosti, slabosti i prijetnje kao elementi ove analize, naročito se odnose na sljedeće:

<u>PREDNOSTI</u>	<u>SLABOSTI</u>
• Klima i geografski položaj, prirodne vrijednosti i blizina velikim potrošačkim centrima i primorju. • Fokusiranje na atraktivne doživljaje u prirodi na selu, na katunima i na planinama. • Raznolikost i kombinacija ponude na malom prostoru, kojim se nudi odmor u prirodi, oblast visokih šuma, mogućnost za pješaćenje i planinarenje, kulturni turizam, vjerske aktivnosti, katuni, arheološka i speleološka nalazišta (pećine koje treba istražiti). • Nezagađena sredina i mogućnost proizvodnje i ponude zdrave (eko) hrane i pića (organska poljoprivreda). • Bogato kulturno – istorijsko i religijsko nasleđe i tradicija, duhovna baština... • Gostoprimstvo lokalnog stanovništva, razvoj ruralnog područja. • Povoljan ambijent za investiranje, biznis planovi. • Potpuna politička stabilnost. • Veliki broj malih i srednjih preduzeća, koja se bave drugim aktivnostima, a mogu se kombinovati sa turizmom. • Blizina aerodroma i većih potrošačko – snadbjevačkih centara i Primorja.	• Nedovoljna istraženost područja. • Neadekvatna saobraćajna i komunalna infrastruktura. • Nedostatak smještajnih kapaciteta za noćenje i ishranu. • Nedostatak svijesti o važnosti turizma kao razvojne šanse i nedovoljno izgrađena ponuda. Nizak nivo ekološke svijesti. • Neodgovarajuća kadrovska osposobljenost i nizak nivo informacija, programa i usluga, nedostatak turističkih agencija. • Nedovoljna istraživanja u turizmu i marketing. Nedostatak jasnih standarda i registrative. • Nezainteresovanost investitora i nedovoljna inicijativa za primjenu privatno–javnog partnerstva. • Neriješeni problemi u otklanjanju otpada i nečistoća, zagađenost... • Neuređeni parking prostori. • Haotičan saobraćaj, buka, neljubaznost osoblja i sl. • Relativno kratka sezona ponude. • Slaba frekvencija i evidencija gostiju. • Slaba naplata boravišne i izletničke

• Povećanje dobrobiti na lokalnom području uz očuvanu životnu sredinu. • Ekološka održivost i definisan model izgradnje u “divljini”.	takse. • Nedostatak dugoročnih programa • Nedostatak podrške za razvoj eko turizma na našim destinacijama.
<u>MOGUĆNOSTI – ŠANSE:</u> • Turizam generator održivog razvoja Opštine. • Izgradnja visokokvalitetnih smještajnih kapaciteta na ruralnom i planinskom području sa težnjom na visokokvalitetnu uslugu organizovanu prema ciljnim grupama i razvoj seockog područja u opšte. • Razvoj kulturnog, vjerskog, zdravstvenog, sportskog, seoskog, turizma u prirodi, odnosno razvoj planinskog turizma, lovnog i izletničkog turizma, baziranih na postojećim destinacijama i podignutim objektima u prirodi ili pored rijeka i drugih smještajnih kapaciteta za kojima je rastuća međunarodna tražnja, ekoturizam – zdrava hrana i voda i čist vazduh. • Izgradnja pilot programa i edukacija stanovništva. • Ekonomska održivost projekata. • Stvaranje uslova za obezbjeđenje i obuku kadrova za rad u turizmu. • Mogućnosti zapošćavanja.	<u>PRIJETNJE – RIZICI</u> • Neplanska gradnja, koja ugrožava prirodnu sredinu. • Povećanje troškova gradnje smještajnih kapaciteta. • Povećanje troškova boravka turista putem povećanja cijena goriva, hrane, prenoćišta. • Uticaj na prirodnu okolinu i klimatske promjene. • Realnost obećanja i planiranja. • Preopterećenost životne sredine bez osjećaja za trajnost korišćenja. • Mogućnosti finansiranja. • Trajanje sezone ponude i korišćenja. • Prihvatanje djelatnosti ekoturizma. • Negativan uticaj na biodiverzitet.

5. STRATEŠKA ORJENTACIJA RAZVOJA DO 2020. GODINE

Analizirajući postojeće stanje i mogućnosti razvoja turizma na području danilovgradske Opštine, možemo konstatovati da u budućem razvoju, turizam treba da zauzme važno mjesto u ukupnom ekonomskom razvoju privrede, stvaranjem šireg okvira privređivanja u turizmu zajedno sa ostalim privrednim sektorima.

5.1. Osnovna polazišta i uslovi za razvoj

Osnovna polazišta za ostvarivanje razvojnih ciljeva u turizmu na prostoru Opštine su:

- Trajno zauzimanje pozicije na turističkom tržištu na opštinskom, regionalnom i nacionalnom nivou, korišćenjem prirodnih potencijala i stvaranjem turističkih proizvoda i ponude po principu programa održivosti i na bazi kvalitetnog i stručnog obavljanja poslova na ovom prostoru, „**Wild Beauty**“ – **brend i tvrdnja**.
- **Razvoj kompatibilnih privrednih aktivnosti, koje prate razvoj turizma, pružaju veći profit i mogućnost zapošljavanja i samozapošljavanja (na seoskom i planinskom području, naročito mlađih populacija).**
- Uticati na izgradnju smještajnih objekata i infrastrukture za potrebe turizma, koji istovremeno služe i lokalnom stanovništvu (na ruralnom području i planinskim selima i katunima) i obezbjeđuju povratak na selo (**suprotan tok od dosadašnjeg**).
- Obezbijediti tzv. „**interni marketing**“ za uključivanje seoskih naselja i domaćinstava u turističke aktivnosti, kako bi se obezbijedio razvoj i korišćenje postojećih resursa, naročito u smještajnoj ponudi i proizvodnji domaće eko-hrane (lokalni gastronomski proizvodni brendovi), uz autentičnu etnološku, ekološku i kulturnu ponudu.
- Organizovanje neophodne edukacije stanovništva, posjetilaca i turista u cilju upoznavanja sa turističkim vrijednostima i očekivanjima prirodnih prostora – čovjekove okoline.
- Razvoj informacionog sistema i inovativnih turističkih modela u odnosu na karakteristike turističkih destinacija.
- Obezbjedenje partnerstva i uključivanja potencijalnih investitora za ulaganje u turizam, uz određene povoljnosti i stimulanse (naročito u početnoj fazi razvoja).

Razvojni prioriteti su:

- Izgradnja novih smještajnih kapaciteta i obezbjeđenje uslova za popunu postojećih i njihovu modernizaciju ili dogradnju (izgradnju manjih porodičnih pansiona, lovačkih i šumarskih kuća, uređenje katuna, planinarskih domova, kampova i sl.).
- Ekološka edukacija stanovništva.
- Rekonstrukcija, modernizacija i izgradnja infrastrukture (saobraćajne i komunalne), sa ciljem da se područje razvija i iskoriste raspoloživi resursi, prije svega u proizvodnji eko-hrane (zdravstveno bezbjedne i sertifikovane hrane), koja bi se direktno nudila turistima. Time se obezbjeđuje poboljšanje standarda građana i stvaraju uslovi za aktiviranje seoskih domaćinstava i povratak mladih na selo, („izvoz na pragu“).

Osnovni princip u razvoju je održivi turizam, kao dio integralnog održivog razvoja cjelokupne teritorije Opštine i Crne Gore.

Svi oblici ponude za razvoj turizma, na ovom prostoru, moraju imati ekološku komponentu, kao jednu od najvažnijih turističkih ponuda (**važan turistički kvalitet**).

Naša ključna osobina turističke ponude, osim duhovne baštine, bazira se na prirodnim ljepotama (turizam zasnovan na prirodi) i aktivnostima u prirodi, prije svega u ruralnim sredinama, planinskim izletištim i planinskim katunima, ili kombinacijom svih ovih vrijednosti.

Ruralni (seoski) turizam, u svemu tome, ima ili će imati značajan udio, kroz različite nivoe usluga i programa kao što su: agro-turizam, etno- turizam, eko-turizam, lovni i sportsko rekreativni turizam, izletnički i zdravstveni turizam, kulturni turizam i dr.

Zavisno od ciljne grupe i aktivnosti turista, turizam se uslovno, može podijeliti na ljetnji i zimski turizam.

Da bi smo upotpunili i privukli (naročito inostrane turiste) morali bi danilovgradska, narušena sela i okolinu revitalizovati putem interventnih mjera i stimulansa, sadržaja i oblika, sprovedenih od strane države i lokalne samouprave, kako bi se ovaj segment razvoja turizma aktivirao do potrebnog nivoa.

Iznad 1300mnnv generalno se mogu organizovati sportske aktivnosti na snijegu (što je vremenski ograničeno), a ljeti se turisti mogu uključiti-integrirati u rad domaćinstva (skupljanje ljetine, čuvanje stoke, pravljenje mliječnih proizvoda, pripremanju hrane, popravci i izgradnji katunskih kuća i slično), što privlači razonodom i zabavom, naročito strane turiste. To je najčešće integralni dio turističke ponude ruralnih planinskih područja. Osim navedenog, mogu se nuditi i neke bitne - ostale aktivnosti a to su: jahaće ture,

vožnja biciklima, sportsko penjanje, planinarenje, orjentisanje, posmatranje životinja i ptica, lov, fotografisanje, skijanje, sakupljanje bilja, plodova i pečurki...

Prostornim planom Opštine planirane su turističke zone razvoja turizma kroz razvoj sporta, rekreacije, odmora, zabave i slično, to su:

Zona 1. Glava Zete – Manastir Ostrog, koja obuhvata:

Glavu Zete, Manastir Ostrog, Dabojeviće, Mandiće, Rošca, Potočilo, Požar, Boronjinu, Kupinovo, Drakoviće, Bare Šumanovića, Podvraće, Mijokusoviće, Šobaiće, Viš, Slap, D. Rsojeviće, Tvorilo, Kujavu i Zagorak.

Zona 2. Danilovgrad – M. Ždrebaonik koja obuhvata:

Manastir Ždrebaonik, Orju Luku, Laleviće, Goricu i Sekuliće (možda ovome treba dodati Vučicu i Boan Kadića).

Zona 3. Bandići obuhvata turistička naselja:

Livade, Župu, Braćane, Mokanje, Povrhpoljinu, Lazarev Krst i Jabuke.

Zona 4. Martinići obuhvata:

Gradinu, D. Martiniće, Donje Selo, i arheološki lokalitet martiničku Gradinu.

Zona 5. Studeno obuhvata:

Dolove, Poljica, Bzo, Studeno, Borov Do, Ivanj Ubao, Topolovo, Jablan i Stružnicu.

Zona 6. Gostilje obuhvata:

M. Gostilje, B. Gostilje i Kruševje.

Zona 7. Vukotica obuhvata katune:

Vukotica, Ruišta i Lakine Lazine, (treba dodati Dugi Do i Dobri Do).

Zona 8. Ponikvice obuhvataju katune:

B. Ponikvicu, S Ponikvicu, M. Ponikvicu, Štirnik, Lastvicu, Đević Bor, Rekočicu i Stanjevića Rupu (u Štitovo).

Zone se mogu integrisati u turističku ponudu sa drugim Opštinama, na primjer:

*Zona 1, sa punktovima Tunjevo, Bogetići u Opštini Nikšić (kao i dio Župa Nikšićka).

*Zona 3, sa punktovima Mareza sa opštinom Podgorica.

*Zona 6, sa punktovima Ćelija Piperska i Ubli sa opštinom Podgorica

*Zona 8, sa za punktovima Maganika u Kolašinskoj Opštini.

Ove zone se mogu tretirati kao zajednička integralna turistička ponuda sa pograničnim opštinama.

Područje naše Opštine, se može, **uslovno**, podijeliti u tri visinske zone i to:

1. **Zona do 1.000mnv** – razvoj seoskog turizma, rekreacija, lov i ribolov, razvoj poljoprivrede i proizvodnja eko-hrane (Vukotica i naselja koja se nalaze niže od Vukotice i Studenog)
2. **Zona do 1.300mnv** – rekreacija, lov i boravak u prirodi sa ambijentalnim pejzažnim karakteristikama, sportsko- rekreativni turizam – (Studeno i Vukotica).
3. **Zona do 1.600mnv katuni** – sportsko rekreativni, lovni i zdravstveni turizam i odmor uz ponude domaće eko-hrane i uživanja u prirodi, (kasnije sportovi i atrakcije na snijegu).

Svaka od ovih zona ima svoje prednosti, mogućnosti, slabosti i rizike, ali se aktivnosti mogu, veoma uspješno, kombinovati.

Sve razvojne zone karakterišu prirodne specifičnosti i ljepote, bogate velikim brojem i vrstama biljnog i životinjskog svijeta.

Najznačajnije biljne vrste u visočijim zonama su bukva, bor (munika), smrča, jela i cer. Prisutan je veliki broj **endemičnih, reliktnih**, rijetkih i zaštićenih vrsta, što je uslovljeno različitim uslovima, staništa, klime i drugih uslova i ekoloških faktora, koji utiču na biodiverzitet područja.

Na kraju se može konstatovati da:

- **Stratešku orijentaciju razvoja turizma treba usmjeriti na korišćenje prirodnih resursa i stvaranje imidža i brendova u pojedinim segmentima ponude, turizam zasnovan na prirodi kombinovan sa sportskim, kulturnim, vjerskim i sličnim manifestacijama i aktivnostima. „Wild Beauty“ – Divlja ljepota brend i tvrdnja, uz ponudu autohtonih proizvoda.**

„Divlja ljepota“ ’predstavlja sadašnjost i budućnost, uz primjenu principa održivog razvoja i samoodrživosti programa.

Naše destinacije treba učiniti privlačnim za potencijalne investitore (mali luksuzni hoteli, lovačke i šumarske kuće, domovi, uređeni kampovi, katuni i slično).

Sadržaj ponude i ciljeve za dalji razvoj turizma dajemo u obradi ovog dokumenta kroz SWOT analizu i opis Strateških i Operativnih ciljeva i mjera za njihovu realizaciju, po prioritetima.

STRATEGIJA PONUDE JE TZV „3 E“

Entertainment	Zabava
Expirience	Uzbuđenje, doživljaj, iskustvo
Education	Obrazovanje i informacija

Sve se to nudi za različite ciljne grupe, uz stalno podizanje kvaliteta ponude (inovacija ponude „3 E“).

Čitav proces ponude može se standardizovati u odnosima na kvalitet usluga i cijena na svim nivoima, kao i između efikasnosti, ekonomičnosti, uporedivosti i kontrole.

Turisti sve više traže inovacije, umjesto klasične ponude (prevoz, smještaj, hrana), koje nude neuobičajena iskustva, iznenađenja, posebne emocije, ambijent, doživljaj, zadovoljstvo, zabavu, avanturu ili neku drugu posebnost.

Rijeka Zeta

Da bi se obezbijedila potpunija ponuda posjetiocima i turistima treba definisati:

“Resort market”	Turističko mjesto
„Resort destination”	Turistička destinacija
„Resort property”	Hotelski smještaj sa posebnom uslugom

Dom na Studeno kao turističko mjesto i objekat

Nama nedostaju turistički kompleksi „rizorti“, koji nude raznovrsne usluge i proizvode u isto vrijeme (**opuštanje, druženje, uživanje, aktivan odmor...**).

Za ponudu visokog i raznovrsnog standarda mora se dobro izbalansirati marketinška strategija za razvoj turizma na nivou Opštine, uz usaglašenost sa Nacionalnom strategijom (NSOR CG) kojom se turizam definiše kao:

- **Pokretačka snaga ekonomije i razvoja – generator razvoja;**
- **Grana koja stimulise razvoj drugih oblasti;**
- **Smanjuje nezaposlenost i povećava životni standard;**
- **Doprinosi ukupnom Nacionalnom, regionalnom i opštinskom razvoju uopšte.**

Za svaku pojedinačnu destinaciju treba „odabrati” ciljnu grupu, pa prema tome planirati razvojnu strategiju turizma i pratećih djelatnosti.

Ciljne grupe se odabiraju prema:
• Veličini i sastavu grupe
• Finansijskoj moći
• Zahtjevima grupe i
• Prema sopstvenim potencijalima

Naše ciljne grupe treba da budu:

- Posjetioци naše duhovne baštine,
- Ljubitelji kulture,
- Ljubitelji prirode,
- Mladi parovi i mlade familije,
- Mlađi penzioneri,
- Sportski aktivni turisti,
- Kamperi, biciklisti, bajkeri...
- Oni koji vole pješaćenje,
- Teniseri i golferi,
- Zimski turisti i skijaši,
- Planinari, speleolozi i arheolozi,
- Eko-fanatici i oni koji brinu o okolini,...

Za sve ciljne grupe prioriteti su:
• Kvalitet (važniji je kvalitet nego povoljna cijena)
• Cijena kao prioritet (povoljna cijena može da odluči)
• Odnos između cijene i kvaliteta i
• Kvalitet proizvoda–bio–proizvodi, koji ne štete prirodi

5.2. CILJEVI RAZVOJA

Osnovni ciljevi razvoja turizma u danilovgradskoj opštini su:

Strateški cilj razvoja kao trajna orijentacija za zauzimanje pozicije u razvoju, na principima održivosti i na bazi kvalitetnog upravljanja prostorom i postojećim resursima, uvažavajući značaj razvoja i drugih privrednih djelatnosti koje su kompatibilne sa turizmom.

Postizanje strateškog cilja je moguće realizacijom zacrtanih Operativnih ciljeva i sprovođenjem definisanih mjera za njihovu realizaciju.

5.2.1. Strateški cilj

Obezbijediti stabilnu poziciju razvoja turizma uz primjenu održivog razvoja, definisanjem kvaliteta ponude u turističkim destinacijama u Opštini. Na taj način će se obezbijediti uslovi za rast standarda i stvorili uslovi za bolji život i nova radna mjesta.

5.2.2. Operativni ciljevi

Operativni ciljevi, koje je neophodno ostvariti za uspješan razvoj turizma u Opštini definisali smo u pet grupa.

Operativni cilj 1	Operativni cilj 2	Operativni cilj 3	Operativni cilj 4	Operativni cilj 5
Stvaranje potrebne turističke i prateće infrastrukture „Kvalitet umjesto kvantiteta“.	Uključiti se u jedinstvenu prodajnu ponudu na lokalnom, regionalnom i nacionalnom nivou (jedan proizvod jedna unikatna integralna destinacija).	Težnja ka cjelogodišnjoj ponudi na svim destinacijama u Opštini.	Stvaranje uslova za obezbjeđenje i sprovođenje pravnog okvira kao odgovor za uspješan razvoj održivog turizma.	Uključivanje lokalnog stanovništva u turističku privredu „interni marketing“.

Operativni ciljevi (ima ih 5) posebno upućuju na stvaranje uslova za razvoj turizma u narednom periodu, kroz obezbjeđenje turističke saobraćajne i druge infrastrukture, analizom i unapređenjem turističke ponude na lokalnom, regionalnom i nacionalnom nivou, sa težnjom da se raspoloživi resursi iskoriste na održivi način u svim destinacijama, zavisno od ciljne grupe.

Dalji komentar Operativnih ciljeva i mjera dat je u nastavku obrade ovog dokumenta.

Žalfija i naše povrće kao turistička ponuda

5.2.3. MJERE

Operativni ciljevi obrađeni su pojedinačnim komentarom i komentarom prioriternih mjera, koje je neophodno preduzeti, odnosno sprovesti radi ostvarenja pojedinih ciljeva.

Komentar Operativnih ciljeva i mjera slijedi u daljoj obradi ovog dokumenta. Za svaki operativni cilj utvrdene su i mjere za njihovu realizaciju:

• Operativni cilj 1 ima 6 mjera
• Operativni cilj 2 ima 3 mjere
• Operativni cilj 3 ima 3 mjere
• Operativni cilj 4 ima 4 mjere
• Operativni cilj 5 ima 3 mjere

Tabelarni pregled strateškog cilja, operativnih ciljeva i mjera dat je na sledećim stranama ovog dokumenta:

STRATEŠKI CILJ:

Uz primjenu održivog razvoja obezbijediti stabilnu poziciju za razvoj turizma, definisanjem visokokvalitetne turističke destinacije u Opštini, time će se obezbijediti rast životnog standarda i stvoriti uslovi za nova radna mjesta i ostvariti stabilan prihod.

OPERATIVNI CILJEVI:

1. Obezbjedenje potrebne infrastrukture u pravcu postizanja Strateškog cilja. Kvalitet umjesto kvantiteta i poboljšanje dostupnosti	2. Uključiti se u jedinstvenu prodajnu ponudu na lokalnom, regionalnom i nacionalnom nivou	3. Težiti ka „cjelodijelnoj ponudi“ na svim destinacijama u Opštini	4. Obezbjediti uslove za sprovođenje i poboljšanje pravnog okvira, kao odgovora za uspješan razvoj održivog turizma	5. Uključiti lokalno stanovništvo u turističku privredu „Interni marketing“

MJERE:

1.1. Unapređenje postojeće infrastrukture i izgradnja nove unutar lokalne samouprave	2.1. Efikasan marketinški sistem u svim oblicima Lokalne ponude	3.1. Diverzifikacija smještajnih kapaciteta i unapređenje rekreativnih aktivnosti za odmor	4.1. Jačanje turističkih organizacija na lokalnom, regionalnom i nacionalnom nivou	5.1. Razvoj svijesti o značaju turizma kao jedne od strateških grana razvoja Opštine
1.2. Privlačenje investicija za ulaganje u nove smještajne kapacitete	2.2. Promocija lokalnih klastera radi jačanja turističkog potencijala u Opštini	3.2. Razvoj specifičnih turističkih ponuda i proizvoda – kombinovanjem	4.2. Jačanje inspeksijskih službi i njihova povezanost sa drugima	5.2. Unapređenje preduzetništva i stimulacije za razvoj u sektoru turizma
1.3. Uticati na povećanje kvaliteta ponuda i standarda u postojećim smještajnim kapacitetima		3.3. Razvoj i promocija, marketing, turističkih atrakcija u Opštini	4.3. Obezbjediti sistem za upravljanje informacijama i kvalitetom i njihovog praćenja	5.3. Ukazati na značaj povezanosti turizma sa ostalim sektorima u lokalnoj privredi
1.4. Unapređenje kvaliteta usluge u svim sektorima turizma i kadrova	2.3. Usaglasiti lokalni razvoj sa stavovima Nacionalne strategije i programom održivog razvoja.		4.4. Unapređenje Zakona, propisa i podzakonskih akata kao pravne osnove za razvoj turizma	
1.5. Stvaranje uslova za razvoj „Skladnog ambijenta“, privredno kulturnog ambijenta				
1.6. Uspostavljanje i obezbjeđenje „čistog imidža“ u Opštini				

Komentar operativnih ciljeva i mjera

<u>OPERATIVNI CILJ 1:</u> MJERE:	Obezbjeđenje potrebne prateće turističke infrastrukture u cilju ostvarivanja strateškog razvoja „kvalitet umjesto kvantiteta“.
1.1. Pобољшanje dostupnosti i unapređenje komunalne i saobraćajne infrastrukture.	1.2. Razvoj novih i rekonstrukcija postojećih visoko kvalitetnih smještajnih kapaciteta. Privlačenje investitora.
1.3. Povećanje usluga i standarda u postojećim i novim smještajnim kapacitetima. Kombinovanje ponuda.	1.4. Unapređenje kvaliteta usluga u sektoru turizma i kadrovi.
1.5 „Razvoj ambijenta“ unapređenje arhitekture i okolnog kulturnog i prirodnog ambijenta.	1.6. „Čisti imidž“ uspostavljanje čistog imidža na čitavom području. Princip čiste okoline akcija „Neka bude čisto“. Sačuvati „Divlju ljepotu“ („Wild beauty“).

U ukupnom razvoju Opštine, koji u toku proteklih godina ide značajno naprijed, turistička infrastruktura, smještajni kapaciteti i turistička ponuda i usluga ne odgovaraju zahtjevima visokokvalitetne turističke destinacije. Naš potencijal, sa aspekta obima i raznovrsnosti nije veliki, ali u isto vrijeme nije detaljno definisan i koncentrisan u obimu kojeg mogućnosti pružaju.

Za postizanje ovog cilja neophodno je preduzeti, odnosno, sprovesti sledeće mjere:

MJERA 1.1. Unapređenje postojeće infrastrukture (ukupno) i izgradnja nove radi poboljšanja dostupnosti i otvorenosti destinacija u Opštini

Osnovna karakteristika saobraćajne infrastrukture u Opštini je dosta dobra otvorenost i dostupnost sa asfaltiranim, nemodernizovanim i neasfaltiranim putevima, koji ne obezbjeđuju udobnost, brzinu i povoljne troškove dolaska. Posebna povoljnost je mala udaljenost od centra grada 30-40 km (za dolazak sa nivoa od oko 30-50 mnv do kote 1400-2000 mnv). Sve ove karakteristike određuju odluku za dolazak turista na određenu destinaciju, zavisno od ciljne grupe, koju treba pridobiti za boravak u određenoj destinaciji.

Opšti je zaključak da dostupnost, našim destinacijama treba poboljšati. Optimalizacija lokalne putne mreže treba da bude prioritet ne samo za razvoj turizma u

Opštini, već i za razvoj sela (proizvodnja eko-hrane, domaća radinost i sl.). Pored **„panoramskih puteva“**, koji nude dobar pogled u prirodi i ostali pejzaž, treba planirati izgradnju **parking prostora i vidikovaca**, koji su dobro opremljeni, u blizini smještajnih kapaciteta i osposobljeni za piknik. Osim toga treba izgraditi (na mjestima pogodnim za to), **informativne punktove i suvenirnice (crnogorski suveniri)**.

Kvalitet ponude u turizmu, posebno zavisi od dobrog funkcionisanja komunalne infrastrukture (kvalitet pitke vode, pouzdana snabdjevenost vodom, pitanje i tretman otpadnih voda i čvrstog otpada, bez zagađenja životne sredine, zagađenosti rijeka i drugih vodnih tokova, snabdjevenost električnom energijom, alternativni izvori električne energije i sl.).

MJERA 1.2. Privlačenje investicija za ulaganje u nove smještajne kapacitete–razvoj visokokvalitetnih smještajnih kapaciteta

Ukupno, formirani smještajni kapaciteti u Opštini ne zadovoljavaju potrebe, nema dovoljno hotela, stari nijesu u funkciji ili nijesu modernizovani, novo-gradnje je bilo veoma malo. Smještajnih kapaciteta, kao turističko orjentisanih „rizota“ u našim planinama nema.

Prema tome, neophodno je, u budućem razvoju, planirati razvoj visokokvalitetnih smještajnih kapaciteta orjentisanih prema ciljnim grupama, sa diverzifikovanom rekreacionom ponudom.

Konkretno, ovi sadržaji (pogotovo na planini) treba da udovolje ponudu iz prirode, sporta, zdravstva kroz planinski turizam, tako da bude aktuelan skoro čitave godine.

Da bi se ovo ostvarilo neophodno je:

- Izgraditi odgovarajuće smještajne kapacitete uz ponudu svih pomenutih sadržaja;
- Izgraditi ili proširiti rekreacionu infrastrukturu i obezbijediti primjenu atraktivnih rekreacionih ponuda (zdravstvo, mauntinbajking, planinarenje, golf, ostali sportovi, doživljaji u prirodi, kulturne manifestacije, religija i druge održive aktivnosti);
- Izgraditi manje (porodične) hotele, koji mogu da realizuju visoke prihode, nude udoban smještaj i eko-hranu, sa manjim brojem kreveta i ponudom u što dužem periodu u toku godine (rehabilitovati katune i vikend naselja u Studeno, Vukoticu, Ponikvicu, Topolovo i slično).

Neophodno bi bilo, **uspostaviti ravnotežu** u odnosu između visokokvalitetnih smještajnih kapaciteta u centru grada i izgrađenih kapaciteta u naselju, izletišta i u planini i ponudom iz privatnog sektora. **Bez visokokvalitetnih smještajnih kapaciteta, ne može se uspostaviti visokokvalitetni turizam.**

U poseban oblik kvalitetne ponude ubraja se **kampovanje**, kao najomiljenija vrsta odmora. Velikom broju kampera (koji je iz godine u godinu sve veći), najmanje je stalo do jeftinog odmora. Stalo im je do stila odmora bliskog prirodi.

Prosječan kamper ne želi dugo da vozi, ali ima i takvih koji žele da obiđu više predjela i gradova. Da bismo uspostavili ovaj oblik ponude, moramo, takođe, imati izgrađene dobre smještajne kapacitete. Zbog toga je **neophodno stupiti u kontakt sa privatnim investitorima**, koji vide budućnost u razvoju turizma u našoj Opštini.

O svim aspektima investiranja urađeni su (ili ih treba uraditi) prostorno-urbanistički planovi za uređenje prostora, kojima se vodi računa o svim ekološkim aspektima i potrebama s naglaskom na zaštitu prirode i održivi razvoj. Posebno se mora voditi računa o osjetljivosti ekoloških potencijala na području Opštine. **Neophodno je planiranje namjene prostora za realizaciju razvojnih programa.**

Svuda gdje je to moguće, treba upotrebljavati obnovljive izvore energije (energija vjetra, biomase, solarna energija).

Ekološko djelovanje se mora primijeniti u oblasti upravljanja vodama (rješenje otpadnih voda, izgradnja sistema za prečišćavanje, čak i usamljeni planinski objekti treba da imaju takve sadržaje).

Posebno se mora voditi računa da svi objekti i sadržaji budu prilagođeni i osobama sa posebnim potrebama (mogućnost slobodnog kretanja). Za sve ovo, mogu se predvidjeti određene poreske olakšice.

MJERA 1.3. Uticaj na povećanje kvaliteta ponude i standarda u postojećim smještajnim kapacitetima i razvoj visoko-kvalitetnih smještajnih kapaciteta.

Ovaj uticaj se može podijeliti u dvije faze: prva faza razvoja skoncentrisana na privatizaciju, renoviranje i revitalizaciju postojećih hotela (hotel „Zeta“, Dom na Studeno, Glava Zete i drugo) i druga faza fokusirana na izgradnju novih tržišno orjentisanih smještajnih kapaciteta u bližem okruženju i pogotovo u planini (rehabilitacija postojećih i izgradnja novih katunskih naselja sa ponudom smještaja za odmor i rekreaciju uz ponudu eko-hrane).

Posebno planirati izgradnju lovačkih i šumarskih kuća i vikend naselja katunskog tipa sa centralnom zgradom i pojedinačnim porodičnim smještajem tipa brvnare – Vukotica, Ponikvica...

MJERA 1.4. Unapređenje kvaliteta usluge u svim sektorima turizma

Unaprijediti kvalitet usluge u postojećim i novoizgrađenim smještajnim kapacitetima znači ispuniti standarde za kvalitet ponude u objektima sa 3, 4 ili 5 zvjezdica. To se odnosi i na postojeće male hotele, apartmane, katunska naselja, kolibe, kućice, itd. Osim toga, neophodno je obučiti i obezbijediti neophodan kadar.

Neophodno je motivisati potencijalne investitore da ulažu u unapređenje standarda pri korišćenju postojećih potencijala i pri izgradnji novih smještajnih kapaciteta. **Za naše područje se može reći da nijesmo dovoljno evidentirali raspoložive mogućnosti za ulaganja, niti smo sami dovoljno informisani o tome.** Zbog toga je neophodna detaljnija analiza lokalne ponude i šira fleksibilna podrška i pomoć za korišćenja tih mogućnosti i obezbeđenje novih investicija, vodeći računa o cjelovitoj zaštiti prirode.

MJERA 1.5. Stvaranje uslova za razvoj „skladnog ambijenta“, odnosno prirodno kulturnog ambijenta

Nakon dobrog smještaja, kvalitet usluge je najveća reklama za kvalitet turizma u jednom regionu. Za sad, se smatra da naš kvalitet usluge, često, zaostaje za traženim standardom (kvalifikaciona struktura, poznavanje stranih jezika, poznavanje turista i njihovih običaja, ljubaznost, uniforme, raspolaganje informacijama, **vodiči, turističke agencije i slično**).

U dalji razvoj turizma potrebno je uključiti i one djelatnosti koje su neodvojiv dio turističke ponude na našem području (kombinovana ponuda, kultura, religija, eko-hrana, „čist imidž“, „skladan ambijent“, priroda), zavisno od ciljne grupe. **Izuzetni prirodni pejzaži i vjerski turizam na našem području treba da budu glavni kriterijumi visokokvalitetnog turizma.**

Zbog toga planiranje gradnje objekata mora poštovati uslove koji postoje u tom ambijentu i iste uskladiti sa pejzažom u prirodnom okruženju.

Treba graditi objekte, koji su tipični za dio područja u kojem se grade poštujući princip, što odgovarajući predio podnosi.

„Moderni turista traži luksuz, odmor i kvalitetnu uslugu. Ipak, ne bi htio da bude razmažen. Radosti odmora moraju se obogatiti mnoštvom sportskih, zdravstvenih i zabavnih ponuda, tako da mogu pobjeći stresu svakodnevnice“ (Margaret Huffadine, SAD).

Pored osnovne želje za odmor i opuštanje stoje 3 osnovne potrebe:

- Dobra fizička i psihička forma (klima, predio, atmosfera);
- Emotivno bogaćenje (socijalni kontakti, harmonija, doživljaji, zabava, radoznalost);
- Duševno bogaćenje (upoznavanje novih kultura, sticanje novih utisaka i sl.)

Za takve potrebe, uspješno se mogu graditi **objekti sa elementima lokalne tradicije** ili sa posebnim naglaskom omiljenih istorijskih zgrada, koje imaju bolju iskorišćenost prostora i zadovoljavajuće cijene (uspješno se može graditi novo u starom stilu, Branelovica). Često se dobar materijal za gradnju može naći na licu mjesta.

MJERA 1.6. Uspostavljanje i stvaranje „čistog imidža“ u Opštini

Neophodno je uticati na lokalno stanovništvo, goste i turiste na pravilnosti pri odlaganju otpada (na izletištim, u rijekama, na pikniku, duž puteva, na parkinzima, kampovima i sl.). Kampanja „Neka bude čisto“ za sada ima dobre rezultate, s tim što je neophodno stalno praćenje principa čiste okoline (**stalna upozorenja, signalizacija i slično**).

Nije rijedak slučaj da se smeće često srijeće uz puteve, na najatraktivnijim mjestima u prirodi (usred samog turističkog potencijala) na kojem planiramo da izgradimo poseban stil turizma u prirodi.

Neophodna je dugotrajna kampanja na podizanju svijesti o održivom razvoju i očuvanju životne sredine („wild beauty“ – „divlju ljepotu“ **ne smijemo ugroziti**).

U Opštini su izrađeni: Strategija održivog razvoja i Plan regulisanja čvrstog otpada i otpadnih voda, treba samo istrajati na njihovoj potpunoj realizaciji.

OPERATIVNI CILJ 2:	Uključiti se u jedinstvenu prodajnu ponudu na lokalnom, regionalnom i nacionalnom nivou (jedan proizvod, jedna unikatna turistička destinacija)
MJERE:	
2.1. Efikasan marketinški sistem u svim oblicima lokalne ponude	
2.2. Promocija lokalnih klastera, radi jačanja turističkog potencijala u Opštini	
2.3. Usaglasiti lokalni razvoj sa regionalnim i nacionalnim strategijama razvoja turizma i održivog razvoja	

Unikatna integralna turistička destinacija za nacionalni nivo može postati samo u slučaju da se svi operativni ciljevi razvoja turizma ostvare **(sa kupališta doći na skijanje, planinski biciklizam, večeru na katunu, odnosno prelazak sa jedne specifične turističke oblasti na druge bez duge vožnje).**

Ovaj cilj se može postići preko sledećih mjera:

- Efikasnim marketinškim sistemom u svim oblicima lokalne ponude (Zeta-Ostrog-planine), (more-Ostrog-planine).
- Promocijom lokalnih klastera, radi jačanja turističkog potencijala u Opštini (Ostrog, Ždrebaonik, planine, Zeta, eko-hrana i slično).
- Usaglašavanjem lokalnog razvoja sa regionalnim i nacionalnim Strategijama razvoja turizma i održivog razvoja.

MJERA 2.1: Efikasan marketinški sistem u svim oblicima lokalne ponude.

Za realizaciju ove mjere neophodno je postojanje sveobuhvatnog, dobro izbalansiranog marketinškog sistema. Time će se ojačati naš brend, religija i odmor, „Divlja ljepota“ i **obezbijediti stalno emitovanje na važnim tržištima.**

Naš brend, u tom pravcu, tek treba obezbijediti i staviti ga u prvom planu budućih marketinških napora za promociju naših pojedinih lokacija i djelova Opštine.

MJERA 2.2: Promocija lokalnih klastera, radi jačanja turističkog potencijala u Opštini.

Ova mjera se ostvaruje putem evidentiranja svih lokalnih klastera u Opštinskoj turističkoj destinaciji i njeno **uključivanje u jednu visokokvalitetnu turističku ponudu** na lokalnom, regionalnom i nacionalnom nivou (**tu nema administrativnih granica**). To podrazumijeva uspješnu i neophodnu međuopštinsku saradnju za zajednički razvoj turizma (**turista može da dan provede u Budvi, a da dođe da spava na katunu u Ponikvicu, samo ako mu obezbijedimo dobru ponudu**). Naše destinacije nijesu uključene u definisane klastere Crne Gore.

MJERA 2.3: Usaglasiti lokalni razvoj sa regionalnim i nacionalnim strategijam razvoja turizma i Održivog razvoja

Svaki region Crne Gore karakteriše se svojim prirodnim vrijednostima. Prirodne vrijednosti naše Opštine su visoko kotirane, ali neiskorišćene. Zbog toga ih **treba uključiti u jedinstvenu turističku ponudu**, kako bi se shodno svojim vrijednostima osposobile za korišćenje, a **time znatno popravilo pozicioniranje ovog prostora u prostor Crne Gore**.

Ako je razvoj turizma, pored organske poljoprivrede, strateški razvojna grana u Opštini i pokretačka snaga u daljoj ekonomiji, u budućem razvojnom ciklusu, onda mu treba za to dati šansu. To je zasnovano na činjenici da Opština raspolaže nezagađenim prirodnim resursima bitnim za razvoj turizma, s tim što razvoj ove oblasti potpomaže razvoj i drugih komplementarnih djelatnosti, kao što su poljoprivreda, trgovina, građevinarstvo, transport i dr.

Prioriteti u razvoju oblasti održivog turizma su:

- razvoj turizma u urbanom području,
- razvoj seoskog turizma (ruralno područje),
- razvoj agro-eko turizma (ruralno i planinsko područje),
- razvoj planinskog turizma (planine i katuni),
- razvoj kulturnog, religijskog, zdravstvenog i sportskog turizma i
- drugih vidova turizma (lovni, izletnički i sl.).

Stvaranjem raznovrsne turističke ponude produžava se sezona korišćenja, obezbjeđuje se bolji kvalitet i privlačenje gostiju veće platežne moći.

Da bi razvojne odluke bile primjenljive i održive na duži rok, neophodno je izvršiti sve procjene za aktivnosti koje mogu negativno uticati na biodiverzitet. Razvoj turizma ne smije biti u koliziji sa očuvanjem vrijednosti zaštićenih prirodnih područja i ekosistema.

OPERATIVNI CILJ 3:	Težnja ka „cjelogodišnjoj ponudi“ na svim destinacijama u Opštini.
MJERE:	
3.1. Diverzifikacija smještajnih kapaciteta i unapređenje rekreativnih aktivnosti za odmor	
3.2. Razvoj specifičnih turističkih ponuda i proizvoda kombinovanjem usluga	
3.3. Razvoj marketinga i promocija turističkih atrakcija u Opštini	

Jedan od najkarakterističnijih razloga za uspješan razvoj turizma je veoma, ili relativno, kratak period korišćenja ponude tokom godine.

Cjelogodišnja ponuda se može ostvariti, kombinovanjem različitih ponuda, kao što su kultura i religija, kultura izletnički turizam i nutricionistička ponuda autentičnih poljoprivrednih proizvoda i slično.

Osnovne tri mjere koje omogućavaju ispunjenje zahtjeva su:

- Diverzifikacija smještajnih kapaciteta i unapređenje rekreativnih aktivnosti za odmor (porodične ponude na seoskom i planinskom prostoru) uz njihovo kombinovanje i unapređenje.
- Razvoj specifičnih turističkih ponuda i proizvoda (pješačenje, planinski biciklizam, ekološke staze, eko-hrana, porodični boravak na katunima i izletištim i tome slično).
- Razvoj promocije i marketing turističkih atrakcija u Opštini (aktivnosti na Zeti, duhovna baština, arheološki i speleološki lokaliteti, spomen kompleksi, izletišta, planinski kompleksi, domaća kuhinja, smještajni kapaciteti, brendovi i slično).

MJERA 3.1. Diverzifikacija smještajnih kapaciteta i unapređenje rekreativnih aktivnosti za odmor

Prostor koji zahvata opština Danilovgrad nema izgrađenih kapaciteta, koji ispunjavaju zahtjeve i potrebe turista, pogotovo ne na čitavom području i u različitim godišnjim dobima, za različite ciljne grupe.

Dobar dio zahtjeva turista, obično nijesu vezani za ljeto (porodice sa djecom, starije osobe), zapravo oni traže da izbjegnu gužve u to doba. Mi takvih, atraktivnih, dohodovnih smještajnih kapaciteta, nemamo.

Zato, treba smjernice razvoja, u ovom pravcu, **definirati prostorno-urbanističkim planom**, kao generalne smjernice za razvoj lokalnih destinacija.

*** Proglasiti pojedine komplekse kao prostore sa posebnom namjenom (Studeno, Vukotica, Topolovo, dio Prekornice, Ponikvice, Štitova...).**

To znači **treba definirati turistička mjesta** „resort market“, autentične turističke objekte „resort destination“ i veće hotelske kapacitete 100-150 kreveta za goste sa posebnim zahtjevima „resort property“. U ovu grupu ponude se mogu uvrstiti i udobni porodični hoteli, ili rustična omladinska odmarališta, katuni i planinske kolibe.

Kombinovanjem usluga u ovim mjestima mogu se obezbijediti veliki zahtjevi turista, sa težnjom na aktivnosti kao što su: **tenis, jahanje, biciklizam, pješaćenje, golf, liftovi, žičare, kupališta na Zeti, kajak, vožnja čamcima i lađama do nivoa atrakcije i takmičenja na nacionalnom nivou (možda i šire) i slično.**

Turisti koji, kao destinaciju, biraju prirodu, najprije biraju destinaciju, a onda smještaj i ishranu. Omiljene aktivnosti su im: razgledanje predjela, posmatranje životinja, u poučnim pješačkim turama, posjetama zaštićenim područjima i slično.

U našim uslovima, mogu biti jako interesantne eko-loge (prenočišta koja štite okolinu), jer predstavljaju ponudu koja je okrenuta prirodi. One, osim posmatranja životinja i ptica mogu da ponude: lake sportske aktivnosti, zdravstvene teme, kontrast nastao iz odnosa životne sredine i dobre usluge, pješaćenje u prirodi i dr. Ovaj dio ponude treba da privuče investiciona ulaganja, pri čemu investitori i lokalno stanovništvo mogu sticati značajne prihode i privući turiste tokom većeg dijela godine (Studeno, Vukotica, Ponikvica, Topolovo, Bzo, Ivanji ubao, Borov do, naselja na putnom pravcu Ždrebaonik – Ostrog i sl.).

Turisti sada sve više traže individualnost i fantazije, zbog toga „diverzifikaciju“ treba usmjeriti prema ciljnim grupama, koja zadovoljava specifične želje tih ciljnih grupa, to zavisi od:

- Veličine ciljne grupe;
- Finansijske moći i zahtjeva ciljne grupe;
- Sposobnosti sopstvenih potencijala.

Interesovanja turista su različite teme i mijenjaju se iz dana u dan, ponekad i tokom dana (formiraju se podgrupe), tzv. **hibridni gosti, koje je teško razumjeti i zadovoljiti.**

Naše ciljne grupe treba da budu turisti koji dolaze zbog kulturno-vjerskih aktivnosti i aktivnosti i odmora u prirodi i zdravstvenog turizma (vazdušne banje, lovci i sl.).

Nedostatke u ponudi, koji se odnose na prostore za djecu i čuvanje djece (posebno u hotelima), treba otkloniti za porodice sa djecom.

Posebnu ciljnu grupu čine turisti starije dobi (50-60 godina) jer imaju dosta slobodnog vremena, imaju iskustva, finansijski su obezbijeđeni i vole da krenu u neki novi poduhvat.

Aktivnosti su im: pješačke ture u prirodi, šetnje, razgledanje, učešće u kulturnim i vjerskim manifestacijama, aktivnostima na njezi sopstvenog zdravlja i sl. Ova ciljna grupa na Evropskom tržištu bilježi porast.

MJERA 3.2. Razvoj specifičnih turističkih ponuda i proizvoda kombinovanjem usluga

Ovaj dio cilja podrazumijeva razvoj konkretne turističke ponude na jednom području tokom godine. Za naše uslove tu spadaju:

- Turističke ponude na planini (ljeti i zimi), pri čemu se u prvi plan stavlja najjači adut „Wild beauty“ („divlja ljepota“).
- Golf turizam prema Regionalnim master planovima, prema uslovima koje, takođe, treba definisati prostorno-urbanističkim planom.
- Odmor na selu („Agroturizam“), kao osnova za razvoj seoskih područja.
- Kampovanje u divljini sa malim ulaganjima, kao na mjesta u blizini prirode (rijeka Zeta, izletišta, katuni).
- Kulturni turizam zajedno sa obrazovnim, za koji se interesuje sve veći broj turista.
- Vjerski turizam, za turiste sa vjerskom potrebom i opredjeljenjima, **koje ubrajamo u jedne od najstarijih i najvažnijih posjeta, našoj duhovnoj baštini.**
- Posjete prostorima i prirodnim baštinama proglašenim područjima sa posebnom namjenom (Studeno, dom, pješačke staze, vikend naselje, borova šuma proglašena kao kompleks sa posebnom namjenom...).
- Lovni i ribolovni turizam (na rijeci Zeti, mogućnost iznajmljivanja čamaca, restoran na Tunjevo i njemu slični, suveniri, mogućnost noćenja, restoran Glava Zete i sl.), izgradnjom lovačkih kuća, čeka, osmatračnica, uzgajališta riba i slično.

Posjetilac očekuje zabavu („Entertainment“), iskustvo, susretanje sa nečim novim („Experience“) i obrazovanje, informacije o onome što treba da se vidi („Education“). **Takozvano tri „E“, preduslov za uspjeh.**

MJERA 3.3 Razvoj marketinga i promocije turističkih atrakcija u Opštini

Ovom mjerom treba promovisati brojne atrakcije, koje postoje u Opštini. One obuhvataju prirodne i kulturne spomenike, duhovnu baštinu, arheološka i speleološka nalazišta, izletišta, kulturne, tradicionalne događaje i druge turističke atrakcije.

Prostorno-urbanističkim planom Opštine definisat će se turističke atraktivne lokacije, koje obezbjeđuju neophodne uslove za postizanje konkretnog cilja za odabrane i pogodne turističke destinacije.

Uz detaljnu analizu mogućeg može se obuhvatiti širok spektar kulturnih i drugih tema za različit broj i sastav posjetilaca.

Nacionalna ili lokalno-tradicionalna kuhinja kao brend, nalazi značajno mjesto u ponudi mnogih restorana i to vrlo često u veoma prijatnom seoskom ili planinskom ambijentu (Ponikvički-Vukotički kajmak, sir, meso, med, Pješivački kozji sir, Ostroško vino, i sl.)

Sve se to može potpuno obezbijediti bez velikih ulaganja, ali je neophodno napraviti plan koji predviđa različite etape do izgradnje, a kasnije ih, sa proširivanjem kapaciteta i povećati, (pilot programi).

Takva ponuda se može obogatiti pogodnim nošnjama – kostimima osoblja koje radi, muzikom regiona (gusle, gitare, frule), nastupom lokalnih folklornih grupa, ponudom lokalnih rukotvorina, uz najjednostavniju gastronomiju kraja – regije (osjećaj života seljaka na katunu, način sakupljanja ljetine, priprema tradicionalne hrane, sakupljanje ljekovitog bilja i šumskog voća i td.).

<u>OPERATIVNI CILJ 4:</u>	Obezbjeđenje uslova za sprovođenje pravnog okvira
MJERE:	kao odgovor za uspješan razvoj održivog turizma
4.1. Jačanje LTO u skladu sa organizacijom na regionalnom i nacionalnom nivou	4.2. Jačanje inspeksijskih službi i njihova povezanost sa drugima
4.3. Obezbjeđenje sistema za upravljanje informacijama i kvaliteta njihovog upravljanja i praćenja	4.4. Unapređenje zakona, propisa i podzakonskih akata kao pravne osnove za razvoj turizma

Ovaj cilj zahtijeva adekvatne institucionalne i pravne okvire za razvoj turizma po principu održivog razvoja (trajnost u razvoju i samoodrživost).

Ovdje nije neophodno početi od početka, jer su već tokom ranijih godina formirane institucije i pravna osnova. Potrebno je stalno unapređenje i prilagođavanje istih prema datim specifičnostima za veći uspjeh u ostvarivanju ovog cilja.

Konkretan cilj je moguće ostvariti kroz četiri mjere i to:

- Jačanjem funkcije LTO u skladu sa regionalnim i nacionalnim nivoima;
- Jačanjem inspekcijske službe i njihove povezanosti sa drugima;
- Obezbjedenjem sistema za upravljanje informacijama i kvalitetom njihovog upravljanja;
- Unapređenjem zakona, propisa i podzakonskih akata, kao pravne osnove za razvoj turizma.

MJERA 4.1. Jačanje LTO u skladu sa organizacijom na regionalnom i nacionalnom nivou

Lokalne turističke organizacije (LTO) čine glavni izvor informacija o pojedinim mogućnostima za razvoj turizma u određenoj oblasti. LTO mora se osposobiti za ispunjenje traženih standarda po određenim kriterijumima i kvalitetu.

Lokalne turističke organizacije se moraju povezati promocijom regionalnih klastera, a preko toga do nivoa Nacionalne turističke organizacije (NTO).

Na taj način se širi opseg turističke ponude i proizvoda i diverzifikuju ciljne grupe za određeno područje i određeno godišnje doba.

MJERA 4.2. Jačanje inspekcijskih službi i njihova povezanost sa drugima

Poštovanjem određenih standarda i propisa postiže se turistički imidž destinacije i uspješna veza, razvoja turizma i održivog razvoja.

Unapređenjem rada inspekcijskih sistema i službi obezbijediti će se poštovanje određenih standarda (nelegalno tržište, nelegalna gradnja). Da bi se to ostvarilo, neophodna je bolja koordinacija i komunikacija inspekcijskih službi iz raznih oblasti, na lokalnom i nacionalnom nivou.

MJERA 4.3. Obezbjedenje sistema za upravljanje informacijama i kvaliteta njihovog upravljanja i praćenja

Informacioni sistem i sistem upravljanja informacijama neophodan je za razvoj turizma. Na taj način se raspolaže sa pozitivnim i negativnim uticajima i adekvatnim indikatorima, kao siže podataka i analiza relevantnih za razvoj turizma.

Kvalitetan informacioni sistem je takođe potreban kako bi se obezbijedilo kvalitetno upravljanje rizikom, koji se može pojaviti izazvan raznim faktorima, kao što su klimatske promjene, troškovi u vezi sa putovanjem ciljnih grupa, cijene smještaja i hrane, kvantitet i kvalitet usluge i slično.

MJERA 4.4: Unapređenje zakona, propisa i podzakonskih akata kao pravne osnove za razvoj turizma

Ova mjera podrazumijeva dopune postojećih zakona, propisa i podzakonskih akata i formiranje dodatnih propisa, koji se odnose na sigurnost turista-učesnika i obezbjeđenje potpune pravne osnove koja se odnosi na turističke aktivnosti u sektoru turizma.

OPERATIVNI CILJ 5: MJERE:	Uključivanje lokalnog stanovništva u turističku privredu „Interni marketing“
5.1. Prihvatanje razvoja turizma kao jednog od najznačajnijih stubova razvoja Opštine	5.2. Unapređenje preduzetništva u sektoru turizma
5.3. Povezivanje sektora turizma sa drugim privrednim i uslužnim sektorima u lokalnoj privredi	

Obzirom na to da turizam, u našem području, nije u potpunosti prihvaćen kao jedan od glavnih stubova ekonomskog razvoja, mnoge aktivnosti u ovom sektoru su vođene stihijski i neorganizovano.

To naročito važi za ruralno i planinsko područje, gdje lokalno stanovništvo nedovoljno sagledava važnost i značaj turizma kao izvora prihoda i zapošljavanja. Zbog

toga su ostali neizgrađeni kapaciteti i izostalo uključanje ovih prostora u razvoj sektora turizma na pravi način.

Dobrim planiranjem i neophodnom podrškom na široj osnovi, mogu se ostvariti konkretni ciljevi razvoja u narednom periodu.

Konkretni cilj može se postići preko tri komponente:

- Prihvatanje značaja razvoja turizma kao jednog od glavnih razvojnih pravaca u Opštini;
- Unapređenje preduzetništva u ovom sektoru i podrška (grant podrška) investiranjima u razvoj turizma;
- Povezivanje sektora turizma sa ostalim sektorima lokalne privrede (trgovina, proizvodnja hrane, ugostiteljstvo i sl.).

MJERA 5.1: Prihvatanje razvoja turizma kao jednog od najznačajnijih stubova razvoja Opštine

Mjera se može ostvariti informisanjem lokalnog stanovništva o važnosti turizma za ukupni razvoj Opštine. Informacija o postojećim mogućnostima i ostvarivanju koristi ulaganjem u turizam. Na koji način, u što ulagati, sa čime bi se povećao stepen interesovanja lokalnog stanovništva za turizam.

Jačanjem kapaciteta LTO obezbjeđuju se **informacije o turističkom biznisu**, veze sa drugim privrednim djelatnostima, privatnim inicijativama za započinjanje biznisa i razvoj ukupne ponude iz oblasti turizma (kombinovanjem ponude).

MJERA 5.2: Unapređenje preduzetništva u sektoru turizma

Ova mjera u prvom redu, podrazumijeva podršku malim i srednjim preduzećima i preduzetnicima, koji mogu ulagati u ovaj sektor, obezbijediti zadovoljavajući prihod i nova radna mjesta. Za takvu aktivnost, **neophodna je konkretnija podrška**, za konkretne projekte, u sektoru turizma (povoljne kredite, duži rok otplate, povoljne kamate i druge stimulacije).

MJERA 5.3: Povezivanje sektora turizma sa drugim sektorima lokalne privrede

Značajni rezultati u ostvarenju prihoda i povećanju zaposlenosti mogu se ostvariti povezivanjem sektora turizma sa ostalim privrednim sektorima u Opštini (poljoprivreda, ugostiteljstvo, trgovina, usluge transporta i slično).

Prije svega, proizvodnja eko-hrane (eko-poljoprivreda) za potrošnju u hotelima i lokalnim restoranima, što će dovesti do intenzivnije poljoprivredne proizvodnje i povećanja prihoda u ovoj oblasti. Taj potencijal postoji u kombinaciji poljoprivrede i turizma, naročito na ruralnom području.

Posebnu ponudu možemo obezbijediti putem organizovanih manifestacija, upotpunjenih pojedinim ponudama poljoprivrednim proizvodima (tipično voće i povrće, sirevi, kajmak, pršuta, kastradina, med, ljekovito bilje, šumski plodovi, pečurke), domaće radinosti kao suveniri (crnogorski suveniri), itd.

Posebno treba osmisliti organizovanje popularnih „zelenih pijaca“ sa eko-hranom, a tu ponudu obogatiti efektima vizuelnog događaja, kroz standardizaciju-certifikaciju hrane i tezgi. Sve to treba prihvatiti kao tradicionalnu manifestaciju (jednom nedjeljno, mjesečno ili nekoliko puta godišnje). Na takvu manifestaciju mogu da učestvuju proizvođači iz drugih gradova i drugih pograničnih područja, odnosno drugih država.

Ovakve manifestacije su odlična prilika za marketing, za predstavljanje atraktivnih destinacija na opštinskom nivou.

Cilj je: Povećan obim i kvalitet ponude, raznolikost ponude, otklanjanje slabosti, kombinovanim i udruženim djelovanjem različitih privrednih oblasti u Opštini.

Sadašnju situaciju karakteriše atraktivno turističko područje koje nije razvijeno, koje karakterišu nedovoljno izgrađeni hotelski i smještajni kapaciteti i nekontrolisana gradnja (često neadekvatnog stila u odnosu na ambijent u kojem se grade). Veći dio područja Opštine ima izuzetno bogatu i lijepu prirodu, karakterističnih osobina, ali ta oblast, gotovo, nije ni u kojoj komponenti iskorišćena.

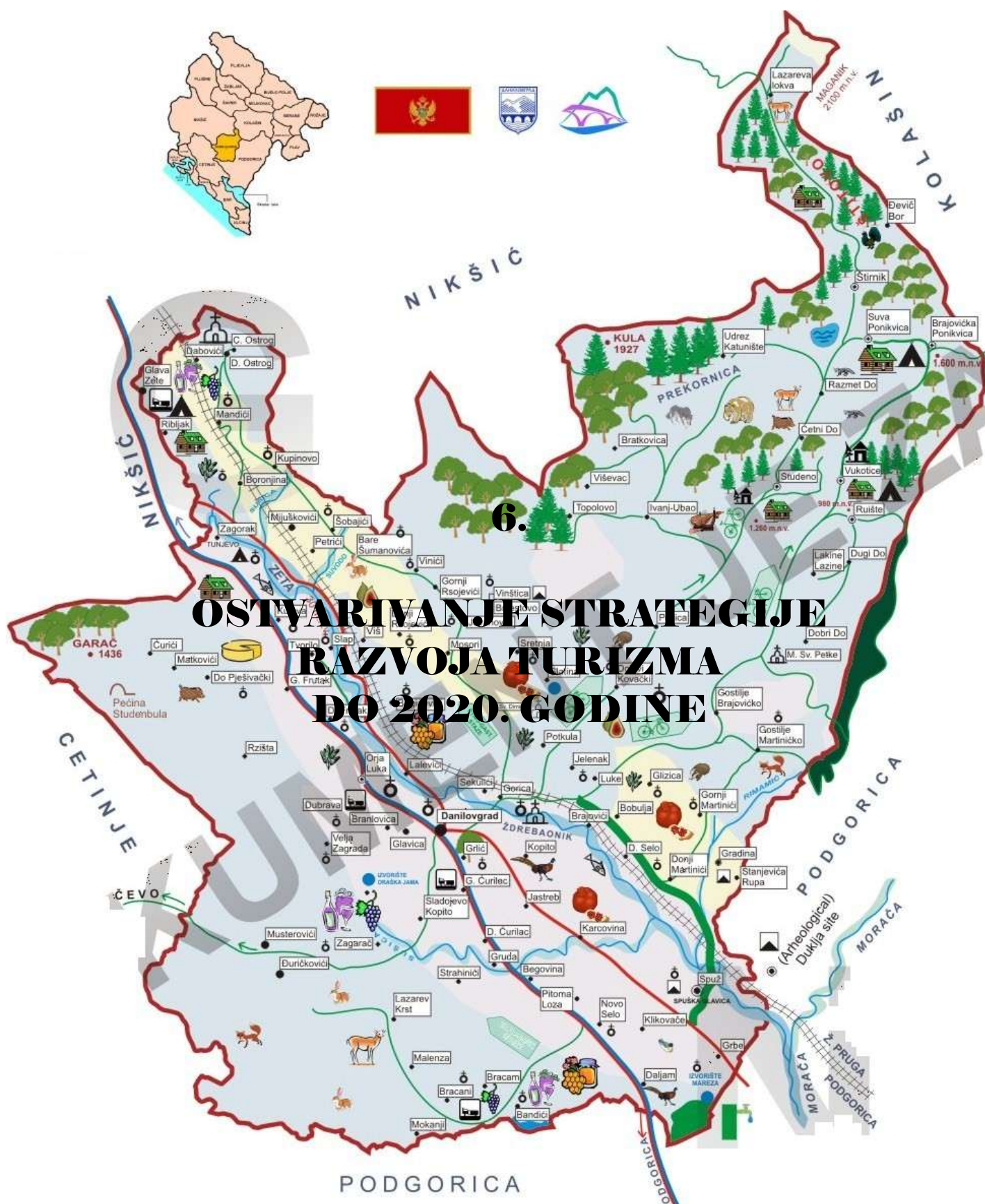
Danilovgrad, u odnosu na mogućnosti, spada u turistički nerazvijene oblasti. Nijesmo iskoristili položaj ovog mjesta, koji ima sve preduslove, za razvoj turizma i izgradnju prijatnog prirodnog ambijenta.

Naši turistički sadržaji su:

- Izuzetno atraktivni sadržaji koji se odnose na sadržaje kulture i vjerskog turizma: manastir Ždrebaonik, manastir Ostrog i mnogi drugi sadržaji iz oblasti duhovne baštine.
- Rijeka Zeta sa svojim izletištim, pritokama, plažama...
- Atraktivna planinska područja: Studeno, Topolovo, Ivanji ubao, Borov do, Vukotica, Ponikvica, Prekornica, Sinjavina, Lukavica, Štitovo, Javorak (na Vražegrmskoj Ponikvici)...
- Katuni kao imidž: Vukotica, Ponikvica, Štjernik, Štitovo...
- Eko-hrana kao imidž i tradicionalni brend.
- Održivost i načela zaštite životne sredine i prirode.
- Orijentacija na kvalitet: tržišna orijentacija prema ciljnim grupama, (kvalitet prema očekivanjima ciljnih grupa)...
- Razvojne mogućnosti: „Wild beauty“, klima, reljef, priroda...
- Strategija ponude: „3E“ zabava, uzbuđenje, iskustvo...
- Podizanje nivoa kvaliteta (Entertainment, Education i Experience).
- Standardizacija i moderni turistički kompleksi.
- Insceniranja: umjesto klasične turističke ponude (prevoz, hrana, smještaj), obezbijediti inovacije koje nude neobična iskustva i iznenađenja i posebne emocije (ambijent, doživljaj, zadovoljstvo, iskustvo, zabava, avantura, posebnost, edukacija i slično).

Izgradnja infrastrukture i smještajnih kapaciteta:

Za naš region, predvidjeti izgradnju turističke infrastrukture i drugih objekata, prije svega, za razvoj seoskog, planinskog i izletničkog turizma. Pri tome se misli na izgradnju savremenih objekata koji mogu da ponude kompletan paket za odmor sa svim pratećim sadržajima i uslugama. Stil gradnje i uređenja treba da se uklapa u okolni prirodni ambijent. Oni treba da budu pokretačka snaga regionalnog razvoja na koju se mogu nadovezati ostale ponude privrede povezane sa turizmom.

6. OSTVARIVANJE STRATEGIJE RAZVOJA TURIZMA DO 2020. GODINE

Analizom postojećeg stanja, strategijom razvoja i analizom osnovnih polazišta, Swot analizom, ciljevima razvoja i mjerama, već smo, uglavnom, definisali plan razvoja turizma u Opštini do 2020.godine. Ono što slijedi je opis razvoja turizma na održiv način i izrada Akcionog plana.

6.1. TURIZAM I ODRŽIVI RAZVOJ

Strategijom održivog razvoja opštine Danilovgrad, opisan je značaj održivog razvoja, koji predstavlja strateško opredjeljenje na lokalnom i nacionalnom nivou. Prema tome, razvoj se temelji na principima uravnoteženog ekonomskog i društvenog razvoja uz potpuno poštovanje principa zaštite i unapređenja životne sredine u skladu sa lokalnim, nacionalnim i međunarodnim standardima.

Opština Danilovgrad je, zbog svojih osnovnih karakteristika, prepoznata kao model budućeg održivog razvoja i u saradnji sa Vladom Holandije je, od januara 2010 godine, počela sa realizacijom projekta „Promocija i jačanje koncepta održivog razvoja u Crnoj Gori“.

Koncept održivog razvoja, odnosno Strategija održivog razvoja opštine Danilovgrad je usvojena na Skupštini Opštine, a izrada Akcionog plana je u toku.

Turizam, kao razvojno-planska orijentacija, uz poštovanje kapaciteta prirodne sredine obrađen je preko osnovnih turističkih ponuda na našem području, tu spadaju:

- **Vjerski turizam vezan za kulturno-istorijske i vjerske objekte i spomenike.** Manastir Ostrog i manastir Ždrebaonik kao destinacije već imaju prepoznatljivu turističku promociju, ali je neophodna dodatna angažovanost za njihovu potpunu afirmaciju. Osim ovih destinacija, kao duhovna baština ili arheološka nalazišta-lokaliteti, evidentirani su mnogi objekti i motivi, koji mogu biti veoma interesantna turistička ponuda. **Održivost vjerskog turizma, u razvojnom periodu, treba temeljiti na izgradnji info-centara, organizaciju i promociju ukupne ponude područja, izgradnjom smještajnih i uslužnih kapaciteta, razvoju seoskog turizma na tom putnom pravcu i valorizacijom pojedinih turističkih potencijala, koji mogu biti prateća ili kompatibilna ponuda ovoj vrsti turizma.**
- **Lovni turizam, kao potencijal razvoja Opštine,** mora se podići na veći nivo, kako bi ovaj oblik ponude imao svoju održivost i samoodrživost. To se mora definisati lovnom osnovom kao dugoročnim planom gazdovanja, inventarizacijom, katastrom lovišta i godišnjim planovima rada.
- **Ruralni turizam temelji se na aktiviranju i motivisanju seoskih domaćinstava za ulaganje u razvoj turizma na seoskom području** (agro-turizam, etno-turizam). Turistička ponuda ove vrste (naročito inostranim turistima) može biti veoma privlačna, najčešće kao integralni dio ukupne turističke ponude ruralnog, predplaninskog, katunskog i planinskog prostora. Održivost ove vrste ponude je

vezana za turiste-ljubitelje prirode, uz očuvanje prirodnih potencijala i čovjekove okoline.

- **Planinski turizam u sadašnjim uslovima**, ograničen je za dalji razvoj zbog nedostatka adekvatnog smještaja, odgovarajuće saobraćajne infrastrukture, snabdjevenosti vodom, a donekle i nedostatkom električne energije. Međutim, predplaninski prostor iznad 650mnv predstavlja zonu obraslu šumom i plodnim zemljištem (na manjim parcelama) u kojoj se može uspješno proizvoditi veći asortiman organske proizvodnje iz oblasti povrtlarstva, jagodastog voća, proizvodnji mlijeka i mliječnih proizvoda, meda i mesa (eko-hrana kao ponuda turistima). Strategija održivog razvoja posebno uvažava razvoj turizma u nekoliko atraktivnih izletišta na rijeci Zeti, vikend naseljima Studeno i Vukotica, kompleksu Glava Zete i slično. Kao posebnu planinsku ekološku destinaciju treba naglasiti planinske predjele Ponikvice, pogotovo katunski dio i Ponikvičko jezero, koje se nalazi na visini od 1390mnv. Poseban značaj, ovo područje, ima za održivi razvoj turizma u atraktivnom, prirodnom i ekološkom ambijentu u „divljini“. Jezero treba sanirati za formiranje akumulacije od postojećih izvora čiste pitke vode. Značaj sanaciji je višestruko koristan, a o tome treba konsultovati struku. **Sanacijom jezera i stavljanjem katuna u funkciju, ovaj će se planinski kompleks, u svojoj ponudi turistima predstavljati sa mnogo uspješnijim motivom i asortimanom.** Održivost ovih destinacija će se obezbijediti racionalnim i planskim ulaganjima i korišćenjem prirodnih resursa, po principu „**kvalitet umjesto kvantiteta**“ uz obezbjeđenje uslova za ostvarenje principa trajnosti korišćenja, uz primjenu tzv. „**internog marketinga**“. To ustvari, predstavlja obnovive resurse, odnosno njihov dobar dio (vode, zemljište, šume, lovna privreda, turizam, proizvodnja hrane...).

„Kada se istroše neobnovljivi mora se živjeti od obnovljivih resursa“ (misao za budućnost)!

Na kraju ovog poglavlja može se konstatovati da prioritet, u daljem razvoja turizma u opštini Danilovgrad, sa aspekta održivog razvoja treba dati:

- **Razvoju vjerskog turizma**, valorizacijom kulturno-istorijskih i vjerskih spomenika i duhovne baštine manastira Ostrog i manastira Ždrebaonik i drugih, uz neophodan razvoj kompatibilnih djelatnosti, koje će upotpuniti ovakvu vrstu ponude i proširiti je.
- **Razvoju turizma na ruralnom području** Opštine sa posebnim osvrtnom na raznovrsnu ponudu turistima u domaćoj radinosti, što ujedno omogućava razvoj seoskih naselja i razvoj turizma (agro-turizam, eko-turizam, etno sela, kampovi i sl.).
- **Razvoju izletničkog i sportskog turizma** na našim izletištima posebno za turiste-ljubitelje prirode i **razvoj planinskog turizma na katunima** (rehabilitacija katuna), koji predstavljaju ekološke destinacije, a u našoj Opštini ih ima mnogo.

- **Jedna, od novih, destinacija mogu biti arheološki i speleološki objekti** sa svojim arheološkim i pećinskim specifičnostima, koje treba proučiti za turističku ponudu i boravak turista u njima ili blizu njih (pećina Studendula na Garču, Patalina u Dolu Pješivačkom i druge pećine, kojih ima više od 20 na različitim lokacijama u Opštini.
- **Lov i ribolov, kao razvojne šanse**, treba organizovati i valorizovati na mnogo bolji i efikasniji način, jer su veoma izazovni kao turistička ponuda (lov na divljač u našim lovištima pogotovo za strane turiste i sportsko-rekreativni ribolov na rijeci Zeti). Neophodno je izgraditi lovno-uzgojne i lovno-tehničke objekte i lovno-privrednu osnovu, kao dugoročni plan gazdovanja.
- **Smještajni kapaciteti**, sada raspolažu sa oko 140 ležaja, a već smo opisali kako su izgrađeni i organizovani, u privatnom su vlasništvu, ali su daleko od potrebnih, odnosno planiranih kapaciteta.

Planirani smještajni kapaciteti su već navedeni kao neophodan potencijal i osnovni preduslov za razvoj turizma i turističke ponude (2.650 ležaja od kojih su 920 ležaja u ruralnom području; u kampovima 150 ležaja; u hotelima, motelima i slično planirano je 1.330 ležaja; u planinskim domovima, kućama i odmaralištima 250 ležaja). Izvor podataka je Prostorni plan opštine Danilovgrad iz 2007 godine.

Veoma važan dio Strategije održivog razvoja (kojeg treba posebno proučiti) su:

- **Uticaj čvrstog otpada i otpadnih voda na zdravlje ljudi i biljnog i životinjskog svijeta;**
- **Uticaj zagađenosti zemljišta, vazduha, vode, smještaja i slično na zdravlje ljudi;**
- **Uticaj vještačkih đubriva i zaštitnih sredstava u poljoprivrednoj proizvodnji i stočarstvu i ribarstvu na zdravlje ljudi (stimulansi rasta, genetski preparati, hormonski dodaci...);**
- **Uticaj opasnog otpada na zdravlje ljudi (pogotovo mlađe populacije i djece);**
- **Uticaj svega toga na održivi razvoj i održive resurse.**

„Održivi razvoj znači koristiti neograničene kapacitete našega mozga, umjesto naših ograničenih prirodnih resursa“.

Juha Sipila (Finska)

6.2. STRATEGIJA PONUDE I RAZVOJA

Na osnovu obrađenog materijala i analize moguće ponude i strukture uslova i motiva može se, ukratko definisati razvojna strategija i nosioci turističke ponude u Opštini. Da bi se to ostvarilo neophodno je:

- **Evidentirati postojeće turističke destinacije i turističku ponudu i proizvode** za sve vidove opisanih turističkih aktivnosti zavisno od zahtjeva odabranih ciljnih grupa. Ovim dokumentom smo pokušali da to uradimo.
- **Pospješiti izgradnju smještajnih kapaciteta na svim destinacijama** prema zahtijevanim turističkim potrebama u određenoj zoni ponude kao što su: savremeni visokokvalitetni hotelski smještaj, mali porodični hoteli, planinski domovi, smještaj u domaćoj radinosti, lovačke i šumarske kuće, kampovi, vikend naselja i odmarališta, uređeni katunski smještaj, sve to uz ponudu domaće hrane, sa posebnim naglaskom na odmor, uživanje i boravak u prirodi, odnosno prirodnom zdravom i nezagađenom ambijentu. Turizam prihvatiti kao pokretačku snagu razvoja, kroz dobro izbalansiran marketing.
- **Izgradnja i modernizacija infrastrukturnih sadržaja i objekata** (putevi, ambulante, sportski objekti, vodovod, obnovljiva energija, manji smještajni objekti i slično). To doprinosi ukupnom opštinskom razvoju.
- **Podsticaj privrednih aktivnosti za razvoj preduzetništva u sektoru organske poljoprivrede**, seoskog turizma, lovnog turizma, ugostiteljstva, trgovine, transporta... Identifikacija oblasti za investiranje i privlačenje domaćih i stranih investitora. Na taj način se stvaraju uslovi za novu zaposlenost i povećanje životnog standarda.
- **Obezbijediti tzv. „interni marketing“** sa podsticajnim mjerama za razvoj sela i povraćaj na selo, putem usmjeravanja razvoja, korišćenju prirodnih resursa uz koordinaciju i međusobnu saradnju u kompatibilnim privrednim oblastima (da turizam stimuliše razvoj drugih oblasti);
- **Podići nivo i kvalitet znanja u oblasti turizma i bliskim djelatnostima u skladu sa zahtjevima tržišta i održivog turizma.** Stimulisati lokalno stanovništvo da se što više uključi u razvoj turističke privrede. Razvoj preduzetništva na selu. Obezbeđenje kvalitetnog i kvalifikacionog kadra, (vodiči sa licencama)...
- **Zaštiti obnovljive prirodne resurse**, odnosno zaštititi životnu sredinu – održivo upravljanje i trajnost korišćenja.
- **Oblikovati i stvoriti osnovne elemente ponude** koji su podjednako važni, to su: smještaj, gastronomija, prijatan ambijent, čistoća, usluga, poznavanje zahtjeva i običaja turista i slično.

Najbolja ponuda je kombinacija između svih, jer na taj način nastaje imidž i reputacija jedne destinacije. One moraju biti prepoznate po svojoj ponudi (prednostima), ali i marketinški dobro predstavljene i ekonomski prihvatljive (zašto, što i kako).

Lokalna turistička organizacija treba da postane glavni promoter turističkog biznisa, konsultant za investicije (pogotovo privatne i oblika javno-privatno vlasništvo) i kreator turističke tražnje i ponude.

Za razvoj i unapređenje preduzetništva u turizmu u malim i srednjim preduzećima, neophodno je obezbijediti konkretne podrške u postojećim uslovima, jer su uslovi za ulaganja u turizam znatno lošiji u odnosu na konkurentske djelatnosti (bar za sada).

Na kraju, nosioci turističke ponude, za dalji razvoj, prema preporukama iz razvojnih strategija, na lokalnom i nacionalnom nivou treba da svoju strategiju ponude usmjere na:

- **Podizanje nivoa, raznovrsnosti i kvaliteta ponude i proizvoda zavisno od različitih zahtjeva ciljnih grupa.** Naša ponuda je (za sada) mala, ali osim postojeće, treba inovirati i specijalizovati ponude koje se odnose na mogućnosti naših destinacija, to su: kulturni i vjerski turizam, usluge vezane za prirodu i zabavu na seoskom, ruralnom, izletničkom i planinskom prostoru, ispuniti zahtjeve UNWTO tzv. „3E“ (zabava, uzbuđenje, iskustvo).
- **Standardizovanju naše ponude, prema svojim specifičnostima (prednostima) na svim nivoima turističke ponude.** Ovaj trend je prisutan svuda u okruženju (efikasnost, ekonomičnost, uporedivost, mogućnost predavljanja ponude, kontrola uspjeha i zadovoljstva turista). **Ukoliko se adekvatno izgrade neophodni sadržaji vezano za ruralno područje, izletišta, planinske katune i slično izgradnja velikih specijalizovanih hotela na našem području mogla bi se marginalizovati ili svesti na minimum.**
- **To znači, treba se usmjeriti na manje, moderne turističke komplekse sa raznovrsnom i specifičnom ponudom i neophodnim komforom (opuštanje, druženje, uživanje u prirodi...).**
- **Umjesto klasične turističke ponude (prevoz, smještaj, hrana), treba ponuditi naše specifičnosti,** koje osim osnovnog sadržaja nude mir, odmor, čist ambijent, neuobičajena iskustva i doživljaje, iznenađenja, zadovoljstvo, zabavu, posebnost ambijenta i slično.
- **Kod izgradnje smještajnih kapaciteta u planinskom regionu treba predvidjeti izgradnju neophodne saobraćajne i komunalne infrastrukture i izgradnju turističkih smještajnih i drugih objekata (sportski tereni, staze, kampovi), u stilu gradnje koji se uklapa u okolni ambijent i ne ugrožavaju ga.** Za ovakva ulaganja (u našem nedovoljno razvijenom) planinskom području neophodno je obezbijediti dodatne povoljnosti koje investitorima obezbjeđuju preduslove za ekonomski prosperitet i otvaranje novih radnih mjesta.

Najveće stope rasta u turizmu realizovane su u ponudama, koje se odnose na velnes sadržaje, fitnes sadržaje, planinarenje, pješaćenje, biciklizam (kao odmor all-inclusive),

kao sprega odmora i aktivnosti. Zbog toga, stvaranjem imidža i brendova u pojedinim destinacijama naše ponude (life style) i kvaliteta proizvoda, moraju biti naša stalna orijentacija u planiranju i realizaciji daljeg razvoja turizma u Opštini.

Dio turističke ponude Danilovgrada

7. AKCIONI PLAN

Na osnovu urađene SWOT analize, definisanog Strateškog cilja i prihvaćenih Operativnih ciljeva i mjera sastavljen je Akcioni plan sa definisanim prioritetima, okvirnim rokovima i nadležnim institucijama za realizaciju plana.

OPERATIVNI CILJEVI I MJERE	PRIORITETI	ROK	NADLEŽNE INSTITUCIJE	NAPOMENA
1	2	3	4	5
OPERATIVNI CILJ 1: Obezbjedenje potrebne infrastrukture u pravcu postizanja Strateškog cilja „KVALITET UMJESTO KVANTITETA“				
<u>MJERA 1.1.</u> Unapređenje postojeće infrastrukture i izgradnja nove (dinamika će se utvrđivati godišnjim planovima)	<u>Prioritet 1.1.1.</u> Rekonstrukcija puta Vinići-Mosori-Gorica cca 8 km	Prvi kvartal 2012	SO Danilovgrad Direkcija za javne radove	Izgradnja u toku obezbjeđenja sredstava
	<u>Prioritet 1.1.2.</u> Rekonstrukcija lokalnog puta Sige-Vukotica-Ponikvica cca 17 km (asfaltiranje 9,5 km)	Kontinuirano do kraja 2018	SO Danilovgrad Direkcija za javne radove MPRR MSIP	Početo sa realizacijom
	<u>Prioritet 1.1.3.</u> Adaptacija puta Studeno-Ponikvica cca 10 km	Kontinuirano 2012-2018	-II-	U skladu sa Strateškim planom razvoja
	<u>Prioritet 1.1.4.</u> Rekonstrukcija puta Lipovo – Crkva Ružica 9.0	2012-2013	-II-	Međuopštinska saradnja

	km			
	<u>Prioritet 1.1.5.</u> Rekonstrukcija i modernizacija postojećih seoskih puteva cca 45 km	Kontinuirano 2012-2018	-II-	U skladu sa Strateškim planom razvoja
	<u>Prioritet 1.1.6.</u> Realizacija projekta kanisanja otpadnih voda sa prečišćavanjem	2012-2016 i dalje	SO Danilovgrad Kredit EBRD-a JKZP Danilovgrad IPA projekat	I faza (u toku realizacije)
	<u>Prioritet 1.1.7.</u> Realizacija projekta „Upravljanje čvrstim otpadom“	Do kraja 2012	SO Danilovgrad MORT JKZP Danilovgrad IPA projekti	Faza realizacije
	<u>Prioritet 1.1.8.</u> Uređenje obale rijeke Zete i izrada pješačke staze cca 1,5 km	Kontinuirano do 2018	SO Danilovgrad Direkcija za javne radove MORT	U skladu sa Strateškim planom razvoja do 2018
	<u>Prioritet 1.1.9.</u> Obilježavanje nacionalnih i lokalnih planinskih staza (2+3)	Kontinuirano do 2018	SO Danilovgrad LTO MORT	-II-

	<u>Prioritet 1.1.10.</u> Utvrdjivanje i izgradnja vidikovaca na putnim pravcima manastir Ostrog – manastir Ždrebaonik, Sige-Vukotica-Ponikvica i D-grad-Studeno-Ponikvica	Kratkoročno	SO Danilovgrad LTO Direkcija za javne radove MORT	-II-
	<u>Prioritet 1.1.11.</u> Nabavka i postavljanje turističke signalizacije na pomenutim putnim pravcima	Kratkoročno	SO Danilovgrad LTO USAID (CHF)	-II-
	<u>Prioritet 1.1.12.</u> Izraditi lovnu osnovu, izvršiti inventarizaciju divljači i katastar lovišta i izgraditi lovno-uzgojne i lovno-tehničke objekte u lovištima (lovni turizam)	Kratkoročno	SO Danilovgrad JP lov i ribolov MPRR	-II-
	<u>Prioritet 1.1.13.</u> Obilježavanje i uređenje lokacija za kampove na svim destinacijama	Kratkoročno	LTO SO Danilovgrad MORT	U skladu sa Strateškim planom razvoja 2012-2018

	<u>Prioritet 1.1.14.</u> Izgradnja obnovljivih izvora električne energije na katunima i ruralnom području (solarni sistem, energija vjetra)	Kontinuirano do 2018	SO Danilovgrad MPRR	-II-
	<u>Prioritet 1.1.15.</u> Izrada programa za revitalizaciju jezera na Ponikvici i njihova realizacija (atrakcija i vodosnabdijevanje)	2012-2016	SO Danilovgrad MPRR MORT Direkcija za javne radove IPA projekti	-II-
	<u>Prioritet 1.1.16.</u> Izgradnja sportsko-rekreativnih terena za razne vrste sportova i na raznim destinacijama	2012-2020	SO Danilovgrad MORT MPRR Direkcija za javne radove	-II-
	<u>Prioritet 1.1.17.</u> Izrada programa za revitalizaciju katuna na Sinjavini	2012-2013	-II-	Međuopštinska saradnja

<u>MJERA 1.2.</u> Privlačenje investicija za ulaganje u nove smještajne kapacitete – razvoj visokokvalitetnih smještajnih kapaciteta	<u>Prioritet 1.2.1.</u> Projekat rekonstrukcije Doma na Studenom i njegova realizacija za smještaj i ishranu turista, lovaca, planinara, sportista, djece i slično	Kontinuirano 2012-2014	SO Danilovgrad MF MER MORT MIPA	U skladu sa SPR 2012-2018
	<u>Prioritet 1.2.2.</u> Program rekonstrukcije hotela „Zeta“ i njegova realizacija	Kratkoročno	Preduzeće „Jastreb“ MORT	Neodložna intervencija
	<u>Prioritet 1.2.3.</u> Program rehabilitacije katuna na Vukotici i Ponikvici i njegova realizacija za smještaj i ishranu turista u prirodi	2012-2020	SO Danilovgrad MF MER MORT MPRR IPA projekti	U skladu sa Strateškim planom razvoja 2012-2018
	<u>Prioritet 1.2.4.</u> Izgradnja turističkog Info-centra u Ostrogu i postavljanje turističke signalizacije	Do kraja 2012	SO Danilovgrad USAID / CHF	Realizacija u toku

	<u>Prioritet 1.2.5.</u> Izgradnja lovačkih kuća na planinskim – lovnim destinacijama	2012-2016	SO Danilovgrad JP lov i ribolov MPRR MORT	U skladu sa Strateškim planom razvoja do 2016
	<u>Prioritet 1.2.6.</u> Izgradnja šumarskih kuća na planinsko – šumsko – privrednom području	2012-2016	SO Danilovgrad Šumska uprava MPRR MORT	-II-
	<u>Prioritet 1.2.7.</u> Podsticaj izgradnje novih i rekonstrukcija postojećih seoskih objekata za smještaj i ishranu turista na seoskom području i domaćoj radinosti i katunima	2012-2020	SO Danilovgrad MF MPRR MER MORT IRF Privatni sector	-II-

			JPP IPA projekti	
	<u>Prioritet 1.2.8.</u> Podsticaj izgradnje smještajnih kapaciteta u visokokvalitetnim hotelima i manjim porodičnim hotelima na svim destinacijama i registracija postojećih	Kontinuirano do 2020	SO Danilovgrad MF MER IRF Privatni sector JPP	-II-
	<u>Prioritet 1.2.9.</u> Dalje eliminisanje biznis barijera i stvaranje povoljnog poslovnog ambijenta za biznis u ovoj oblasti sa većim podsticajnim mjerama i unapređenjem kvaliteta usluga	-II-	SO Danilovgrad MORT MPRR	-II-
	<u>Prioritet 1.2.10.</u> Privlačenje strateških partnera za razvoj turizma, uz obezbjeđenje povoljnog poslovnog ambijenta za biznis razvoj visokokvalitetnih smještajnih kapaciteta	-II-	SO Danilovgrad MF MORT IRF	-II-

	<u>Prioritet 1.2.11.</u> Izrada prostorno urbanističkog plana	Do kraja 2012	SO Danilovgrad MF	-II-
<u>MJERA 1.3.</u> Uticaj na povećanje kvaliteta ponude i standarda u postojećim ugostiteljskim i smještajnim kapacitetima i razvoj visokokvalitetnih smještajnih kapaciteta	<u>Prioritet 1.3.1.</u> Podsticaj privatnog sektora da unaprijede smještajne objekte, standarde i uslugu u postojećim kapacitetima i prilikom izgradnje novih	Kontinuirano do 2020	SO Danilovgrad MER MORT IRF	
	<u>Prioritet 1.3.2.</u> Obezbjedenje poreskih olakšica za ulaganja i razvoj visokokvalitetnih smještajnih kapaciteta. Uvođenje novih poreskih olakšica za početnike, za nove i čistije tehnologije i slično	Kontinuirano do 2020	SO Danilovgrad MER MORT MPRR IRF	
	<u>Prioritet 1.3.3.</u> Podrška privatnom sektoru i domaćinstvima na ruralnom području u smislu organizovanja obuke i treninga u pravcu analize tržišta i privlačenja	Kontinuirano	-II-	

	turista			
	<u>Prioritet 1.3.4.</u> Obezbijediti povoljnu kreditnu podršku za ulaganja u razvoj turizma, manje kamatne stope, duži grejs period i duži rok otplate kredita	Kontinuirano	-II-	
<u>MJERA 1.4.</u> Unapređenje kvaliteta usluga u svim sektorima turizma	<u>Prioritet 1.4.1.</u> Primjena strategije razvoja turizma i drugih strateških projekata u Opštini, usaglašenih sa nacionalnim dokumentima strateškog razvoja Crne Gore	Kontinuirano do 2020	SO Danilovgrad MORT MPRR MER MF	
	<u>Prioritet 1.4.2.</u> Obezbijediti neophodnu edukaciju u svim sektorima turizma i kompatibilnim oblastima o mogućnostima i značaju turizma i kvaliteta usluge	Kontinuirano	SO Danilovgrad LTO NTO	
<u>MJERA 1.5.</u> Stvaranje uslova za razvoj prirodno-kulturnog ambijenta u turizmu opštine „skladni	<u>Prioritet 1.5.1.</u> Pored dobrog smještaja, potrebno je obezbijediti dobar kvalitet usluge, kao „najveću reklamu“ u jednom regionu (kombinovana ponuda kultura, religija, eko-hrana,	Kontinuirano	SO Danilovgrad MER MORT NTO LTO	

ambijent“	„čist imidž“)			
	<u>Prioritet 1.5.2.</u> Obezbijediti neophodne uslove za „skladni ambijent“ (kvalifikovan kadar, poznavanje turista, poznavanje jezika, uniforme, vodiči...) i definisanje kriterijuma za ostvarenje skladnog ambijenta	Kontinuirano	-II-	
	<u>Prioritet 1.5.3.</u> Sprovođenje kampanje o značaju razvoja turizma u Opštini (prirodni pejzaži, vjerski turizam, izletišta, katuni, kampovi...)	Kontinuirano	SO Danilovgrad LTO MORT NTO	
<u>MJERA 1.6.</u> Uspostavljanje i stvaranje „čistog imidža“ u Opštini	<u>Prioritet 1.6.1.</u> Uticao na lokalno stanovništvo, goste i turiste na pravilno odlaganje otpada. Nastavak kampanje „Neka bude čisto“	Kontinuirano	SO Danilovgrad MORT JKZP LTO	
	<u>Prioritet 1.6.2.</u> Nastavak programa uređenja otpada i otpadnih voda, zaštita rijeke Zete	2012-2020	SO Danilovgrad MORT MPRR	Po izrađenom programu

			MER, IPA	
<u>OPERATIVNI CILJ 2: Uključiti se u jedinstvenu prodajnu ponudu na lokalnom, regionalnom i nacionalnom nivou (jedan proizvod, jedna unikatna integralna turistička destinacija)</u>				
<u>1</u>	<u>2</u>	<u>3</u>	<u>4</u>	<u>5</u>
<u>MJERA 2.1.</u> Efikasan marketinški sistem u svim oblicima lokalne ponude	<u>Prioritet 2.1.1.</u> Primjena odredbi iz strategije razvoja turizma i razvoj marketinga u turizmu, obezbijediti potpuniju promociju naših lokacija	Kontinuirano do 2020	LTO NTO MORT IPA	Izrada Strategije je u toku
	<u>Prioritet 2.1.2.</u> Stalno postojanje sveobuhvatnog i dobro izbalansiranog marketinškog sistema. Ojačati brend „Divlja ljepota“ na lokalnom nivou (Zeta-Ostrog-planine), (more, Ostrog-planine)	Kontinuirano do 2020	SO Danilovgrad LTO NTO MORT MPRR	Naše brendove tek treba staviti u prvi plan
<u>MJERA 2.2.</u> Promocija lokalnih klastera, radi jačanja turističkog potencijala u	<u>Prioritet 2.2.1.</u> Evidencija svih lokacija u Opštini i njihovo uključivanje u jednu visokokvalitetnu turističku ponudu	Kratkoročno	SO Danilovgrad LTO NTO	

Opštini	<u>Prioritet 2.2.2.</u> Unapređenje međupštinske saradnje za zajednički razvoj turizma (turista može da dan provede u Budvi, a da dođe da spava na katunu u Vukotici – Ponikvici...)	Kontinuirano	SO Danilovgrad NTO LTO	Sinjavina, Lukavica, Glava Zete...
<u>MJERA 2.3.</u> Usaglasiti lokalni razvoj sa regionalnim i nacionalnim strategijama razvoja turizma i održivog razvoja	<u>Prioritet 2.3.1.</u> Uključiti naše visoko kotirane vrijednosti (koje do sada nijesu iskorišćene) u jedinstvenu turističku ponudu	Kontinuirano	SO Danilovgrad NTO LTO	U skladu sa Strategijom razvoja turizma
	<u>Prioritet 2.3.2.</u> Definisati prostore sa posebnom namjenom (zaštićene oblasti u skladu sa nacionalnim i međunarodnim propisima) i uvrstiti ih u nacionalne zakone (zakon o šumama, zakon o lovu, prostornom planiranju...)	-II-	SO Danilovgrad MPRR Šumska uprava LTO	Kompleksi: Studeno, Ponikvica, Prekornica, Štitovo,... (definisanje koridora)

OPERATIVNI CILJ 3: Težnja ka „cjelogodišnjoj ponudi“ na svim destinacijama u Opštini				
<u>1</u>	<u>2</u>	<u>3</u>	<u>4</u>	<u>5</u>
<u>MJERA 3.1.</u> Diverzifikacija smještajnih kapaciteta i uređenje rekreativnih prostora za aktivan odmor	<u>Prioritet 3.1.1.</u> Sprovođenje kampanje za privlačenje domaćih i stranih investitora za izgradnju smještajnih kapaciteta na svim destinacijama u Opštini	Kontinuirano do 2020	SO Danilovgrad MORT MPRR JPP NTO LTO	
	<u>Prioritet 3.1.2.</u> Smjernice razvoja turizma treba definisati prostorno-urbanističkim planom, kao generalne smjernice za razvoj lokalnih destinacija. To znači planom treba definisati turistička mjesta – autentične turističke objekte, na čitavom području Opštine	Kratkoročno do kraja 2012-2013	SO Danilovgrad MORT LTO NTO	Izrada PUP je u toku
	<u>Prioritet 3.1.3.</u> Ukazati na značajne mogućnosti za sticanje prihoda, lokalnom stanovništvu u toku većeg dijela godine (Studeno,	Kontinuirano	SO Danilovgrad LTO NTO	Turisti sve više traže individualnost i fantazije

	Vukotica, Topolovo, Ivanji ubao, Borov do, naselje uz putni pravac manastir Ždrebaonik – manastir Ostrog...)			
	<u>Prioritet 3.1.4.</u> Izgradnju usmjeriti prema ciljnim grupama, koje imaju specifične želje. Interesovanja turista su različita i mijenjaju se iz dana u dan.	Kontinuirano	SO Danilovgrad LTO NTO MORT	
<u>MJERA 3.2.</u> Razvoj specifičnih turističkih ponuda i proizvoda – kombinovanjem usluga	<u>Prioritet 3.2.1.</u> Ovaj prioritet podrazumijeva razvoj konkretne turističke ponude na jednom području tokom godine. Za naše uslove tu spadaju: - ljeto i zima na planini „wild beuty“, - odmor na selu („Agroturizam“), eko-hrana, - lovni i ribolovni turizam, - vjerski turizam, - kampovanje i izletnički turizam, - kulturni turizam i prirodna baština, - sportski turizam (golf tereni, teniski tereni, tereni za visinske pripreme i rekreaciju), - zdravstveni turizam – aktivni	Kontinuirano do 2020	SO Danilovgrad LTO MORT MPRR	

	odmor...			
	<u>Prioritet 3.2.2.</u> Obezbijediti posjetiocima – turistima zabavu, iskustvo i obrazovanje. Informaciju o onome – svemu što treba da se vidi tzv. „3E“ – preduslov za uspjeh	Kontinuirano	SO Danilovgrad LTO NTO MORT	
	<u>Prioritet 3.2.3.</u> Privlačenje investicija za ulaganje u navedeni razvoj turizma i definisanje podsticajnih mjera za ulaganja u turizam i razvoj specifičnih turističkih proizvoda	Kontinuirano	SO Danilovgrad LTO NTO MORT	
	<u>Prioritet 3.2.4.</u> Planiranje odgovarajućeg marketinškog pristupa prilikom ponude specifičnih turističkih proizvoda	Kratkoročno	SO Danilovgrad LTO NTO	
	<u>Prioritet 3.2.5.</u> Podrška razvoju specifičnih turističkih ponuda i proizvoda	Kontinuirano	SO Danilovgrad LTO NTO	

<u>MJERA 3.3.</u> Razvoj marketinga i promocija turističkih atrakcija u Opštini	<u>Prioritet 3.3.1.</u> Promovisati brojne atrakcije koje postoje u Opštini, koje obuhvataju duhovnu baštinu, prirodne i kulturne spomenike, speleološka i arheološka nalazišta, izletišta, katune, kulturne i tradicionalne događaje i druge turističke atrakcije	Kontinuirano do 2020	SO Danilovgrad LTO NTO MORT	
	<u>Prioritet 3.3.2.</u> Podržati marketing prirodnih atrakcija, različitih kultura	Kratkoročno	SO Danilovgrad LTO NTO	
OPERATIVNI CILJ 4: Obezbjedenje uslova za sprovođenje pravnog okvira, kao zahtjeva za ostvarenje uspješnog razvoja turizma i održivog razvoja				
<u>1</u>	<u>2</u>	<u>3</u>	<u>4</u>	<u>5</u>
<u>MJERA 4.1.</u> Jačanje funkcije LTO u skladu sa regionalnim i nacionalnim nivoima	<u>Prioritet 4.1.1.</u> Jačanje kapaciteta LTO u saradnji sa NTO i MORT i osnivanje lokalne informacione mreže za ostvarivanje jakih marketinških veza na lokalnom i nacionalnom nivou	Kontinuirano do 2020	SO Danilovgrad LTO NTO MORT	

	<u>Prioritet 4.1.2.</u> Obezbjedenje neophodne obuke u cilju unapređenja organizacionih standarda i razvoju ponude i proizvoda u opšte	-II-	SO Danilovgrad LTO RTO NTO MORT	
<u>MJERA 4.2.</u> Jačanje inspekcijskih službi i njihova povezanost sa drugima	<u>Prioritet 4.2.1.</u> Unapređenje rada inspekcijskih službi, povećanje broja inspektora i njihovo usavršavanje u službi	Kontinuirano do 2020	SO Danilovgrad MORT NTO	
	<u>Prioritet 4.2.2.</u> Povećanje saradnje među različitim inspekcijskim službama na lokalnom i nacionalnom nivou	Kontinuirano	SO Danilovgrad LTO NTO MORT	
<u>MJERA 4.3.</u> Obezbjedenje sistema za upravljanje informacijama i kvaliteta njihovog praćenja	<u>Prioritet 4.3.1.</u> Unapređenje sistema upravljanja informacijama i prikupljanje adekvatnih indikatora, kao baze podataka relevantnih za razvoj turizma	Kratkoročno do kraja 2012	SO Danilovgrad LTO NTO MORT	

	<u>Prioritet 4.3.2.</u> Obezbijediti kvalitetan informacijski sistem, kako bi se obezbijedila potpuna informacija o svemu i svim rizicima koji se mogu pojaviti, kao posljedica različitih faktora	Kratkoročno	SO Danilovgrad LTO NTO MORT	
<u>MJERA 4.4.</u> Unapređenje zakona, propisa i podzakonskih akata kao pravne osnove za razvoj turizma	<u>Prioritet 4.4.1.</u> Prioritet podrazumijeva dopune postojećih zakona, propisa i podzakonskih akata, njihovu potpunu primjenu i dopunu, radi obezbjeđenja potpune pravne osnove za razvoj i poslovanje u turizmu	Kontinuirano do 2020	SO Danilovgrad LTO NTO MORT	
	<u>Prioritet 4.4.2.</u> Sprovođenje kampanje sa kojom se prenose znanja o zakonskim propisima, dokumentima i njihovoj primjeni u praksi. Na taj način se postiže potpuna sigurnost turista – učesnika	Kontinuirano	SO Danilovgrad LTO NTO MORT	

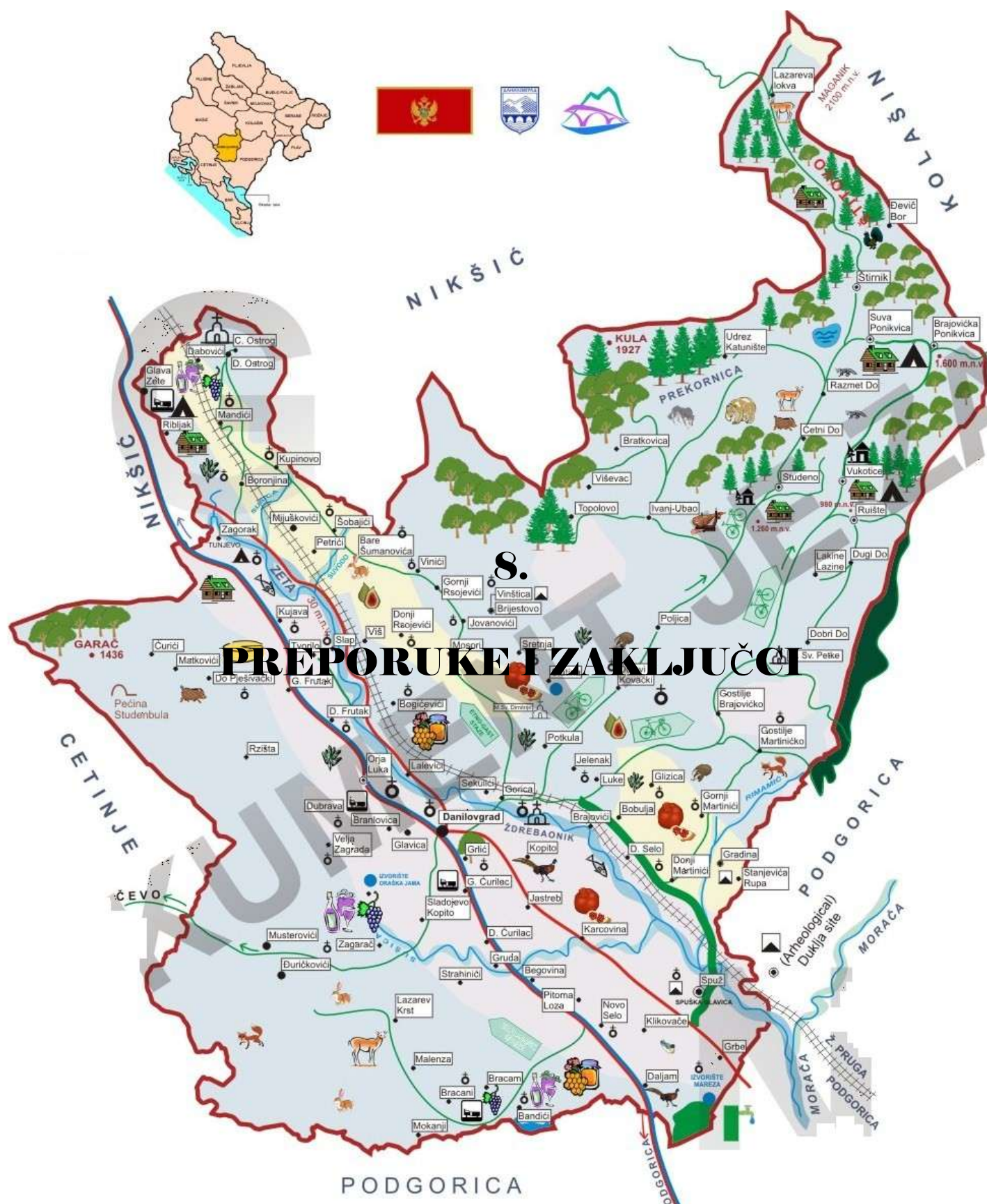
OPERATIVNI CILJ 5: Uključivanje lokalnog stanovništva u turističku privredu „interni marketing“				
<u>1</u>	<u>2</u>	<u>3</u>	<u>4</u>	<u>5</u>
<u>MJERA 5.1.</u> Prihvatanje razvoja turizma kao jednog od najznačajnijih stubova razvoja Opštine	<u>Prioritet 5.1.1.</u> Informisanje lokalnog stanovništva o važnosti razvoja turizma za ukupan razvoj Opštine	Kratkoročno	SO Danilovgrad NTO, LTO MORT, MER Direkcija za razvoj malih i srednjih preduzeća	
	<u>Prioritet 5.1.2.</u> Formiranje podataka o postojećim mogućnostima i ostvarenju koristi ulaganjem u turizam (na koji način i u šta ulagati). Obezbijediti lak pristup informacijama potencijalnim učesnicima u turističkom biznisu	Kratkoročno	SO Danilovgrad LTO NTO Privatni sektor MORT	
<u>MJERA 5.2.</u> Unapređenje preduzetništva u sektoru turizma	<u>Prioritet 5.2.1.</u> Podrška malim i srednjim preduzećima i preduzetnicima, koji žele ulagati u ovaj sektor	Kontinuirano	SO Danilovgrad LTO NTO MORT IRF	

	<u>Prioritet 5.2.2.</u> Jačanje podrške za ulaganje u turizam i dalje eliminisanje biznis barijera	Kontinuirano	SO Danilovgrad LTO MORT	
<u>MJERA 5.3.</u> Povezivanje turizma sa drugim sektorima lokalne privrede	<u>Prioritet 5.3.1.</u> Pospješiti povezivanje sektora turizma sa ostalim privrednim sektorima u Opštini (poljoprivreda, ugostiteljstvo, trgovina, usluge transport...). Razvijanje svijesti o postojanju mogućnosti za povezivanje i razvoj	Kontinuirano	SO Danilovgrad LTO NTO MORT MPRR	„Turizam kao pokretač razvoja“
	<u>Prioritet 5.3.2.</u> Podržati razvoj organske poljoprivrede za proizvodnju eko-hrane za potrošnju u hotelima i restoranima (potencijal za razvoj poljoprivrede – turizma – eko-poljoprivrede i eko-turizam)	Kontinuirano	SO Danilovgrad MPRR MORT MER IRF	„Izvoz na pragu“ Grant podrške
	<u>Prioritet 5.3.3.</u> Organizovanje različitih manifestacija sa	Kontinuirano	SO Danilovgrad LTO	„Kao dobar marketing“ Razvoj

	ponudom poljoprivredno – prehrambenih proizvoda organske poljoprivrede i dr. (tipično voće, povrće, sirevi, kajmak, pršuta, kastradina, eko meso, riba, lozovača, sokovi, vino, med, ljekobilje, šumsko voće, pečurke, žitarice, integralno brašno, hleb i peciva, suveniri, domaća radinost...)		NTO MPRR	ruralnog područja i katuna
	<u>Prioritet 5.3.4.</u> Organizovanje popularnih „zelenih pijaca“ sa eko-hranom, sa obogaćenom ponudom vizuelnog događaja, Manifestacija može postati tradicionalna uz prisustvo predstavnika drugih gradova i drugih država. Ovakve manifestacije su odličan marketing.	Kontinuirano	SO Danilovgrad LTO NTO MPRR	„Zelene pijace kao dobar marketing“ sa obezbijeđenim Certifikatima, standardima...

	<u>Prioritet 5.3.5.</u> Ostvariti veći obim i kvalitet ponude uz raznovrsnost i otklanjanje slabosti, kombinovanjem i udruživanjem djelatnosti u Opštini	Kontinuirano	SO Danilovgrad LTO NTO MPRR MORT	„Zajednički nastup“
--	--	--------------	---	---------------------

Svi prioriteti su, skoro, podjednako važni, bez obzira na njihovu numeričku signalizaciju. Međutim, nijesu neophodni isti naponi, sredstva i rad za njihovu realizaciju u planiranom vremenskom razdoblju za koje su naznačeni potencijalni nosioci podrške, praćenja i realizacije. Bez šireg uključivanja i podrške nadležnih institucija nije realno očekivati potpuniji uspjeh u razvoju turizma za planirani period.

8. ZAKLJUČCI I PREPORUKE

Turistička privreda u opštini Danilovgrad zauzima značajnu poziciju u ukupnom razvoju. Zbog toga, njene mogućnosti, prioritete, nivo usluga, nivo ulaganja i promociju atraktivnosti i kvaliteta ponude treba intenzivirati u narednom razvojnem periodu.

Time će se otvoriti nova radna mjesta, popraviti standard velikog dijela stanovništva i obezbijediti dalji napredak uopšte.

Strateški i operativni ciljevi, opisani u ovom dokumentu, su možda ambiciozni, ali visokokvalitetni turizam, tokom čitave godine i na svim destinacijama, predstavljaju perspektivu u razvoju, održivost i podizanje nivoa i kvaliteta života u Opštini.

Sadašnje stanje karakterišu povoljni prirodni i privredni uslovi za razvoj turizma na više destinacija i više oblika turističke ponude. Međutim, danas područje Opštine predstavlja izletničku destinaciju, koja se predstavlja obilaskom manastira Ostrog i Ždrebaonik, uz nekoliko lokalnih manifestacija u toku godine.

To upućuje na konstataciju da mogućnosti za razvoj turizma nijesu iskorišćene. Ukupnu ponudu u Opštini možemo prezentovati sa nekoliko bitnih ponuda:

- Izletišta na rijeci Zeti,
- Planinska izletišta i vikend naselja sa eko-hranom;
- Ruralna seoska područja sa eko-hranom (domaća radinost);
- Planinski katuni i planinska područja i prirodna baština;
- Lovna i ribolovna ponuda;
- Duhovna baština;
- Posebne prostorne cjeline i arheološki lokaliteti...

Sve to upućuje na konstataciju da postoje povoljni uslovi za razvoj „nove” privredne grane eko-privreda (ekopoljoprivreda i ekoturizam).

Svaku od ovih ponuda, kao razvojni oblik turizma, moramo, osmisлити prema zahtjevima tržišta, odnosno ciljnih grupa.

Analizirajući postojeće stanje i mogućnosti razvoja, urađena je strateška orijentacija razvoja turizma do 2020.godine, na osnovu čega se može konstatovati da turizam, u budućem razvoju Opštine, treba da zauzme važno mjesto u ukupnom ekonomskom razvoju.

Na takvu konstataciju upućuju osnovna polazišta i pretpostavke koje obezbjeđuju ostvarivanje razvojnih ciljeva u određenim uslovima i u određenom vremenu.

Prednosti, mogućnosti-šanse, slabosti i rizici u realizaciji ovog dokumenta opisane su u tzv. SWOT analizi, na osnovu čega se može konstatovati da su prednosti i mogućnosti velike, slabosti otklonjive a prijetnje neznatne, jer se mogu kontrolisati i eliminisati.

Strateški cilj, operativni ciljevi i mjere, definisani su kao trajna orijentacija za razvoj turizma na principima održivosti sa ciljem da turizam u Opštini zauzme poziciju koja mu pripada na bazi kvalitetnog planiranja i upravljanja prostorom i postojećim resursima.

Realizacijom operativnih ciljeva i definisanih mjera i prioriteta, Strateški cilj razvoja turizma je moguće realizovati.

Plan razvoja turizma do 2020.godine je definisan kroz održivi razvoj u postojećim uslovima i kao razvojno planska orijentacija obrađen putem Akcionog plana sa prioritetima realizacije. Strateški ciljevi razvoja turizma usaglašeni su sa Strateškim planom razvoja opštine Danilovgrad za period 2012-2018 godina.

Fazan

Tetrijež